

NÕUKOGUDE KOOL

Nr. 9

1949

RK „AJALEHTEDE KIRJASTUS“
TALLINN

SISUKORD.

	Lk.
A. Raud, Eesti NSV haridusminister. Eesti NSV üldhariduslike ja kesk-eriõppeasutuste töötulemused möödunud õppeaastal ja ülesanded käesoleval õppeaastal	517
T. Artemenko. Maailmakuulus vene teadlane Pavlov	538
A. Turtšinski. Suur vene kirjanik-revolutsionäär (A. N. Radištševi 200-ndaks sünni-aastapäevaks)	545
J. Mark. A. N. Radištševi pedagoogilised vaated	553
G. Tukumtsev. Kirjalikud tööd vene keele õpetamisel (vene keeles)	555
M. Solovjova. Indoneesia.	565
S. Gurin. Ajaloo õpetaja tööplaan V—VII klassile 1949.—50. a. esimeseks poolaastaks	575
Geograafilise väljaku korraldamisest	585

19765

SUNDEKSEMPLE

Kõigi maade proletaarlased, ühinegel

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

VII AASTAKÄIK

Nr. 9

SEPTEMBER

1949

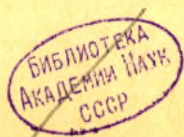
Eesti NSV üldhariduslike ja keskeriõppeasutuste töötulemused möödunud õppeaastal ja ülesanded käesoleval õppeaastal.

A. RAUD, EESTI NSV HARIDUSMINISTER.

Nõukogude rahvaste põhiülesande — sotsialismilt kommunismile ülemineku — lahendamise kiirus ja edusammud sõltuvad esijoones laialdaste rahvahulkade kommunistlikust teadvusest ja nende poliitilisest aktiivsusest.

Nõukogude kool on selleks asutuseks, kus toimub meie töö jätkajate, noorte kommunistlik kasvatamine, nõukogude kool on selleks teguriks, mis viib kommunismi ideed laiadesse töötava rahva hulkadesse, on selleks paigaks, kus toimub kõige laiemal määral äge võitlus kapitalismi ja kodanliku natsionalismi igandite vastu inimeste teadvuses. Sellega on seletatav, miks bolševike partei ja Nõukogude valitsus osutavad koolile suurt tähelepanu. Viimaseil aastail on meie koolid ja teised õppeasutused teinud suuri edusamme. On suurenenud õppiva noorsoo arv seitsmeklassilistes koolides ja eriti on suurenenud keskhariidust omandavate noorte arv. Aastast aastasse kasvab koolide arv, avarduvad noortele hariduse saamise võimalused, aastast aastasse suureneb meil nende noorte arv, kes on oma õpingud üldhariduslikes koolides lõpetanud ja siirduvad kõrgemaisse koolidesse. Viimaseil aastail on partei ja valitsus võtnud vastu rea põhilisi otsuseid hariduse ja kooliküsimuste kohta, mis on kujunenud haridustöölilistele ja õpetajatele võitlusprogrammiks laste ja noorte kasvatamisel ja õpetamisel, on loonud koolile ja õpetajakonnale soodsad töötingimused.

Möödunud, 1948/49. õppeaasta oli Nõukogude Eesti koolide elus kahtlemata tõusu-aasta. Nõukogude Eesti kool täitis partei ja valitsuse otsuseid ideoloogiliste küsimuste kohta ning saavutas noorte kasvatamises ja õpetamises tunnustatavaid edu-

samme. On vastuvaieldamatu, et suuremas osas koolides tõusis õppe- ja kasvatustöö ideoloogiline tase, et teaduste aluste õpetamisel ühendati edukamalt teadust ja praktikat. Kevadel õppetööd päädinud olümpiaad oli tunnistuseks aktiivsemaks muutunud klassivälise tegevuse tõusust. Kevadiste eksamite tulemused näitavad kujukalt, et õpilaste teadmiste tase on tõusnud, et nende osavõttu nõukogude elunähtustest on suunanud kool.

Nõukogude Eesti õpetajaskond on oma töös püüdnud juhinduda bolševistliku parteilisuse printsiipidest ning anda õpilastele kindlaid ja süstemaatilisi teadmisi, anda neile õigeid teaduslikke mõisteid loodusnähtuste ja ümbritseva ühiskondliku elu ning mõtlemise mõistmiseks, kasvatada oma õpilasi marksistlik-leninliku maailmavaate vaimus, õhutada neis üllast nõukogude patriotismi.

Nõukogude Eesti pedagoogide ideelis-poliitiline tase on möödunud õppeaasta vältel üldiselt tunduvalt tõusnud, on suurenenud nende poliitiline aktiivsus ning tung oma kutsealase ja teadusliku kvalifikatsiooni tõstmisel.

Selle põhjuseks on meie bolševike partei ja Nõukogude valitsuse alatine juhtimine ja hoolitsus meie hariduselu eest. See on sihikindlalt kulgev tõusutee, mida mööda sammub ka Nõukogude Eesti kool. Nõukogude kooli töö paraneb aastast aastasse, tema kasvandikud sammuvad kooliseinte vahelt ellu üha haritumaina ja kultuursemaina.

Iga õppeaastaga suureneb eesrindlike õpetajate arv, eesrindlike õppe- ja kasvatustasutuste arv. Igas linnas ja maakonnas on tekkinud ja kujunenud eesrindlikke koole, millede saavutustega võivad pedagoogid ilma kiitlemiseta uhkustada.

Häid tulemusi koolide 1948/49. õ.-a. õppe- ja kasvatustöös märgib tunnustavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu Nõukogude Eesti preemiate määramisega järgnevaile koolidele väljapaistvate saavutuste eest: preemia 10 000 rubla suuruses ja punane rändlipp — Tallinna 29. 7-klassilisele koolile (dir. Hallamaa), preemia 10 000 rubla suuruses — Pärnu 1. 7-klassilisele koolile (dir. Traks), preemia 5 000 rubla suuruses — Karinu 7-klassilisele koolile Järvamaal (dir. Jaam) ja Narva 1. 7-klassilisele koolile (dir. Velner), preemia 3000 rubla suuruses — Väike-Maarja 7-klassilisele koolile Virumaal (dir. Heinalu).

Eesrindlikult on tõotanud läinud õppeaastal ka järgnevad koolid: Valga 1. Keskkool, Saaremaa Mustjala ja Kõrkvere 7-klassiline kool, Võrumaa Vana-Saaluse 7-klassiline kool, Tartumaa Ulila Keskkool ja Nina 7-klassiline kool, Narva 3. Keskkool, Harjumaa Kehra Keskkool, Tartu 4. 7-klassiline kool, Läänemaa Pürksi 7-klassiline kool, Tallinna ja Tartu Õpetajate Instituut, Rakvere ja Haapsalu Õpetajate Seminar, Tallinna Elektromehaanika ning Arhitektuuri Ehitustehnikum ja palju teisi.

Nende koolide tulemused peavad innustama teisi, stimuleerima meie õppe- ja kasvatustasutustes veelgi edukamat tööd, et 1949/50. õppeaastal kasvaks tunduvalt eesrindlike koolide arv Eesti NSV-s.

Kuid kahjuks rööbiti eesrindlike koolidega esineb väga palju selliseid koole, kes pidid palju õpilasi jätma teiseks aastaks klassikursust kordama. Kevadised eksamid ja katsed näitasid, et paljudes koolides ei ole õigekirjutuse tase vajalikul kõrgusel, et kohati tunnevad õpilased puudulikult ja halvasti ajaloo- ja geograafia-kaarti, et pahatihti on õpilaste teadmised formalistlikud, ei ole vajalikus seoses praktikaga.

Mis on siis selle põhjuseks? Selle põhjuseks on õppetöö madal kvaliteet. Õpe-

tajad ei valmistu vajalikult ette igaks tunniks. Selle asemel, et asjatundlikult õpetada teaduste aluseid, nõrgad ja hooletud õpetajad, kasutades direktorite ja õppealajuhatajate nõrka kontrolli, tihti lobisevad või räägivad üldisi sõnu, et tund oleks kuidagi antud. See on lubamatu nähtus ning sellised õpetajad ei vasta oma ülesannetele.

Õppeedukusest. Õppeedukus, mille taset näitab selgemini klassikursuse lõpetanute ja kursust kordama jäänute arv, on näitaja, mis annab tunnistust meie koolides tehtava õppe- ja kasvatustöö kvaliteedist. Kahjuks peame alla kriipsutama, et see näitaja on meil veel ebarahuldav. Õppeedukus oli möödunud õppeaastal seitsmeklassilistes koolides kogunisti natuke madalam kui eeloleval aastal, mille põhjuseks on see, et 1948/49. õppeaastal kutseta õpetajate erikaal seitsmeklassiliste koolide õpetajate seas suurenes.

Nõukogude Eesti parimad õpetajad töötasid tubliski möödunud õppeaastal selleks, et õpetada iga õppeainet kõrgemal ideelis-teoreetilisel tasemel, et täiendada ja tõsta õpetamismetoodikat ning et seega tõsta õppeedukust, likvideerida ja vähendada teiseks aastaks istumajäämist. Parimad õpetajad õpetasid läinud õppeaastal kõiki oma õpilasi hästi, saavutasid kõrge õppeedukuse sellega, et abistasid ja võtsid kohe tarvitusele vastavad abinõud, et ei oleks ühtki mahajääjat, ühtki ebaõppeedukat ja järelikult ka ühtki teiseks aastaks jääjat õpilast.

Praktika näitab, et kõige efektiivsemaks meetodiks võitluses õpilaste ebaõppeedukuse vastu on individuaalne lähenemine igale õpilasele, hoolitsemine selle eest, et kõik kooliealised lapsed tuleksid kooli 1. septembril ja ei puuduks ilma vabandava põhjuseta koolist. Teiseks aastaks klassikursust kordamajääjad on enamasti need lapsed, kes hilinesid koolitulekuga või jätsid palju õppepäevi vahele või kelle nõrka õppeedukust, mahajäämist pedagoogid õigeaegselt ei märganud ega võtnud midagi ette mahajäänud, ebaedukalt õppivate õpilaste abistamiseks.

Üldse lõpetas möödunud õppeaastal seitsmeklassilistes koolides klassi- ja koolikursuse 83,1 prots. õpilastest eelmise õppeaasta 84,0 prots. vastu, kusjuures kõigis seitsmes klassis olid vastavad näitajad veidi madalamad kui möödunud aastal. Ainult 8.—11. klassides esineb õppeedukuse 0,1-protsendiline tõus.

Keskoolide vanemais klassides on klassikursust kordama jääjate arv siiski rõõmustavalt vähenenud, langedes 5,4 protsendilt 1947/48. õppeaastal 4,6 protsendile möödunud õppeaastal.

Need näitajad, teiste sõnadega töötulemused võiksid olla ja peavad olema tunduvalt paremad. Ilmne on, et koolid ei ole siin ära kasutanud kõiki võimalusi. Seda näitab jällegi kujukalt ülemineku- ja küpsuseksamite tulemuste võrdlemine. Küpsuseksameil sai 94,2 prots. eksaminande küpsustunnistuse, kuna üldine eksameid sooritanute arv kõigis klassides oli ainult 83,1 prots. õpilastest. Nende arvude kõrvutamise kõneleb selgesti sellest, et meie koolide õpilased võivad ja tahavad õppida ning et meie õpetajad võivad õpetada üldiselt paremini. Mis on teostatav 11. klassis, see on teostatav ka kõigis teistes klassides. Selleks on vajalik ainult sihikindel ja plaanipärane töö, selleks on vajalik paremate õpetajate-meistrite töökogemused teha kogu Nõukogude Eesti õpetajaskonna ühisvaraks.

Toome mõned näited. Tallinna 17. Keskooli 8.—10. kl. õpilastest (möödunud õppeaastal puudus 11. klass) jäi 124-st kursust kordama ainult 1 õpilane, sügisese

järeltkatse sai 2 õpilast, Tallinna 8. Keskkooli 73-st 10. kl. õpilasest viidi üle lõppklassi 72 õpilast ja sügise järeleksami sai ainult 1 õpilane. Siinsamas aga Tallinna 20. Keskkooli 196 õpilasest (8.—11. kl.) loeti klassikursust kordama jäetuks 8 õpilast, sügised järeleksamid jäeti 9 õpilasele, Elva Keskkoolis (Tartumaal) jäi 130 õpilasest klassikursust kordama 16, 35 õpilast sai sügise järeleksami. Kallaste Keskkoolis (Tartumaal) jäeti 40 õpilasest klassikursust kordama 2, sügised järeleksamid sai 3 õpilast.

On selge, et sellisel ebaühtlusel õpilaste õppeedukuses mitmesuguseis keskkoolides ei saa olla mingisugust vabandavat põhjendust. Madala õppeedukuse põhjus seisneb keskkoolide pedagoogide ja eelkõige direktorite ja õppealajuhatajate mittehulldavas ja pealiskaudses, mittetäisväärtuslikus töös.

Et iga läbimõeldud ja järjekindla töö tulemusena võidakse saavutada ka 100-protsendiline õppeedukus, näitavad eesrindlike koolide kogemused, nagu Tallinna 17. ja 30. Keskkooli 10. ja 11. klassis, Tallinna 4. Keskkoolis jne. Millega seletada samal ajal seda fakti, et näiteks Otepää Keskkoolis oli esimesel poolaastal osas klassides edutuid õpilasi üle 50 prots.? — Ainult mitteküllaldase tähelepanuga maha jäävate õpilaste abistamise suhtes.

On tähelepanuväärne, et õppeedukus kommunistlike noorte ja pioneeri hulgas on tunduvalt kõrgem õpilaste üldisest õppeedukusest.

Õppeedukuse üheks tagatiseks on õpetajate töö järjekindel kontrollimine kooli õppealajuhataja ja direktori poolt. Kahjuks ei saa sellelgi alal pidada olukorda rahuldavaks. Direktorid ja õppealajuhatajad koormavad end liigselt tundidega, mistõttu neil ei jäägi võimalust õpetajate tundide kontrollimiseks. Plaanikindla tundide külastamise ja neist järelduste tegemise abil suudab keskkooli direktsioon kasvatada tugevat kollektiivi, nagu seda on teinud Tõrva Keskkooli direktor sm. Tomberg, samuti Elva Keskkooli õppealajuhataja sm. Reisenbuk ja teised.

Plaanimisest. Keskkoolide õppeedukuse väike tõus on kahtlemata tingitud töö paremast plaanimisest. Õppeasutuste õppe- ja kasvatustöö plaanimine on möödunud õppeaastal saanud reegliks, plaanid on muutunud läbimõelduks ja detailsemaks. Siin võiks näitena tuua Tallinna 30. Keskkooli (dir. Kazakova), kus plaanis on keske koha omandanud ideelis-poliitilise kasvatuse küsimused õppetöö protsessis ja kus on kõik kõrge õppeedukuse saavutamiseks vajalikud tegurid õigel ajal näidatud. Plaanimise puudust aga avastati samal ajal mõneski keskkoolis, näit. Tallinna 1. Keskkoolis I poolaastal.

Plaanimise puudust ja inspektorite mitteküllaldast kontrolli koostatud plaanide üle näitab see tõsiasi, et mõningais keskkoolides oli omavoliliselt rikutud kinnitatud õppeplaani ja mõningad ained tunniplaani kõrvaldatud. Nii tuli Tallinna 19. Keskkoolis uuesti õppeplaani sisse viia sealt väljajäetud laulmistunnid alates 5. klassist, samuti Tallinna 32. Keskkoolis olid sama aine tunnid asendatud niinimetatud „esmajärguliste“ ainete tundidega.

Plaanimise puuduseks tuleb pidada ka mõningase osa õpetajate liigset töökoormust. Näiteks oli Tallinna 7. ja 8. Keskkoolis õpetajaile Reinastele, Rebasele, Kimmelile plaanitud nädalatunde kolmekordse normaalkoormuse ulatuses (kuni 58 tundi).

Kuivõrd oluline on korraliku igapäevase tööplaani koostamine, näitavad rea parimate koolide kogemused. Nii on suhteliselt kõrge õppeedukus Tallinna 17. Keskkoolis

tingitud just esijoones sellest, et iga õpetaja järjekindlalt koostab igaks tunniks konsepti.

Samuti võib siin näiteks tuua Tallinna 4. Keskkooli, kus õpetajail Adosel, Noorel, Parikal, Pärnal jt. on iga päev kõikide nende poolt antavate tundide läbimõeldud konseptid.

Seega seisneb kõigi õppeasutuste ülesanne töö plaanimise alal selles, et algavaks õppeaastaks koostada hästi läbimõeldud aastatõplaanid, mis hõlmavad kõiki alasid ning õppeasutuste kõikide organisatsioonide tööd ja tegevust. Selles plaanis tuleb ette näha kõiki neid olulisemaid eesmärke, mida meie püüame teostada Nõukogude Eesti 10. aastapäevaks. Aastatõplaanil alusel tuleb koostada igaks kuuks konkreetne kalendertõplaan. Iga õpetaja koostagu igaks tunniks vajalik konsept.

Uksikute õppeainete õpetamisest. Ajaloo ja NSV Liidu konstitutsiooni õpetamisel on tunduval määral tõusnud õpetamise ideoloogiline sisu, on süvenenud õpilaste teadusliku kommunistliku maailmavaate kasvatamine. Suurem osa õpetajaid mõistab õigesti, kui suur tähtsus on ajaloo ja konstitutsiooni õpetamisel sügava nõukogude patriotismi ja nõukoguliku uhkustunde kasvatamisel oma sotsialistliku kodumaa võimsuse ja suurte saavutuste üle, piiritu ustavuse kasvatamisel Nõukogude riigile, valitsusele, parteile, samuti leppimatu viha sisendamisel kõigi meie kodumaa vaenlaste ja kõigi rõhujate vastu.

Ometi esineb sellegi poolest veel fakte, mis nõuavad direktoreilt ja õppealajuhatajailt rohkem tähelepanelikkust ajaloo ja konstitutsiooni õpetamise vastu. Näitena võib tuua Pärnu 2. Keskkooli ajalootunni, kus õpetaja Irt käsitles 8. klassis antiik-Kreeka kultuuri ja samastas Kreeka materialistlikku filosoofiat marksistliku dialektilise materialismiga. Teise näitena Rakvere 1. Keskkoolist võib esitada Blaubergi töö, kes „Rootsi aega“ trakteeris „kuldse“ ajana Eesti ajaloos.

Sellelaolised juhud kõnelevad ajalooõpetajate mitteküllaldasest marksismi-leninismi aluste tundmisest ja ajaloo moonutustest. Need ja teised laolised faktid kõnelevad ka sellest, et õpetajad ei ole tõsiselt tutvunud ajaloo programmi seletuskirjas näidatud ideoloogiliselt suunavate seisukohtadega. Heade ajalooõpetajate kogemusi, nagu seda on Tallinnas näiteks 10. Keskkooli õpetaja Annus, Tapa Keskkooli õpetaja Litter, Türi Keskkooli õpetaja Sepp, tuleb senisest enam levitada, neid lähemalt tundma õppida.

Vene keele õpetamine on veel paljudes keskkoolides ebarahuldaval tasemel, mille põhjuseks on peamiselt õpetajate mitteküllaldane metoodiline vilumus ja vähene nõudlikkus, kuna rõhuv osa keskkoolide vene keele õpetajaist omab siiski korralikku ettevalmistust. Vene keele õpetamine ei ole halvemas olukorras kui teised ained, vaid tunduval määral paremas, sest vene keele õpetajaile on kättesaadav venekeelne kirjandus, metoodilised ajakirjad. On välja antud hulk venekeelseid teoseid klassiväliseks lugemiseks; elava vene keele või vene kõnekeele harjutamiseks on igal õpetajal võimalus. Igal suvel on korraldatud vene keele õpetajaile rida kursusi. Kõiki neid soodsaid tingimusi otstarbekalt ära kasutades on võimalik anda õpilastele sügavaid teadmisi ja kindlaid oskusi. Näitena võib tuua maatingimustes töötava Väike-Maarja Keskkooli, mille kõik lõpetajad on järjekindlalt igal aastal näidanud väga häid teadmisi Tartu Riikliku Ülikooli sisseastumiseksameil.

Eeloleval aastal tuleb direktoreil ja õppealajuhatajail kõige tõsisemat tähelepanu ja abi osutada vene keele õpetamisele meie keskkoolides selleks, et 1950/51. õppe-

aastal võiks edukalt alustada vene kirjanduse õppimist vene keeles. Kuna eeloleval õppeaastal õpivad kõik keskkoolide õpilased vene keelt juba kuendat õppeaastat, siis eeldab see, et kõikides õppeasutustes tuleb vene keele ja kirjanduse õpetamisel rakendada senisest suuremal määral vene keelt. Vene keele tunnid peavad toimuma vene keeles. Õpilased tuleb suunata tutvuma vene kirjanduse väärtustega. Ka tuleb neid õpetada kasutama abiraamatutena venekeelset populaarteaduslikku ja teaduslikku kirjandust. Tuleb rangelt nõuda, et kohuslikuks klassiväliseks lugemiseks määratud materjal oleks korralikult läbi töötatud, kõnelemata sellest, et vene keele õpikute-lugemike ja grammatikate sisu oleks õppeaasta kestel kindlalt omandatud. Möödunud õppeaastal oli vene keele õpetamisel suurimaks puuduseks see, et programm jäi suurel määral täitmata. Õppetundidest üksinda on vähe vene keele omandamiseks. Keskõppeasutuste üheks põhiülesandeks olgu korraliku vene keele oskuse andmine kõigile lõpetajale, et nad suudaksid pärast lõpetamist kasutada venekeelset teaduslikku kirjandust ja praktilisse ellu astudes võiksid suhelda meie paljurahvuselise riigi kõigi liikmetega.

Siinjuures olgu veelkordselt rõhutatud, et samuti peab meie õpetajaskonnas muutuma suhtumine vene keele omandamisse. Suur osa nooremaid õpetajaid ei valda küllaldaselt vene keelt. Sellega on nad ära lõigatud nõukogude teaduste saavutustest ega suuda ka õpilastele anda täisväärtuslikke teadmisi. On vajalik, et kõik õpetajad, kes vene keelt hästi ei valda, asuksid aegaviimatult selle omandamisele. Haridusministeerium seab siin juba lähemal ajal üles teatud programminõuded, mille omandamisele peaksid asuma kõik õpetajad. Direktorite ja õppealajuhatajate ülesandeks on püsivalt veenda õpetajaid vene keele õppimise vajalikkuses ja neid keele omandamisel abistada.

Emakeele ja kirjanduse õpetamine keskkoolides peab esmajoones vabana koduslik-natsionalistlikest ja kosmopoliitilistest seisukohtadest, mis on senini visalt esinenud osa meie kirjandusteadlaste seas ja mis tungisid teatud määral ka õppeasutustesse. Siin seisab emakeele ja kirjanduse õpetajail ees lepitamatu võitluse jätkamine koduslik-natsionalistlike igandite ning roiskuva kodanliku kultuuri ees lõimitamise ja kosmopolitismi vastu.

Suureks puuduseks on kirjanduse õpetamises formalistlik suhtumine kirjanduslike teoseisse. Näiteks ei suutnud Pärnu 2. Keskkooli õpet. Holberg Majakovski luuletuse „Lenin“ analüüsimisel tunnis suunata tähelepanu muule kui ainult selle välisele vormile. Tallinna 8. Keskkooli õpetaja Vanaveski leidis olevat vajaliku futurismi puudutamisel selle kohta tuua pikemaid tekstinäiteid, kuna seevastu Majakovski luuletuse „Nõukogude pass“ analüüs hargnes hoopis pealiskaudselt. Või lausa koomilisuse ni ulatus sama kooli õpet. Jõe seletus Deržavini biograafia kohta, milles ta Deržavini vanemaid nimetas „väga vaaseiks“, sest neil oli ainult 60 pärisorja, ja Katariina II puhul märkis viimase suurt lihtrahva-armastust ning seda, et suurest tagasihoidlikkusest keeldunud ta „Targa“ nimetust vastu võtmast. Selge on, et sellelaolised vassimised ja moonutused tulenevad vähesest oma aine ja mitteküllaldasest marksismi-leninismi aluste tundmisest.

Kui seni seesuguseid halbu vääratusi võis mõnevõrra põhjustada kirjandusloo õpikute puudumine, siis algaval õppeaastal on koolidel algusest peale kasutada head õpikud. On vaid tarvis, et kirjanduseõpetajad nende sisu põhjalikult tunneksid.

Loodusteaduslike ainetel õpetamisel keskkoolides on ülesandeks esijoones

vabaneda nende ainete formaalsest käsitlemisest, vähese näitlikkuse kammitaist, teostada seos praktikaga. Enamikus meie keskkoolides puuduvad elavnurgad ning kooliaedades katselapid ja -peenrad, sageli ka muud näitlikustamisvahendid. Eeskujuks selles võivad olla näiteks Võru Keskkool ja eriti Tartu 6. Keskkool, kus on loodud läbimõeldud ja õppetööd suuresti abistavad katseaiad. Need aiad demonstreerivad kujukalt nõukoguliku põllumajandusteaduste edusamme ja näitavad õpilastele, kuivõrd mahajäänud oli meie üksiktalundel põhinenud põllumajanduse tase.

Veel eeloleval sügisel peame jõudma niikaugemale, et kõigi õppeasutuste ja eelkõige keskkoolide juurde rajataks kõigile nõudeile vastavad kooliaiad. Loodusteaduse õpetajate ülesandeks on siin etendada juhtivat osa, kuid sel alal on vajalik direktori algatus ja abi.

Loodusteaduste õpetamine pole meil muutunud küllaldaselt elulähedaseks, pole veel küllaldaselt määral seotud sotsialistliku põllumajandusega, eelolevate suurejoonelistel melioratiivsetel töödega. Selles osas on vajalik, et bioloogiat õpetataks tõepoolest mitšuuriinliku bioloogiateadusena, et bioloogia õpetamine toimuks ühes vastavate praktiliste tööde ja katsetega, et mitšuuriinliku bioloogia õpetamine oleks kõige tihedamas orgaanilises seoses Nõukogude Eesti sotsialistliku põllumajanduse arendamisega.

Haridusministeerium on püüdnud hoolitseda ja teeb seda edaspidigi, et bioloogiaõpetajail oleksid kasutada kõige vajalikumad teosed mitšuuriinliku bioloogia ja evolutsiooniõpetuse alalt. Tuletagem meelde koguteose „Abiks Õpetajaile“ erinumbrit, kirjutusi „Nõukogude Koolis“ ja „Nõukogude Õpetajas“. Õpetajad peavad kõige sellega hoolikalt tutvuma, mida seni kahjuks ei ole alati tehtud.

Kehakultuurist ja spordist. Hinnates õppiva noorsoo kehalist kasvatust, kui meie noorte töövõime, visaduse, vastupidavuse ja julguse kasvatamise alust, pühendavad partei ja valitsus sellele suurt tähelepanu. Mõõdunud õppeaasta algul (11. novembril 1948. a.) andis haridusminister pikema käskkirja (nr. 158) kehalise kasvatuse taseme tõstmiseks.

Praegu on kehakultuuri- ja sporditöö aluseks EK(b)P Keskkomitee Büroo otsus 23. veebruarist 1949. a. „Kehakultuuri- ja sporditöö olukorrast ja ülesannetest Eesti NSV-s“, mille praktiliseks rakendamiseks ja täitmiseks õppeasutustes on antud haridusministri käskkiri 16. aprillist 1949. a. nr. 44.

Ülalnimetatud käskkirjade nõuded on õppeasutustes võetud üldiselt täitmisele ning töö kehakultuuri ja spordi alal on hoogu võtnud. Võrreldes eelmiste aastatega on õppiva noorsoo osavõtt kehakultuuri ja spordi alal 1949. a. tublisti tõusnud. Kui näiteks 1948. a. vabariiklikust olümpiaadist osavõtjaid kehakultuuri alal oli 767, siis käesoleval aastal võttis IV vabariiklikust olümpiaadist osa samal alal üle 1200 õppiva noore.

Kõigis 7-klassilistes koolides, keskkoolides ja kesk-eriõppeasutustes ning pedagogilistes õppeasutustes on moodustatud kehakultuurikollektiivid, kusjuures enamik õpilasi on organiseeritud kollektiividesse. Kollektiivide arv ulatub üle 800, liikmeid on üle 42 000 õpilase.

Eesti NSV koolinoored saavutasid üleliidulistel võistlustel 1948. a. järgmised kohad: kergejõustikus II koht, suusatamises III koht, iluuisutamises III koht, ujumises VII koht.

1948. a. saavutasid koolinoored 12 üleliidulise tšempioni tiitlit: kergejõustikus 8, suusatamises 2, males 1, ujumises 1. 3 üleliidulist koolinoorte rekordit kuulub Eesti NSV koolinoortele (Sandbank ja Jung).

Käesoleval aastal jäid üleliidulised võistlused kergejõustikus pidamata.

Koolinoorte IV isetegevuse, omaloomingu ja kehakultuuri olümpiaadil 1949. a. suvel püstitati kergejõustiku alal 5 uut rekordit ja laskmise alal 8 rekordit.

Kõik see näitab, et töö kehakultuuri ja spordi alal näitab pidevat tõusu koolinoorte hulgas. See näitab, et meie spordikuulsustele sirgub tugev ja võimas järelpõlv, kes tõstab meie vabariigi spordilipu veelgi kõrgemale.

Kergejõustiku aladel peab eriti rõõmustava nähtena märkima seda, et koolinoorte sportlasere kasv toimub linnades ja maakondades kiiresti, mille tagajärjel Tallinna noored sportlased jäid seekord alla Tartu noortele. See on aga ühtlasi etteheiteks Tallinna koolinoorte spordijuhtidele ja kehakultuuri-õpetajatele, kes pole ära kasutanud kõiki võimalusi Tallinna noorte sportliku meisterlikkuse kasvatamiseks ja arendamiseks. Kui lisada veel seda, et Tallinna keskõppeasutuste õpilaspere on ligi neli korda suurem Tartu omast, siis suureneb Tallinna kehakultuuri-õpetajate vastutus veelgi enam.

Viimasel ajal on eriti hoogu võtnud tennis, kusjuures osavõtjate arv, võrreldes eelmiste aastatega, on mitmekordistunud. Eriti suuri edusamme on teinud Tartu linn, saavutades üldkokkuvõttes olümpiaadil kehakultuuri ja spordi alal esikoha, kuna Tallinn jäi teisele kohale, Viljandimaa kolmandale jne. Nõrgemini esinesid Narva linn ja Hiiumaa.

Eriti esiletõstmist väärivad õpilase Lea Maremäe (Tartu) saavutused, kes sai kergejõustikus 3 tšempionitiitlit. Lembit Lepik Saaremaalt saavutas kaks tšempionitiitlit ja Maie Vija (15—16 a.) Tartust — kolm tšempionitiitlit.

Rõõmustava nähtusena esineb see asjaolu, et sportlik tegevus on kandunud laiemasse õpilashulkadesse. Kui varem koolinoorte tšempione esines Tallinnast, Tartust ja Viljandist, siis käesoleval aastal esineb neid juba teistest keskustest, nagu Abja, Kuressaare, Surju jne.

1. juuliks 1949. a. oli OVTK ja VTK aastaplaani täidetud:

OVTK alal — aastaplaanist täidetud 60,9%, VTK I alal — aastaplaanist täidetud 124% ja VTK II alal — üle plaani 115%.

OVTK ja VTK alal on nüüd saadud andmeil mõni haridusosakond 1949. a. plaani täitnud. Nii täitis Võrumaa plaani 22. juunil 1949. a., andes OVTK alal 1007 märklast (plaan 1000); VTK I alal — 303 (plaan 300) ja VTK II alal — 7 märklast (plaan — 0), lubades Eesti NSV 9. aastapäeva auks tunduvalt ületada riikliku plaani.

Enamikes maakondades ja linnades on OVTK plaan täitmata. Suuremaks takistuseks on siin ujumise mitteoskus. Õpilastele on kohuseks tehtud suve jooksul ujumine ära õppida, sooritada ujumisnorm lähema spordiseltsi või kehakultuurikollektiivi juures ja uue õppeaasta algul kaasa tuua õiend ujumise sooritamise kohta.

Spordiväljakute rajamine toimub pidevalt. Algavaks õppeaastaks tuleb korda seada võimlad, spordi- ja mänguväljakud ja soetada puuduv spordiinventar.

1949. a. maikuus moodustati Eesti NSV õppiva noorsoo Kehakultuurikollektiivide Vabariiklik Nõukogu, kes on juba tööle asunud.

Töötati välja uued põhimäärused: a) Eesti Õppiva Noorsoo Kehakultuurikollektiivide Vabariikliku Nõukogu põhimäärus; b) linna/maakonna õppiva noorsoo

kehakultuurikollektiivide nõukogu tüüpõhimäärus ja c) seitsmeklassiliste ja keskkoolide kehakultuurikollektiivide tüüpõhimäärus. Need uued organisatsioonid tuleb plaanilisele tööle rakendada.

1948. a. toimetatud kehalisel ülevaatusel Leningradis tulid Eesti NSV koolinoored II kohale, kusjuures Tallinna 10. Keskkool saavutas esikoha.

1949. a. saavutasid samadel vaastustel Eesti NSV koolinoored Leningradis esikoha, kusjuures ringkonnas osutus paremaks linnaks Tartu ja paremaks kooliks Tartu 6. Keskkool.

Kehakultuuri-tundide tase on märgatavalt paranenud, kuid siiski esineb veel puudusi ja ebaõiget suhtumist kehakultuuri-tundidesse ja sellele ainele esitatud eesmärkidesse.

Eeloleval õppeaastal tuleb selleski ülesandes teostada murrang. Kehakultuuri- ja sporditöö eesmärgiks on kasvatada meie noortest füüsiliselt karastatud, tugevaid ja vastupidavaid ning elurõõmsaid noori, kes ei karda mingisuguseid raskusi. Ent nende võimete kontrollimiseks on vastava OVTK ja VTK järgunormide sooritamine õpilaste poolt. Selle järgi, kas need normid on sooritatud, hindame kehalise kasvatusetöö õpetaja tööd.

Ülesanne kehakultuuri ja spordi alal seisneb selles, et kõigiti tõsta kehakultuuri õpetamise taset, et paremini organiseerida kehakultuurikollektiivide tööd kõigis õppeasutustes, et täita EK(b)P KK Büroo vastav otsus 23. veebruarist 1949. a. ning Eesti NSV 10. aastapäevale vastu minna õppiva noorsoo uute spordi ja kehakultuuri-saavutustega.

Uutest programmidest. Eelolevaks õppeaastaks saavad Eesti NSV alg- ja keskkoolid uued programmid. Võrreldes eelmiste programmidega on neis tehtud mõningad muudatused, mis osutusid tingimata vajalikuks seoses hoogsalt areneva sotsialistliku ülesehitustööga meie kodumaal, samuti seoses võitlusega reaktioonilise imperialistliku, antidemokraatliku leeri ja progressiivseid ideid ning rahu kaitsva demokraatliku leeri vahel ideoloogilisel rindel. Koolitöös ei või jääda valgustamata niisugused tähtsad sündmused ja nähtused, nagu: Üleliidulise V. I. Lenini nimelise Põllumajandusteaduste Akadeemia 1948. a. sessioon ja selle otsused bioloogiateaduse kohta; valitsuse ja partei poolt vastuvõetud plaan abinõude kohta soomaade kuivendamiseks ja kasutusele võtmiseks, maaviljeluse heinaväljasüsteemi juurutamiseks suurte ja püsivate saakide saavutamise eesmärgil ning kindla söödabaasi organiseerimiseks loomakasvatusele Eesti NSV-s, samuti plaan viljapõldude kaitseks metsaistutamise kaudu, heinaviljeluskülvikordade läbiviimiseks ning tiikide ja veekogude ehitamiseks, mis tagab kõrgeid ja püsivaid saake NSV Liidu Euroopa-osa stepi- ja metsastepirajoonides; valitsuse taotlused rahva tervise tõstmisel; partei otsused ideoloogilise töö tugevdamise kohta; antipatriootlike kirjandusteadlaste ja kirjanduskriitikute-kosmopoliitide paljastamine.

Uksikute õppeainete ja programmide kohta olgu märgitud järgmist.

Täiesti uus, mitšuurinlikule bioloogiale rajatud on botaanika, zoologia, inimese anatoomia ja füsioloogia ning darvinismi aluste programm. Bioloogia-kursust käsitletakse 5.—9. klassini. 10. klassis on selle jätkuks tervishoiu- ehk hügieeniõpetus, mis võetakse kooliprogrammi valitsuse vastava määruse täitmiseks. Kuid tervishoiuküsimuste käsitus ei piirdu ainult eri õppeainega 10. klassis: neid selgitatakse õpilastele eakohaselt juba 1., 2. ja 3. klassis lugemistundides.

Samuti järgnevais klassides seoses bioloogi tundidega. Hügieeniõpikut esialgu meil veel ei ole, kuid õpetaja saab edukalt kasutada mõningaid käsi- ja abiraamatuid, mis programmi juures on nimetatud. Botaanika, zooloogia ja inimese anatoomia ning füsioloogia uued õpikud on trükitud ja ilmuvad lähemal ajal, darvinismi aluste õpik aga ilmub hiljem.

Kirjanduse ja kirjanduse ajaloo programm jääb üldjoontes niisuguseks, nagu ta oli projektina tarvitusel eelmisel õppeaastal. Muudetud on tunduvalt programmi sõnastust, mis annab nüüd õpetajatele täiesti selged ideoloogilised seisukohad üksikute kirjanduslike nähtuste, kirjanike ja nende teoste käsituseks. Hoopis selgemini on esitatud vene klassikalise kirjanduse ja eriti nõukogude kirjanduse ülemaailmne tähtsus. Eesti nõukogude kirjanduse osas on rohkem esile tõstetud neid kirjanikke, keda on autasustatud Stalini preemiaga (A. Jakobson, H. Lebercht) ja Nõukogude Eesti preemiatega. Õpikuist on valmis kirjandusloolised lugemikud niihästi vene kui ka eesti kirjanduse alal 8.—11. klassile, peale selle ka kirjandusajaloo õpikud vene ja nõukogude kirjanduse osas.

Hoopis uue kuju on omandanud kirjandusliku lugemise programm 5.—7. klassile. Selles on täpselt näidatud, missuguseid palu tuleb üksikasjalisemalt analüüsida, missuguseid pähe õppida, missuguseid aga kasutada peamiselt klassiväliseks lugemiseks. Iga klassi jaoks on näidatud ka küsimused kirjandusteooria alalt, mis 7. klassis võetakse kokku lühikese, kuid süstemaatilise kirjandusteooria kursusena. Peale selle on programm varustatud pikema seletuskirjaga, mis annab õpetajale kasulikke juhatusi aine metoodiliseks käsitlemiseks.

Seepärast võib loota, et kirjanduse õpetamine eeloleval õppeaastal annab senisega võrreldes tunduvalt paremaid tulemusi noorte kommunistlikus kasvatuses.

Ajaloo programm jääb oma süsteemilt peaaegu muutmata, kuid tunduvalt muudetud on üksikute ajalooliste sündmuste ja nähtuste esitus ja programmi sõnastus. Märkimist väärivad järgmised iseärasused: Venemaa ja ta kultuuri tähtsuse rõhutamise maailma ajaloo; seoste tugevdamine Vene ja üldajaloo vahel; revolutsiooniliste liikumiste ja sündmuste esiletõstmine. Uuena esineb 11. klassi programmis peatükk „Rahvusvahelised suhted 1918.—1945. a.“ (12 tundi). Kuigi see peatükk puudub õpikuis, tuleb seda tingimata käsitleda; õpetaja kasutagu selleks UK(b)P ajaloo lühikursust ja „Diplomaatia ajalugu“.

Koolides praegu tarvitusel olevad õpikud ei vasta päris täpselt uuele programmile. Et aga mitte rikkuda programmis antud süsteemi, tuleb õpetajal koostada oma tööplaan täies kooskõlas programmiga ja vastavalt sellele kasutada õpiku sisu. Erilisi raskusi sellest ei teki.

Konstitutsiooni programm on osalt muudetud ja esmakordselt varustatud pikema seletuskirjaga. Et ka käsiraamat (Kareva oma) enam-vähem vastab uuele programmile, ei teki õpetajal raskusi programmi teostamisel.

Geograafia programmi on täiendatud teemadega vene maadeurijate uurimisretkede kohta. Õpikuis sellest peaaegu midagi ei leidu, seepärast avaldatakse „Nõukogude Koolis“, „Nõukogude Õpetajas“ ja koguteoses „Abiks Õpetajale“ kirjutusi nende maadeurijate kohta, kelle nimed esinevad programmis. Õpetajate tähelepanu olgu juhitud veel sellele, et Euroopa riikide majandusgeograafia käsitlemisel seisavad esikohal rahvademokraatia maad ja Aasia riikidest on programmis esikohal Hiina, seejärel Korea ja Mongoolia Rahvavabariik. Neile järgneb Jaapan. Sel-

lessamas järjekorras tulebki neid riike käsitleda, kuigi õpikus on teistsugune järjekord.

Füüsika programmi lõppu on võetud teema „Aatomiteooria“, mida õpikus ei leidu. Selle teema käsitus on tingimata tarvilik. Õpetajad võivad leida küllaldaselt materjali aatomi ehituse kohta eribrošüürides ja ajakirjade artiklis, nii et selle teema läbitöötamine õpetajale raskusi ei tekita.

Matemaatika programm ei ole sisult muutunud, kuid see on kooskõlastatud uute õpikutega.

Teiste õppeainete programmides nimetamisväärsed muudatusi ei esine.

Tuleb nõuda, et kõik õpetajad põhjalikult tutvuksid programmidega ja nende seletuskirjadega, seejärel aga koostaksid oma tööplaanid täies kooskõlas programmidega. Eriti on nõutav, et oleksid teostatud kõik programmides loeteldud praktilised tööd, laboratoorsed katsed, tööd kooliaias. Kui need tööd on jäetud täitmata, ei saa lugeda programmi täidetuks. Koolidirektorid ja koolide inspektorid peavad valvama selle järele, et kõik programmid oleksid teostatud täies ulatuses.

Seoses uute programmidega on mõningaid muudatusi tehtud ka õppeplaanis, peamiselt 5.—7. klassis. Näiteks on suurendatud bioloogia nädalatundide arvu 2-lt 3-le 6. klassis, matemaatika tundide arvu 5-lt 6-le 7. klassis. Zooloogiatundide vähene arv (1 tund) 7. klassis on seletatav sellega, et nimetatud klassis 1949/50. õppeaastal uut materjali on vähe — tuleb korrata ja süvendada eelmise õppeaasta tööd.

Kokku võttes võib loota, et uute õppeprogrammide kehtestamine tähendab järjekordset edusammu Eesti NSV koolide õppe-kasvatustöös.

Koolivälisest tööst. IV vabariiklik koolinoorsoo kunstilise isetegevuse, omaloomingu ja kehakultuuri olümpiaad kujunes koolinoorte klassivälise tegevuse, kunstilise loomingu ning kehakultuuri ja spordi saavutatud taseme võimsaks demonstratsiooniks.

Olümpiaadi kunstilise isetegevuse ja omaloomingu ülevaastustest võttis osa üle 3500 õpilase. Kolme päeva vältel selgitati meie õppeasutuste parimad koorid, parimad lavakunstikollektiivid, parimad solistid. Palade valik ja ettekande viis näitasid, et pedagoogid on õigesti mõistnud õppiva noorsoo isetegevuse sisu ja suunanud seda õigesti. Meie õppeasutuste laulukooride tase on tunduvalt tõusnud. Toreda lauluoskuse ja väga hea kooridistsipliini eest väärib esikoha segakooride alal Rakvere 1. Keskkooli segakoor. Tallinna 8. Keskkooli naiskoor, Tallinna 2. Keskkooli meeskoor, õpet. instituutide võimsad koorid ja teised

Instrumentaalmuusika alal peab teatud rahuldusega nimetama seda, et puhkpilliorkestrite arv on maakondade keskkoolides ja keskkõppeasutustes tunduvalt tõusnud ning nad kujunevad kindlasti selleks taimelavaks, kust meie puhkpillimuusikale kasvab innukaid edasivijaid. Puhkpilliorkestrid on kahjuks seni veel vähe arenenud Tallinna keskkõppeasutustes. Parimaks osutus Tartu 1. Keskkooli puhkpilliorkester.

Tõsisest tööst noorte naturalistide ringides ja koolide elavnurkades kõnelesid IV olümpiaadil esmakordselt Märjamaa Keskkooli ja Rakvere Õpetajate Seminari väljapanekud. See on murrangu algus, mis toimub meie keskkoolides bioloogia õpetamisel looduse mitšuuriinliku ümberkujundamise suunas.

Järgmistel olümpiaadidel tahame näha seda haru sootuks laiemana ja sügavamana. Kõigil keskkoolidel ja pedagoogilistel õppeasutustel ja lastekodudel on siin võrdsed

suured võimalused näidata noorte naturalistide ringide ja noorte mitšuurinlaste töö tulemusi, mis on suunatud meie sotsialistliku põllumajanduse tõstmisele ennenähtamatule tasemele.

Ulesanne seisneb selles, et eeloleval õppeaastal meie õpilasi ja üliõpilasi tublisti ette valmistada kunstilise isetegevuse ja omaloomingu ning samuti ka noorte mitšuurinlaste ja tehnilise omaloomingu alal, et pidulikult tähistada sellega meie vabariigi 10. aastapäeva.

Keskkooolide pedagoogilisest kaadrist. Mõõdunud õppeaastal toimus keskkoolide kaadrite koosseisus mõningane paranemine, kuid ikkagi jääb see ebarahuldavaks. Keskkooolide vanemais klassides töötas 1948/49. õppeaastal üldse 789 õpetajat, kellest nõuetekohast lõpetatud kõrgemat haridust omas ainult 422 inimest, kuna 212 inimest omas õpetajate instituudiga võrdsustatud haridust ja 155 inimest ainult üldkeskharidust. Need arvud näitavad, et enamik eesti õppekeelega keskkoolidest, eriti aga uued keskkoolid, ei omanud vajaliku ettevalmistusega õpetajaskonda. Kõrgema haridusega kaadri täienduseks saime käesoleval suvel Tartu Riiklikust Ülikoolist 50 kõrgema haridusega õpetajat, peamiselt kehakultuuri ja võõrkeelte alal, teiste kõrgemate õppeasutuste lõpetajaist 6 õpetajat.

Juurdetulnud noorte kõrgema haridusega õpetajate arv ei kata osaliseltki meie suurenevaid vajadusi ja sellepärast tuli keskkoolide klassidesse suunata tööle ka Tallinna ja Tartu Õpetajate Instituudi parimaid lõpetajaid.

Siinjuures ei saa jätta aga nimetamata seda tõsiasja, et enamik lõpetamata kõrgema ja keskpäedagoogilise haridusega õpetajaid, kes töötavad keskkoolide vanemais klassides, ei õpi edasi mittestatsionaarselt kõrgemais õppeasutuses. Siin on vajalik tõsine pööre. Meie keskkoolide, eriti just maakondade keskkoolide õpetajate nõrk hariduslik koosseis nõuab, et kõik pedagoogid, kes ei evi kõrgemat haridust, hakkaksid õppima mittestatsionaarselt kõrgemates õppeasutustes, ja eelkõige Tartu Riiklikus Ülikoolis.

Kui meil on Muhu Keskkooli 12 õpetajast ainult 1 kõrgema haridusega, samuti Kärkla Keskkooli 14 õpetajast ainult 1 kõrgema haridusega, Antsla ja Räpina Keskkooli 25 õpetajast pole ühtki kõrgema haridusega, Jõhvima Kiviõli eesti õppekeelega keskkoolis mitte ühtki kõrgema haridusega õpetajat jne., jne., siis nõuab see olukord seda enam otsustavat talitamist ja energilisemaid samme eelkõige pedagoogidelt endilt. See on meie keskhariduse ja samuti ka meie kõrgema hariduse tähtsamaid probleeme, mille edasilükkamisega ei tule viivitada.

Vajaliku kvalifikatsiooniga keskkooliõpetajate kaadri ettevalmistamise küsimuse lahendamine ei ole ainult kitsas Haridusministeeriumi eriküsimus, vaid on kogu meie vabariigi üks olulisemaid küsimusi. Juba õppima asunud õpetajaile on aga vaja kindlustada soodsad töötingimused ja soodustused, mis on neile seadusega ette nähtud. Samuti on vajalik, et noorte spetsialistide lahke vastuvõit haridusosakondade ja koolidirektorite ning pedagoogide poolt oleks hästi korraldatud. Kuid esineb juhtumeid, et noortesse kohalesaabunud õpetajatesse suhtutakse bürokraatlikult, onupojapoliitika kaalutlustel ei taheta lahkuda seniseist kutseta õpetajaist ega võeta uusi vastava haridusega pedagooge vajalikult vastu. Selletaolised nähtused tuleb otsustavalt lõpetada. Ei ole kuidagi vabandatav, kui näit. Tallinna 16. Keskkoolis kutseta üldkeskharidusega inglise keele õpetaja asemel ei tahetud rakendada noort kõrgema haridusega spetsialisti.

Tänavu paraneb teatud määral Nõukogude Eesti pedagoogide kaadri koosseis. Üldse saame 936 uut pedagoogi: 50 Tartu Riiklikust Ülikoolist, 286 õpetajate instituutidest, 127 seminaridest, 39 pedagoogiliste klasside lõpetajat, 27 kehakultuuri-tehnikumist, 6 teistest instituutidest ja 397 keskkooli lõpetanut, kes lõpetavad ka vastavad pedagoogilised kursused. See on kindlasti tagatiseks, et eeloleval õppeaastal võime saavutada paremaid tulemusi.

Rõhuv enamus Nõukogude Eesti pedagoogidest on kolme möödunud aasta jooksul teinud suure töö oma ideelis-poliitilise ja teoreetilise taseme tõstmise alal. On sooritatud eksamid UK(b)P ajaloo lühikursuses, pedagoogikas ja psühholoogias; tänavu viidi läbi kokkuvõtlikud vestlused seltsimees Stalini eluloo ja ta põhiteoste kohta.

Kogu selles tähtsas töös on olnud põhimeetodiks iseseisev õppus. EK(b)P Keskkomitee juhtimisel on maakondade ja linnade parteiorganisatsioonid osutanud suurt abi selles töös Nõukogude Eesti õpetajaskonnale. Tallinnas ja Tartus on suurem osa pedagoogidest lõpetanud marksismi-leninismi õhtukooli. Abiks UK(b)P ajaloo lühikursuse ning seltsimees Stalini eluloo ja ta põhiteoste õppijaile õpetajaile on korraldanud parteiorganisatsioonid loenguid ja konsultatsioone, teoreetilisi vestlusi. Kõik see on loonud soodsad tingimused ja võimalused pedagoogidele marksismileninismi tundmaõppimiseks.

Koolivõrgu reorganiseerimisest ja keskkoolide õpilaste vastuvõtu plaani täitmisest. Möödunud õppeaastal oli meie Haridusministeeriumi üheks põhiülesandeks kindlustada koolivõrgu reorganiseerimist. See üritus leidiski põhiliselt lahenduse. Ning seega suutsime möödunud õppeaastal tunduval määral anda Nõukogude Eesti koolivõrgule loomulikuma ilme. Algkoolide arv suurenes möödunud õppeaastal 274-lt 460-le. Seitsmeklassiliste koolide klasside arvu suurendamise ja elujõulisemaks muutmise tulemusena langes elujõuetute seitsmeklassiliste koolide arv 130 võrra ja möödunud õppeaastal töötas 645 seitsmeklassilist kooli eelmise aasta 775 asemel.

Sellise reorganiseerimise tulemusena tugevnesid tunduvalt seitsmeklassiliste koolide vanemad klassid, neis paranes õppetase, neile suudeti luua soodsamad töötingimused. Keskkoolide arv püsis endisena 76 keskkoolil, kusjuures aga keskkoolis õppivate noorte arv kasvas ligi 2000 õpilase võrra. Siinjuures ei saa aga mööduda puudustest keskkoolide töös õpilaskontingendi värbamisel ja säilitamisel.

Kogu meie sotsialistliku ülesehitustöö hoog oleneb suurel määral sellest, kas suudavad meie keskkoolid anda kõrgematele koolidele küllaldasel määral ja vajaliku ettevalmistusega lõpetajaid, kellest saavad meie tulevased kommunistliku korra ülesehitajad. See küsimus on erakordse tähtsusega seepärast, et meie keskkoolid ei täida juba teist aastat vastuvõtuplaani. Kui 1946/47. õppeaastal keskkoolide 8. klassidesse astus 5000 õpilase asemel ainult 4300 õpilast, siis möödunud õppeaastal langes see arv veelgi: 5000 õpilase asemel võtsime 8. klassidesse vastu ainult 3950 õpilast. Põhjus seisneb selles, et väga paljud seitsmenda klassi lõpetajad ei astu keskkoolidesse, tehnikumidesse, õpetajate instituutidesse ning tööstus- ja raudteekoolidesse.

On vajalik, et keskkoolide direktorid, õpetajad ja lastevanemad astuksid veel enne eeloleva õppeaasta algust kõige energilisemaid samme selleks, et täita ja koguni ületada neile määratud 8. kl. õpilaste vastuvõtu plaanid. On vajalik samal ajal, et seitsmeklassiliste koolide direktorid, õpetajad, komsomoliorganisatsioonid

astuksid kohe ühendusse oma koolide kevadiste lõpetajatega ja selgitaksid, kas on kõik õpilased asunud oma õpingute jätkamisele. Kõigi nende õpilastega, kes ei pääsnud ühel või teisel põhjusel tehnikumidesse, õpetajate instituutidesse ja tööstuskoolidesse, tuleb kõnelda suunavalt ja juhtida nad keskkoolidesse.

Ei saa pidada normaalseks seda, et meie eesrindlikes tööstuskeskustes, nagu Kohtla-Järve, Kiviõli ja teised, kus nooremad klassid on täiesti täisarvulised, ei suudeta komplekteerida täisarvulisi keskkooli eelkõige kaheksandaid klasse. Siin peab vajaliku selgitustöö tegemiseks rakendatama ka nõukogude avalikku arvamust, ametiühinguorganisatsioone, eriti aga kommunistlike noorte organisatsioone ja kõiki pedagooge.

Ei saa kuidagi pidada lubatavaks, et keskustes nagu Kiviõli oli möödunud õppeaastal 2. Keskkooli 8. kl. ainult 8 õpilast, 9. kl. — 11, 10. — 7 ja 11. — 12 õpilast või Kohtla-Järve 2. Keskkooli 9. kl. ainult 9 õpilast. See näitab, et siin pole kohalikud haridusorganid ja õpetajaskond teinud vajalikke selgitustööd ei noorte ega ka lastevanemate seas.

Samuti ei saa mööduda keskkoolide õpilaste väljalangemise küsimusest. Möödunud õppeaastal on keskkoolide 8.—11. klassidest õppeaasta vältel ilma olulise põhjuseeta langenud välja ligi 1500 õpilast. Ei saa kuidagi lubada säilida meie keskkoolides seda väärvaadet, et keskkooli 8. kl. on mingisugune katselava, kust paratamatult peab üsna tugev protsent õpilasi kui „andetu“ välja langema. Siin esineb mingisugune omapärane pedoloogiline moonutus. See arvamus, mis on suurel määral pärit kodanliku aja keskkoolidest, tuleb meil otsustavalt hukka mõista. Igale 8. kl. õpilasele tuleb vaadata kui täisväärtuslikule õpilasele. Igale õpilasele tuleb läheneda individuaalselt. Iga 8. kl. õpilane tuleb viia niikaugemale, et ta suudab jätkata õpinguid järgmistes klassides. Iga meie noor on suuteline õppima keskkoolis, kuid siin peab ainult õpetaja alati leidma vahendeid ühel või teisel põhjusel mahajäänud õpilaste puuduliku teadmiste taseme tõstmiseks. Nõrgalt edasijõudvate õpilaste abistamine nõuab tõsist tööd, millest ei tohi ükski nõukogude pedagoog lahti ütelda.

Kui jälgida meie keskkoolide õppeedukust — millest varem oli juttu — siis paistab silma juba esimesel pilgul, et õppeedukus tõuseb järsku 11. klassis ja et küpsuseksamite sooritanute arv on suhteliselt kõrge, kuigi samal ajal teame, et küpsuseksamid on tunduval määral raskemad kui üleminekuksamid. See kõneleb kõigepealt sellest, et küpsuseksameisse suhtuvad abituriendid hoopis tõsisemalt kui töösse muis klassides. See kõneleb ka sellest, et õpetajad valmistavad lõppklasside õpilasi tõsisemalt ette, et õpetajad sisendavad õpilastesse arusaamist nende eksamite ja kogu õppetöö tähtsusest. See kõneleb lõpuks sellest, et igas keskkooliklassis on võimalik ja täiesti reaalne samasuguse edasijõudmise ja edukuse saavutamine.

Kui kõik keskkoolides töötavad pedagoogid jõuavad täiele selgusele selles küsimuses, et keskkooli ja üldse kogu koolikursuse vältel on iga klass, iga õppepäev samasuguse vastutavusega nagu lõppklass, siis tõuseb ka teistes klassides õppetöö edukus ja meie oleme säästnud suure hulga ühiskonna vara ning oleme ette valmistanud vajaliku hulga keskkoolide lõpetajaid, kes võivad astuda kõrgemasse koolidesse edasi õppima.

Pedagoogiliste õppeasutuste tööst. Möödunud õppeaastal töötasid Eesti NSV-s kaks õpetajate instituuti (Tallinnas ja Tartus), kaks õpetajate seminarit

(Rakveres ja Haapsalus) ning üks eelkoolikasvatuse seminar (Tallinnas). Algavaks õppeaastaks suureneb pedagoogiliste õppeasutuste võrk ühe uue õppeasutuse võrra: Viljandis alustab tööd Viljandi Õpetajate Seminar algkooliõpetajate ettevalmistamiseks senise suletava Viljandi Õmblustehnikumi baasil.

Kõikidel pedagoogilistel õppeasutustel on olemas oma hooned. Haapsalu Õpetajate Seminar sai selle alles hiljuti; möödunud õppeaastal pidi ta aga töötama kohaliku keskkooli hoones II vahetuses, mis tunduvalt pidurdas normaalset tööd.

Õpilaste ühiselamud on olemas kõikidel pedagoogilistel õppeasutustel, välja arvatud Tallinna Eelkoolikasvatuse Seminar. Olemasolevad õpilaste ühiselamud ei rahulda tegelikke nõudeid ja vajavad laiendamist. Eriti suurt tööd ühiselamu laiendamise alal on ära tehtud algavaks õppeaastaks Haapsalu Õpetajate Seminaris, kus õpilaste arv ühiselamus tõuseb kahekordseks.

Õppekabinettide ja laboratooriumide sisustust on küll tunduvalt täiendatud, kuid paljudel juhtudel ei ole nende sisustus kaugeltki veel piisav.

Raamatukogude täiendamine on olnud rahuldav. Õppeaedade organiseerimise alal seisab pedagoogilistel õppeasutustel veel suur töö ees. Spordiväljakute organiseerimise alal on ainult Tartu Õpetajate Instituut viinud oma töö lõpuni ja valminud staadion on võetud kasutamisele.

Õpilaste arv õpetajate instituutides oli õppeaasta algul 1561 ja õppeaasta lõpu 1425 — seega väljalangemine 9 prots. Tunduvalt suurem oli väljalangemine õpetajate seminarides, kus õppeaasta algul olevast 563 õpilasest jäi õppeaasta lõpuks järele ainult 471, seega oli väljalangemine 16 prots. Siin tuleb algaval õppeaastal kõik vahendid tarvitusele võtta õpilaste väljalangemise vähendamiseks.

Mis puutub õppetöö edukusse, siis näitavad kevadise eksamissessiooni tulemused, et seda tuleb pidada üldiselt rahuldavaks, nimelt õpetajate seminarides õiendas edukalt eksamid 92 prots. õpilastest ja õpetajate instituutides 93,5 prots. üliõpilastest.

Riigiexamid õiendas seminarides 126 õpilast ja instituutides 260 üliõpilast. Käesoleval kevadel andsid Eesti NSV õpetajate instituudid esmakordselt noori õppejõude meie nõukogude koolile.

Peaaegu kõik õpetajate instituutide õppejõud täiendasid oma poliitilisi teadmisi, õppides marksismi-leninismi õhtuülikoolis. Samuti on õpetajate seminarides organiseeritud rahuldavalt õppejõudude teadmiste täiendamine poliitilistes küsimustes, mis võimaldavad paremini ette valmistada seitsmeklassiliste koolide õpetajaid, võimaldades üliõpilastel alustada spetsialiseerumist alates esimesest kursusest.

Õpetajate instituudid tegid õppetööd 1948/49. õppeaastal õppeplaanide järgi, mis on kinnitatud 1947. a. Nimetatud õppeplaanides esinevate puuduste tõttu tuli need revideerimisele võtta ja algavaks õppeaastaks saavad õpetajate instituudid uued õppeplaanid. Lubamatu nähtusena on ilmnenud Tallinna Õpetajate Instituudis omavoliline muudatuste tegemine õppeplaanides ilma NSV Liidu Kõrgema Hariduse Ministeriumi või Eesti NSV Haridusministeriumi loata.

Õpetajate seminarid tegid oma tööd õppeplaanide järgi, mis on kinnitatud NSV Liidu Kõrgema Hariduse Ministeriumi poolt 8. sept. 1948. a. Nimetatud õppeplaanidega kehtestati seminarides semestrisüsteem. Ka Tallinna Eelkoolikasvatuse Seminar asub tööle algaval õppeaastal uute õppeplaanide järgi, mis on kinnitatud Kõrgema Hariduse Ministeriumi poolt.

Õppeprogrammidega olid pedagoogilised õppeasutused kindlustatud peaaegu kõigis õppeaines, välja arvatud mõned erandid, kus olid tarvilisel ajutised õppeprogrammid.

Õpikute alal oli olukord raskem, eriti instituutides, sest puudusid enamuses vastavad eriõpikud — seetõttu tuli kasutada peamiselt loengute konspekte. Õpikute alal on loota olukorra paranemist, sest on taotlemisel õpetajate instituutide õpikute sissevõtmine 1950. a. kirjastusplaani.

Revideerimistel on ilmnenu, et pedagoogilistes õppeasutustes ei teostata küllaldaselt süstemaatilist õppejõudude õppetöö kontrollimist. Kehalise kasvatuse töös on õpetajate instituutides suuri puudusi nii massispordi töö organiseerimise ja juhtimise alal kui ka õppe- ja spordivahendite muretsemise alal.

Siingi on tarvis algaval 1949/50. õppeaastal tõsta kõigi abinõudega veelgi kõrgemale õppe- ja kasvatustöö taset.

Õpetajate instituutide osas on üheks suuremaks puuduseks asjaolu, et teadusliku kvalifikatsiooniga koosseisuliste õppejõudude arv on seni liialt väike. Eriti terav on olukord Tartu Õpetajate Instituudis, kus möödunud õppeaastal isegi suur arv kateedrijuhatajaid töötas kohakaasluse alusel.

Sellest puudusest ülesaamiseks suunab Haridusministeerium tänavu 5 inimest täisajalisse aspirantuuri. Lisaks sellele aga on tarvilik, et instituutide õppejõud oma teadusliku tööna asuksid kandidaadi dissertatsioonide koostamisele.

Rõhutada tuleb ka puudulikku olukorda erialaste kabinetide ja laboratooriumide osas, mille arendamisele-täiendamisele tuleb algaval õppeaastal pöörata senisest tõsisemat tähelepanu.

On tarvis likvideerida otsustavalt olukord, kus osa laboratoorseid töid jääb vastava materiaalse baasi puudulikkuse tõttu teostamata või kus enamus laboratoorsetest töödest tehakse üliõpilaste poolt mitte individuaalselt, vaid 3—4 inimesest koosnevate gruppidega (Tallinna Õpetajate Instituut). Parem pole olukord Tartu Õpetajate Instituudis, kus näiteks keemia, loodusteaduse, ajaloo ja maateaduse õppevahendid on kokku surutud kahte ruumi, s. t. kus tegelikult kabinetide ja laboratooriumide asemel on olemas vaid laoruum.

Lubamatu puudusena tuleb märkida ka Tallinna Õpetajate Instituudi majandusala puudulikku tööd möödunud õppeaastal, mistõttu näiteks ei suudetud isegi kindlustada korralikku kütmist ja nõutavat temperatuuri õpperuumides. Tallinna Õpetajate Instituut peab kõige tõsisemalt hoolitsema, et sellised elementaarsed puudused ei korduks algaval õppeaastal.

Õpetajate seminaride kohta võib tunnustusena märkida, et kahe seni töötanud seminari — Rakvere ja Haapsalu Õpetajate Seminari — tegevus on jõudnud enam-vähem stabiliseeruda nii õppe-kasvatustöö organisatsioonide kui ka õppe-materiaalse baasi loomise osas. Sellepärast on uuesti asutatud Viljandi Õpetajate Seminaril soodsaid võimalusi kahe vanema seminari töökogemuste aluseks võtmiseks eelseisva ülesehitustöö juures.

Rõhutatagu seejuures vajadust rakendada 100-protsendiliselt seminaride uusi õppeprogramme, mis on kohandatud just pedagoogiliste kesk-eriõppeasutuste nõudeile ja mis võimaldavad seetõttu saavutada õppe-kasvatustöö maksimaalset efektiivsust.

Tallinna Eelkoolikasvatuse Seminar peab nüüd, millal on rahuldavalt lahendatud ta õppe-materiaalse baasi küsimus, pöörama peamise tähelepanu ideelis-poliitilisele

ja erialasele õppe- ja kasvatustööle. Viimasesse puutuvat on tarvis selle seminari pedagoogilisel kollektiivil otsustavalt ja lõplikult vabaneda kodanlikust ajajärgust pärinevaist traditsioonidest ja kodanlikest igandeist ning eeskujuks võtta teiste vabariikide vastavate erioppeasutuste rikkalikke töökogemusi.

Tehnikumide tööst. Möödunud õppeaastal töötas Eesti NSV Haridusministeeriumi süsteemis 15 tehnikumi: Tallinnas 5, Tartus 3 ja Pärnus, Rakveres, Võrus, Viljandis, Paines, Valgas ning Kuressaares 1. Kogu õppeaasta vältel toimusid õppeaasta algul teostatud tehnikumide võrgu reorganiseerimisega seoses olevad ümberkorraldustööd, mis põhimiselt on lõpule viidud käesoleva õppeaasta alguseks. Ainult üksikuis tehnikumides töötavad veel 1949/50. ja 1950/51. õppeaastal suletavate erialade mõned grupid.

Mõningatel kaalutlustel toimus käesoleva aasta märtsis tehnikumides üleminek individuaalkoosseisudelt tüüpkoosseisudele.

Peale õppeaasta lõppu tuli ette võtta mõningaid korrektiive äsja kehtestatud uues võrgukavas, samuti ka erialade nomenklatuuris. Nimelt selgus, et õmbluserialadel kesktehnilise haridusega kaadri ettevalmistamiseks piisab ainult kahest tehnikumist: seepärast kinnitati NSV Liidu Ministrite Nõukogus Eesti NSV Ministrite Nõukogu ettepanek sulgeda Viljandi Õmblustehnikum ja avada selle baasil pedagoogiline õppeasutus. Edasi tundis Raudteede Valitsus suurt puudust kesktehnilise haridusega kaadrist, kes valdavad eesti keelt. Seepärast asutati Tallinnas kahe tehnikumi juurde veduri- ja vagunimajanduse ning raudteede ehituse erialad.

Tehnikumide uus võrk, kus on ülekaalus tööstuslikud erialad, tekitas tarviduse tunduvalt täiendada ja laiendada tehnikumi õppekabinettide, laboratooriumide ning töökodade seadmeid ja sisustust. Selleks, et kindlustada nimetatud täienduste reaalsel teostamist, on Eesti NSV Ministrite Nõukogus praegu läbivaatamisel Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt esitatud määruse projekt „Kesk-erioppeasutuste õppe-materiaalse baasi kindlustamise kohta“, mis arvatavasti kehtestatakse lähemal ajal.

Õppe-materiaalse baasi kindlustamise alal on teinud mõned tehnikumid tunduvalt edusamme. Nii on endale asutanud töökojad õppepraktika teostamiseks Tartu Elektromehaanika Tehnikum ja Tartu Ehitustehnikum, ka Tallinna Tekstiil-õmblustehnikum on oma vastava uue eriala „Mehaaniline kudumine“ vajaduse kohaselt ära teinud suure töö töökodade sisustamise alal. Nimetamisväärne on ka Tallinna Elektromehaanika Tehnikumi järjekordsed edusammud uute laboratooriumide organiseerimise ja sisustamise alal.

Enamus tehnikumide on ruumidega rahuldavalt kindlustatud.

Hoolimata suurtest raskustest on asutatud juurde ka õpilaste internaat: Pärnu Turbatehnikumil 22 õpilasele, Valga Arve-plaanindustehnikumil 25-le ja Rakvere Kohaliku Tööstuse Tehnikumil 40 õpilasele. Tallinna Elektromehaanika Tehnikumi õpilaste internaadid avamine võib toimuda alles mõne kuu pärast.

Õpilaste internaatide avamisele tuleb tehnikumidel edaspidi pühendada tõsiselt tähelepanu ja selleks ära kasutada kõiki võimalusi.

Õpilaste üldarv tehnikumides õppeaasta algul oli 4209 ja õppeaasta lõpul 3649; seega langes õppeaasta vältel välja 560 õpilast, s. o. 13 prots., mis on võrdlemisi suur arv. Suurim väljalangemine oli Tallinna Arhitektuur-ehitustehnikumis — 24 prots., edasi järgneb Võru Kohaliku Tööstuse Tehnikum — 17 prots. ja Tallinna Tekstiil-õmblustehnikum — 16 prots., väikesim väljalangemine oli Rakvere Kohaliku

Tööstuse Tehnikumis — 7 prots. Algaval õppeaastal tuleb juba varakult ära kasutada kõiki vahendeid selleks, et vähendada õpilaste edasist väljalangevust.

Vaadeldes õpilaste eksamite tulemusi kevadisel eksamisessioonil, selgub, et I, II ja III kursuse õpilastest õiendas edukalt kõik eksamid 90 prots. Lõppkursuse õpilastest kaitses diplomiprojekti või õiendas riigieksamid 95 prot. Nendest suunati kõrgemaisse õppeasutustesse 49 lõpetajat ja tööle 871 lõpetajat; 49 lõpetajat ei ole veel mitmesuguseil põhjusil tööle suundunud.

Üldiselt on mõeldud õppeaastal olnud teatud tõus tehnikumide õpilaste ideelise poliitilise kasvatuse alal: klassijuhatajate kui ka õppejõudude, samuti ka klassivälises töös saavutatud resultaadid sel alal on tunduvalt kaasa aidanud õpilaste poliitilise teadlikkuse tõstmiseks, omalt poolt tõuke sel alal on andnud ka uued ümber mõeldud õppeprogrammid.

Tehnikumides töötas 1948/49. õppeaastal 405 õppejõudu, kellest 182-l oli lõpetatud kõrgem haridus (63-l lõpetamata kõrgem haridus). Seega ei vastanud õppejõudude koosseis vajalikele nõudeile. Olukorra paranemist on sel alal märgata algava õppeaasta algul, kuna õppejõudude koosseis on täienenud üksikute kõrgema eriharidusega õppejõudude võrra. Suurimaks raskuseks uute õppejõudude tööle võtmisel on korterite puudus, mistõttu on tehnikumidel tulnud loobuda nii mõnegi eriteadlase tööle rakendamisest.

Ettevalmistustööd algavaks õppeaastaks on tehnikumides tehtud täiesti rahuldavalt.

Täidetud on uute õpilaste vastuvõtuplaan peale mõne erandi. Seni ei ole täitnud vastuvõtuplaani Tartu Ehitustehnikum ja Tartu Kohaliku Tööstuse Tehnikum.

Kehalise kasvatuse tõhusamaks muutmise otstarbel tuleb algaval õppeaastal tehnikumidesse sisse tuua fakultatiivsed tunnid vähemalt 60 aastatunni ulatuses; selle kohta on tehnikumidesse välja saadetud vastav korraldus.

Teostatud on koolihoonete remondid ja 75 prots. aasta küttetarvidusest on kohal, seega võivad tehnikumid täiesti rahulikult vastu minna algavale õppeaastale.

Tehnikumide põhiliseks ülesandeks algaval, 1949/50. õppeaastal on tõsta kõikide abinõudega õppe- ja kasvatustöö kvaliteeti, pannes erilist rõhku nendele arvukatele uutele tehnilistele ja tööstuslikele erialadele, mis on juurde avatud 1948. ja 1949. aastatel.

Selleks tuleb esimeses järjekorras tõsta tehniliste eriainet õppejõudude erialast kvalifikatsiooni.

Kõigi abinõudega tuleb püüda juurde võtta uusi koosseisulisi kõrgema haridusega õppejõude eriõppeainete õpetamiseks. Veel praegu näiteks ei ole Kuressaare Ehitustehnikumis ühtegi ehitusinseneri, mis arusaadavalt viib alla selles tehnikumis ettevalmistatavate ehitustehnikute kvalifikatsiooni.

On tarvis nõuda ja kontrollida, et olemasolevad õppejõud, kellel puudub kõrgem haridus, viivitamatult asuksid selle omandamisele mittestatsionaarse õppimise korras. Ei saa olla lubatav olukord, et näiteks Võru Kohaliku Tööstuse Tehnikumis metallide lõiketöötlemise eriainet õppejõududest mõned ei oma isegi lõpetatud kesktehnilist haridust oma erialal, kuid veel mõeldud õppeaastal polnud midagi konkreetset ette võetud nende erialase kvalifikatsiooni tõstmiseks.

Samuti on tarvis nõuda ja kontrollida, et kõik õppejõud pidevalt tõstaksid oma erialast kvalifikatsiooni uue erialase kirjanduse läbitöötamisega. Ja kuna erialast kirjandust leidub õige rikkalikult vene keeles, siis järgneb siit, et kõik need õppe-

jõud, kes vene keelt veel küllaldaselt ei mõista, peavad kõige lähemal ajal omandama vähemalt venekeelse erialase kirjanduse lugemise oskuse.

Edasi on tarvis suurendada eriainetes õpetamise kontrolli.

Selleks on tarvilik, et tehnikumide direktorid ja nende asetäitjad õppealal õppetöö kontrollimisel ei piirduks, nagu seni, peamiselt üldhariduslike õppeainetega. Senisest tõhusamat kontrolli vajavad õppejõudude kalender-tööplaanid ja eksamiküsimused.

Eriainete õpetamist on aga võimalik tõhusalt kontrollida ainult siis, kui leiab 100-protsendilist täitmist NSV Liidu Kõrgema Hariduse Ministeeriumi vastav käskkiri, mis nõuab, et direktori asetäitja õppealal peab olema tehnikumi juhtiva eriala eriteadlane. Võib rahuldustundega märkida, et möödunud õppeaastal seda nõuet täitsid mitmed tehnikumid, nagu Tallinna Elektromehaanika Tehnikum, Tartu Ehitustehnikum, Tartu Kohaliku Tööstuse Tehnikum jt., kuid ikkagi on meil veel rida tehnikume, kus direktori asetäitja õppealal pole sisuliselt suuteline kontrollima eriainetes õpetamist.

Kõikide abinõudega on tarvis tugevdada õppe-materiaalset baasi kabinetide, laboratooriumide ja õppetöökodade osas selleks, et täita 100-protsendiliselt õppeprogrammide nõudeid laboratoorseste harjutuste ja praktiliste tööde osas.

Veel praegugi näiteks pole Pärnu Turbatehnikumil nimetamisväärset sisustust ja näitlikke õppevahendeid turbatööstuse eriainetes osas. Alles pool aastat tagasi pidi Haridusministeerium kohalt tagandama Tartu Ehitustehnikumi ehituskabineti juhataja, kes möödunud õppeaasta I semestri vältel polnud tegelikult midagi teinud oma kabineti arendamiseks. Alles praegu on likvideerimisel olukord, kus metallide lõiketöötlemise tehnikuid ettevalmistaval tehnikumil (Tartu Elektromehaanika Tehnikum) oli metalli lõiketöötlemise pinkidest ainult üks trepink ja üks puurpink. Ja Tallinna Tekstiil-õmblustehnikumi mehaanilise kudumise õppetöökoja asutamine teatavasti ei läinudki enne käiku, kui Haridusministeeriumil tuli läbi viia muudatusi selle tehnikumi juhtkonnas.

Juba needki näited peaksid tõestama, et tehnikumide juhtkond ja pedagoogiline personal pole küllalt tõsiselt võtnud erialase õppe-materiaalse baasi tugevdamise küsimusi, mida aga uuel algaval õppeaastal mingil juhul enam ei tohi esineda.

Ülemääraselt suure õpilaste väljalangemise vältimiseks tuleb kõikvõimalike abinõudega jätkata õpilasinternaatide asutamist ja arendamist.

Ja lõpuks on tarvis meeles pidada, et kasvatustöö protsessi tõstmine vajalikule kõrgusele on võimalik ainult siis, kui tehnikumi kommunistlike noorte algorganisatsioon ja õpilaste ametiühing on küllalt tugevad ja teovõimsad. Nimetatud kahe organisatsiooni tugevdamisele igakülgne kaasaaitamine peab seepärast olema iga tehnikumi juhtkonna ja pedagoogilise personali tähtsamaks ülesandeks ka eeloleval õppeaastal.

Meie ülesanded. Kokkuvõetult on meie järjekordsed ülesanded eeloleval õppeaastal sellised:

1. Eesti NSV Haridusministeeriumil, maakondade ja linnade haridusosakondadel ja koolidel teostada 1949/50. õppeaastal sajaprotsendiliselt üldine seitsmeaastane koolikohustus, et kõik kooliealised lapsed saaksid vähemalt seitsmeklassilise hariduse.

Keskoolide õpilasarvu plaani täitmiseks on vajalik, et keskkoolidesse suunataks vähemalt 50 prots. seitsmeklassiliste koolide lõpetajaid ja et olemasolevate õpilaste hulgas ei esineks tungiva põhjuseta väljalangemist.

2. Marksismi-leninismi, nõukogude pedagoogika ning oma eriala ja metoodika sügava tundmaõppimise ning pedagoogilise meisterlikkuse ja eriti poliitilise kasvatuse taseme tõstmise teel peavad kõik Nõukogude Eesti pedagoogid tõstma õppe- ja kasvatustöö kvaliteeti, õpilaste ja üliõpilaste õppeedukust, vähendades otsustavalt klassikursust kordama jäänud õpilaste ja üliõpilaste arvu.

3. Pidada vajalikuks, et ELKNU Keskkomitee ning ELKNU maakondade ja linnade komiteed tugevdaksid ja suurendaksid eesrindlike õpilaste ja üliõpilaste arvel kommunistlike noorte alorganisationsioone kõikides Eesti NSV seitsmeklassilistes koolides, keskkoolides, tehnikumides ja kõrgemates koolides.

Kõigiti süvendada pedagoogides arusaamist, et keskkoolide õppetase otsustavale tõusule võib suurel määral kaasa aidata kommunistlike noorte organisatsioon. Selleks on nõutav, et iga õpetaja juhinguks ULKNU XI kongressi otsuseist kommunistlike noorte töö kohta koolis ja kasutaks seda dokumenti oma töös kui tähtsat abinõu koolitöö tõstmisel uuele, kõrgemale tasemele.

4. Keskkoolidel ja kesk-eriõppeasutustel tõsta õppetöö ideelist ja teaduslikku ning metoodilist taset, et neis valmistataks ette marksistlik-leninliku teooriaga ja eesrindliku nõukogude teaduse saavutustega relvastatud kõrgesti kvalifitseeritud nõukogude spetsialiste.

Kõik õppeasutused ja iga pedagoog peab mõistma, et kommunistlikku kasvatust, nõukogude patriotismi kasvatamist teostatakse eelkõige õpetamisprotsessis, õppetundides. Selleks tuleb ära kasutada igas õppeaines sisalduvat materjali ja kogu pedagoogiline protsess tuleb üles ehitada nii, et õppematerjal omaks kasvatuslikku väärtust ning kujundaks õppivas noores marksistlik-leninlikku maailmavaadet.

5. Teha ülesandeks Eesti NSV õpetajate instituutidele ja keskõppeasutustele, et nad organiseeriks suuremal arvul teaduste kandidaatide ja dissertatsioonide kaitsmisi. Kohustada õpetajate instituute ette valmistama ja korraldama teaduslikke sessioone ning Eesti NSV Haridusministeeriumi praktilisi teaduslik-pedagoogilisi vabariigi eesrindlike pedagoogide konverentse, mis on pühendatud parimate õppe- ja kasvatuseasutuste eesrindlike pedagoogide saavutuste ja kogemuste üldistamisele ja populariseerimisele.

6. Õpetusprotsessi põhivormiks on tund. Iga õpetaja ülesandeks on valmistuda põhjalikult igaks tunniks ja läbi viia iga tund kõrgel ideelisel, metoodilisel ja teaduslikul tasemel. Koolidirektorite ja õppealajuhatajate ning inspektorite ülesandeks on kontrollida ja nõuda täie järjekindlusega õpetajailt igaks tunniks põhjalikku ettevalmistust. Koolidirektorite ja õppealajuhatajate ülesandeks on süstemaatiliselt jälgida õpetajate tööd, analüüsida nende töös esinevaid puudusi ning abistada õpetajaid nende töös.

7. Haridusosakondade juhatajate ja koolide inspektorite ülesandeks on tõsta oma töökvaliteeti, paremini plaanida ja organiseerida haridusosakondade tööd, paremini inspekteerida õppeasutuste tööd, rohkem abistada ja juhtida pedagooge, kõrvaldades nende tööst esinevad puudused, populariseerides parimate õpetajate tööd ja teha need kõigi õpetajate ühiseks varaks.

8. Õppe-kasvatustöö edu sõltub esijoones õpetaja enese teadmiste sügavusest, tema ideelis-teoreetilisest tasemest. Koolitöö taseme edasiseks tõusuks on nõutav igalt õpetajalt oma ideelis-poliitilise, teadusliku ja pedagoogilise kvalifikatsiooni

tõstmine. Kohalike haridusorganite ülesandeks on koos kohalike parteiorganitega aidata õpetajail omandada marksismi-leninismi teooriat.

Mida tuleb Nõukogude Eesti õpetajaskonnal teha 1949/50. õppeaastal oma ideelis-poliitilise taseme tõstmise, oma teadmiste süvendamisel marksismi-leninismi tundma-õppimise alal? Sellele küsimusele vastame selgelt, et kõigil Eesti NSV pedagoogidel tuleb parteiorganisatsioonide juhtimisel hakata käesoleval õppeaastal õppima seltsimees Stalini teost „Leninismi küsimusi“, et õppeaasta lõpul saaks teha kokkuvõtet tehtud tööst.

Koolidirektorite ülesandeks on suunata iga oma õpetaja enesetäiendamist ja kontrollida püsivalt töötulemusi. Vabariikliku Täiendusinstituudi ülesandeks on välja töötada õpetajale teadusliku ja pedagoogilise enesetäiendamise kavad, kogu õppeaasta vältel korraldada õpetajale nõupidamisi pedagoogiliste kogemuste vahetamiseks ja nõukogude eesrindliku teaduse saavutustega tutvumiseks.

9. Kõigil õpetajail on möödapääsmatult tarvilik asuda õppima vene keelt. Ametiühingu-organisatsioonidel on vaja luua soodsad õppimistingimused kõigile õpetajale. Haridusministeeriumi kohustuseks on kindlustada vene keelt õppijad pedagoogid vajaliku kirjandusega ja üles seada programminõuded, mida peavad omama õppeaasta jooksul kõik õpetajad.

10. Koolide kehakultuuri ja sporditöö parandamiseks on vajalik, et kõik füüsiliselt terved õpilased sooritaksid nende eale ettenähtud normikatsed. Kehakultuuritöö edukaks arendamiseks on vajalik, et kõikide koolide juures rajataks ja seataks täiesti korda veel eeloleval sügisel spordiväljakud, selleks abiks kaasa haarates ühiskondlikke jõude ja esihoones vabatahtlike spordiühingute liikmeid.

11. Bioloogiliste ainete õpetamise sidumiseks sotsialistliku põllumajandusega on nõutav, et iga kooli ja pedagoogilise õppeasutuse juures korrastataks kooli katseaed praktiliste tööde tegemiseks.

Olen veendunud, et teostades partei ja valitsuse ning seltsimees Stalini juhendeid — kasvatada sirguvat põlvkonda tuliseiks nõukogude patriootideks ja aktiivseiks kommunistliku ühiskonna ehitajaiks — saavutavad Nõukogude Eesti pedagoogid eeloleval, 1949/50. õppeaastal oma töös sellist edu, millega võib väarikalt tähistada Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi 10. aastapäeva.

Maailmakuulus vene teadlane Pavlov.

Saja aasta möödumisel tema sünnist.

T. ARTEMENKO.

I.

Suure vene teadlase-füsioloogi I. P. Pavlovi nimi omab ühte esikohtadest vene õpetlaste plejaadis, kelle geniaalsed tööd on surematuks panuseks maailma teadusse: Pavlovi nime nimetas meie juht J. V. Stalin mälestusväärseil novembripäevadel 1941. a. kõrvuti teiste vene kultuuri suurimate esindajate nimedega.

I. P. Pavlovi elu ja tegevus on eeskujuks piiritust andumusest teadusele, kõrgest sihiteadlikkusest, murdumatust töötahtest ja püüdlusist ülesseatud eesmärgi saavutamiseks. Temas on ühinenud õpetlase-teoreetiku looming sügava patriotismiga. Ta ütles oma õpilasile: „Kogu elu jooksul ma püüdsin teenida oma teadusalaste teadmistega mind sünnitanud ja kasvatanud vene rahva kuulsust ja head nime.“ Pavlov oli väsimatu uurija-entusiast, tema nimega on seotud terve epohh vene teaduse arengus.

II.

Ivan Petrovitš Pavlov sündis 26. septembril 1849. aastal Rjazanis, vaimuliku perekonnas. Pavlovi isa oli oma aja kohta haritud mees ja oli mõningal määral erandiks oma seisusest inimeste hulgas. Ta kasvatas oma lastes tööarmastust, õpetas neile nõudlikkust iseenda ja teiste vastu. 11-aastane Pavlov pandi Rjazani vaimulikku kooli, mille ta lõpetas 1864. aastal väga heade hinnetega. Lõpetanud vaimuliku kooli, astus Pavlov Rjazani vaimulikku seminari. Siin hakkavadki kujunema Pavlovi kindlad teaduslikud huvid. Tema noorusaastad langesid ühte aastatega, millal kogu eesrindlik noorsugu, nende hulgas ka eesrindlikum osa seminariste, hakkas huvituma loodusteadusist. Suurimat poolehoidu noorsoo hulgas omasid selliste silmapaistvate loodusteaduste propageerijate, nagu Herzeni, Pissarevi ja Tšernõševski tööd. Loodusteadused, eriti füsioloogia, tungides inimeste teadvusse, purustasid idealistlik-religioosse mõtlemise alused. Pavlov otsustas loobuda õpinguist seminaris ja jätkata oma haridust Peterburis. 1870. a. sõitis ta Peterburi ja astus ülikooli õigusteaduskonda, kuid juba kahe kuu pärast läks üle loodusteaduskonda. Olles asunud loodusteaduskonda, otsustas Pavlov pühenduda loomade ja inimeste organite tegevuse uurimisele, füsioloogia uurimisele.

Tulevasele vene teadlasele ei avanenud otsekohe avar tee, tal tuli kogeda majanduslikke raskusi. Selleks, et teenida raha ülikoolis õppimiseks, oli vaja anda eratunde. Kuid majanduslikud puudused

ei kohutanud Pavlovit, kes oli visa ja sammus kindlalt oma eesmärgile.

Ülikoolis kuulas Pavlov erilise huviga hiilgava vene füsioloogi-eksperimentaatori Zion'i loenguid, kelle juhtimisel Pavlov algaski oma teaduslikku tööd. 1874-ndal aastal, olles veel üliõpilane, lõpetas ta oma eksperimentaalse töö seadimise füsioloogia alal, mis puudutas küsimusi seoses keeruliste nähtustega kõhunäärme tegevuse reguleerimisel närvide poolt.

See töö tunnistati kuldmedali vääriliseks.

Pärast ülikooli lõpetamist astus Pavlov Meditsiinilis-Kirurgilise Akadeemia kolmandale kursusele, et sügavamalt uurida füsioloogiat. Samal ajal oli ta assistendiks Veterinaarinstituudi füsioloogia kateedri juures. Kuid kõige tähtsamaks etapiks tema edasise tegevuse arengus on töö S. P. Botkini kliiniku füsioloogia-laboratooriumi juures. Siin oli Pavlovil võimalus siduda laboratoorset eksperimenti eksperimentaalse teooria ja kliinilise praktika ülesannetega, ja see tema töö iseärasus jäi talle iseloomulikuks kogu eluks.

1883. aastal kaitses Pavlov hiilgavalt oma doktoriväitekirja südamenärvidest, mis reguleerivad selle tähtsa organi tegevust, ja sai võimaluse sõita välismaale.

Aastail 1884—86 viibis Pavlov kuulsamate Euroopa teadlaste Ludwigi ja Heidenhaini parimais füsioloogia-laboratooriumes.

Pärast välismaalt tagasipöördumist alustas Pavlov seedenäärmete süstemaatilist uurimist.

Alles 1890. aastal õnnestus Pavlovil saada kateeder Sõjalis-Meditsiinilises Akadeemias. Samal aastal organiseeritakse Eksperimentaalse Meditsiini Instituut ja Pavlov valitakse selle tegevliikmeks ja füsioloogiaosakonna juhatajaks. Siin kulgeb kogu tema edaspidine loominguline elu, siin sündis suur Pavlovi koolkond, mis liitis ühiseks pereks juhendaja ja kaastöölised, — loova kollektiivse töö koolkond. Palju hiljem ühes oma arvukaist teaduslikest ettekandeist kõneles teadlane sellest tööst järgmist:

„Ma pean teatavaks tegema väga suure mitmeaastase töö resultaadid. Seda tööd tegid koos minuga kümnekond kaastöölist, kes püsivalt võtsid tööst osa nii pea kui ka kätega. Kui poleks olnud neid, siis oleks ka töö vaid üks kümnendik sellest, mis ta on. Kui ma siin kasutan sõna „mina“, palun kõiki mõista seda mitte kitsalt autorlikus mõttes, vaid nii-öelda dirigentlikus mõttes. Mina peamiselt suunasin ja kooskõlastasin kõike.“

Juba instituudi olemasolu esimesil aastail tuli esile Pavlovi imetlusväärne teaduslik ja organisaatorlik talent.

Sel ajal oli päevakorral seedimisprotsesside uurimise teema. Raskused seisnesid selles, et seedemahlad erituvad ainult söömise ajal ja segunevad toiduga, seetõttu on äärmiselt raskendatud nende uurimine puhtal kujul. Teadlaste katsed uurida kehaorganite tegevust tapetud loomadel ei andnud õiget kujutlust nende organite tegevusest

elusas organismis, samuti nagu ei andnud täielikku kujutlust uurimis-meetod „terava katsega“: kolju-, rinna- ja kõhuõõne lahkamine, mis enamatel juhtudel lõppes looma surmaga. Pavlov tuli järeldusele, et toitumisprotsesse tuleb uurida elusal ja võimalikult kahjustamata organismil.

Selleks, et näha kogu muundumise käiku, mis toimub normaalse terve organismi seedekanalis, otsustas Pavlov teha vaatlemiseks sellesse mõningad „aknad“ — fistulid. Katsed ja uurimised toimusid koertega. Koer toitub peaaegu samast toidust kui inimenegi ja tema seedekanal on põhiliselt ehitatud samalaadselt kui inimeselgi. Seetõttu osutus koera kasutamine sobivamaks teiste loomade kasutamise katsetel seedimise füsioloogia alal. Pavlov oli silmapaistev kirurg. Läbi lõigates koera kõhunaha ja lihased, tungis Pavlov kuni mao ja soolteni, kuhu ta tegi oskusliku sisselõike. Mao või peensoole avausse — uurisesse ehk fistulisse — asetas ta hõbedase torukese, mille väljaulatuv ots suleti korgikesega kuni katseni, et toit ei voolaks selle kaudu välja. Katse ajal võeti kork ära ja selle asemele kinnitati uurise vastu katseklaas. Selle ja teiste operatsioonide abil võisid Pavlov ja tema õpilased vaadelda, millisesse mao ja soolte ossa satub ja kuidas liigub looma poolt allaneelatud toit, ning millised mahlad sel puhul erituvad.

Ka enne Pavlovit oli katsetatud mitmesuguste fistulitega, kuid alles Pavlov muutis fistuli meetodi vahendiks kogu seedimisprotsessi vaatlemiseks tervete, operatsioonist paranenud loomade juures. Tänu sellele uuele meetodile tehti Pavlovi ja tema õpilaste poolt rida hiilgavaid avastusi seoses nii seedimise mehhanismi kui ka kemismiga. Vastandina senisele kujutatud kujutlusele seedenäärmete funktsioonidest nagu omavahel seostamatuist, tõestas Pavlov nende vahelise seose ja sellega võimaldas praktilisele arstiteadusele orienteeruda seedetrakti keerulises haigusnähetes. Silmapaistvate teadlaste hinnangu kohaselt enne Pavlovit „valitses kaos“ seedimise füsioloogia alal, ja üksnes Pavlovi koolkonna tööd tõid sellesse korrapärasuse ja selguse.

Kui Pavlov 1896. aastal avaldas oma „Loengud tähtsamate seedenäärmete tegevusest“, siis kogu maailm oli rabatud tema avastuste julgusest, tema mõtte raudsest loogikast ja tema meetodi uudisusest. Tõlgitud peagi kõigisse Euroopa keeltesse, Pavlovi raamat hämmastas Euroopa teadlasi. Vene füsioloogiateadus leidis tunnustust kogu maailmas. 1904. aastal autasustati Pavlovit Nobeli auhinnaga, mida senini polnud antud veel ühelegi füsioloogile. Ta oli ainuke Nobeli laureaat Venemaa teadlaste hulgas. Esmakordselt ilmus Nobeli aukirjale venekeelne tekst. Kuid sellal, kui Pavlov sai rahvusvahelise auhinna oma avastuste eest seedimise alal, olid tema mõtted juba kaugel seedimise füsioloogiast: ta siirdus peaaegu füsioloogia uurimisele. Siin ilmnes eriti selgesti Pavlovi loov geenius. Sellel alal töötas ta alates aastast 1900 kuni surmani.

Juba kahekümneaastasena oli Pavlov lugenud Setšenovi raamatut „Peaaju refleksid“, mis jättis temasse kustumatu mulje. Kuni kõrge vanaduseni armastas Pavlov peast tsiteerida Setšenovi raamatut:

„Kogu peaaju tegevuse väliste nähtuste lõpmatu mitmekesisus viib lõpuks üheainsa nähtuse — lihaste tegevuse juurde. Kas naeratab laps nähes mängukanni, või naeratab Garibaldi, kui teda taga kiusatakse liiga suure isamaa-armastuse pärast, või läbib värin tütarlast esimese mõtte juures armastusest, või loob Newton maailma seadusi ja kirjutab neid paberile, kõikjal ilmneb lõpliku faktorina lihaste tegevus...“

Pavlov osutub Setšenovi ideede tõeliseks jätkajaks närvisüsteemi füsioloogia alal. Usaldades nagu alati ainult fakte, keeldus Pavlov uskumast psühholoogide-idealistide uduseid väljamõeldisi loomade ja inimese „hinge“ tegevusest ja püstitas endale ülesande uurida peaaju tegevust, inimese ja loomade kõrgemat närvitegevust erapooletu füsioloogilise eksperimendi abil.

Setšenov ja seejärel ka Pavlov lahendasid esimestena ajaloos psüühiliste ja kehaliste protsesside ühtsuse probleemi, mis senini näis teadlasile ületamatu. Kuid Pavlov, hinnates kõrgelt Setšenovi teeneid, läks oma erilist teed põhiliste „mehhanismide“ avastamisel, mis on keskendunud ajukoores. Olles tähelepanu pööranud sülje eritamise faktile juba toidu nägemisel mitte ainult loomade, vaid ka inimeste juures, hakkas Pavlov uurima seda süljenäärme omapärasid reaktsiooni toidu nägemisel või haistmisel.

Rakendades oma täiesti uut süljenäärme uurimise meetodit — püsivate fistulite tegemise meetodit süljejuhasse — näitas Pavlov seost toidu nägemise ja süljenäärmete tegevuse vahel, mis toimub kesknärvisüsteemi kõrgeima osa kaudu: nägemisnärv otsa ärritus silma võrkkiel, seejärel ärritus jõuab tsentraalsete närvide kaudu ajukoore, kus asetsevad nägemiskeskused ja siin tekib erutuskolle. Samal ajal piklikus ajus. Neis kohtades, mis juhivad süljenäärmete tegevust on samuti erutuskolle, aga tugevam kui nägemiskeskuses. Neis tingimustes tekib mõlema erutuskeskuse vahel ajutine seos — tingitud ehk tingrefleks.

Olles avastanud aju tegevuse põhilised seaduspärasused, toetudes peamiselt süljenäärmete tingrefleksile, rajas Pavlov aluse kõrgema närvitegevuse objektiivseks uurimiseks füsioloogia meetoditega. Pavlovi õpetus tingrefleksidest andis hävitava löögi subjektiivse psühholoogia traditsioonidele ja muutus üleskutseks võitlusele objektiivse materialistliku teaduse eest teadvusest. Seda joont pidas Pavlov kogu oma elu jooksul. Tuleb tähendada, et enne Pavlovit oli olemas vaid sensoorsete ja motoorsete tsoonide topograafiline määramine ajukoorel. Esile tuues tingrefleksi nii uurimismeetodina kui ka ajukoore tegevuse mehhanismi põhilise printsiibina, tekitas Pavlov revolutsiooni selles füsioloogia harus.

Avastades samm-sammult ajukoore tegevuse peenimaid mehha-

nisme, täiendasid Pavlov ja tema õpilased tingreflekside õpetust selliste põhjanevate saavutustega, nagu ajukoore pärssimine, une füsioloogia, eksperimentaalsed neuroosid, kõrgema närvitegevuse geneetika jne. Pavlovi ja tema koolkonna poolt loodud kaasaegne, tõeliselt teaduslik füsioloogia tungis laialdaselt arstiteadusse: teraapiasse, kirurgiasse, neuropatoloogiasse, psüühiaatriasse. Oma õpetusega näitas Pavlov, et psüühika aluseks, inimese kogu kõrgema närvitegevuse aluseks on suuraju poolkerade materiaalne tegevus. Pavlovi ja tema koolkonna poolt väljatöötatud teaduse määratu tähtsus seisneb veel selles, et see purustab fašistliku ideoloogia inimvaenulikud ebateaduslikud rassiteooriad, teooria mingisuguseist ühtede rasside näilisist privileegidest ja bioloogilisest õigustest valitseda teiste rasside üle. Kõneldes materialistlikust psühholoogiast, rõhutas Pavlov, et:

„Teadus — aju produktsioon — omab kõiki eeldusi, et muuta inimkonda terveks, vabaks ja õnnelikuks. Kogu asi seisab vaid eluja kasvatustingimustes.“

Pavlovi õpetus on humanistlik ja omab suurt kasvatustlikku tähtsust.

III.

Nõukogude valitsus osutas ja osutab suurt tähelepanu Pavlovi töödele. Alles pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu said Pavlov ja tema õpilased kõik võimalused oma tegevuse arendamiseks.

Juba 1918. aastal V. I. Lenini kirjas Pavlovile on rõhutatud nõukogude võimu hoolt Pavlovi tööde eest. Nõukogude valitsus lõi kõik tingimused Pavlovi ideede edukaks arendamiseks.

Meie maa majandusliku võimsuse edasine kasv võimaldas niihästi nõukogude keskorganite kui ka Leningradi Nõukogu poolt abinõude tarvituselevõttu, mis olid suunatud Pavlovi tööde materiaalse baasi igakülgseks laiendamiseks. Lühikese ajaga ehitati Eksperimentaalse Meditsiini Instituudis spetsiaalsed seadeldised tingreflekside uurimiseks. 1929. aastal otsustas valitsus seoses I. P. Pavlovi kaheksakümneaastase sünnipäevaga:

„tunnistada vajalikuks tagada edaspidi kõige soodsamad tingimused Riikliku Eksperimentaalse Meditsiini Instituudi juures asuva I. P. Pavlovi poolt juhitava füsioloogia-laboratooriumi teaduslikuks uurimistööks.“

NSV Liidu rahanduse rahvakomissarile tehti ülesandeks 1929/30. eelarveaastaks erakordselt ette näha sada tuhat rubla laboratooriumi häälekindlate kambrite ümberseadistamiseks ja uue hoone ehitamiseks, mis hõlmaks ka bioloogijaama Koltušis. Selleks, et tagada spetsiaalseid tingimusi teaduslikuks tööks selles laboratooriumis, tehti Leningradi nõukogule ülesandeks sulgeda liikluseks kõrvalasuv Lopuhhin-

ska ja tänav. Koltušisse, 20 km kaugusele Leningradist, loodi Pavlovi-nimeline Evolutsioonilise Füsioloogia Instituut — omapärane laboratoorium-gigant, „tingreflekside pealinn“, kus toimus sadu huvitavaid katseid koerte ja inimahvidega. Koltuši muutus I. P. Pavlovi ja tema koolkonna teadusliku töö keskuseks. Siia suundusid füsioloogide huvid kõigist maailma osadest, Pavlovi ideed levisid kogu maailmas. Sellele edule aitas kaasa määratu abi, mida Nõukogude riik oli osutanud õpetlasele tema suurte teaduslike plaanide teostamiseks. Suureks pidupäevaks nõukogude teadusele oli 1935. aastal, veidi enne Pavlovi surma, Leningradis ja hiljem Moskvast toimunud 15. Rahvusvaheline Füsioloogide Kongress. Leningradi olid kokku tulnud kuulsad teadlased, Nobeli laureaadid, viiekümne kuue maa teaduse esindajad kogu maailmast.

Kongressi delegaadid, kogu maailma eesrindliku teaduse esindajad, omistasid Pavlovile „kogu maailma füsioloogide vanema“ austava nimetuse. Kongressi esimehe I. P. Pavlovi esinemisi võeti vastu tormiliste kiiduavaldustega. Pavlov jutustas neist määratuist võimalusist, mis on avanenud teadusele Nõukogude maal, tänu Nõukogude riigi poolt teadlasile osutatavale igakülgsele abile. Kongress tegi kokkuvõtteid paljuaastasteist katseist. Suure huviga tutvusid delegaadid meie maa teadusliku eluga, eriti töödega, mida teostasid Pavlov ja tema õpilased Koltušis. Oma esinemistes Euroopa ja Ameerika suurimad füsioloogid väljendasid oma suhtumist Pavlovisse:

„Tulnud siia kokku maailma mitmesugustest maadest, me austame oma presidenti vaimustuse ja andumusega mitte ainult füsioloogide, vaid ka psühholoogide, sotsioloogide ja teiste käitumise uurijate nimel, kelle tööd on osutunud viljakaiks tänu neile mõtteile, meetodeile ja tähelepanekuile, mida sellises ülikülluses toodab professor Pavlovi „kõrgem närvitegevus“.“

IV.

Pavlov oli mitte ainult suur õpetlane, vaid ta oli ka meie kodumaa suur patrioot. Kõik tema ülijulged, loomingulised taotlused olid suunatud Nõukogude maa hüvanguks. Kogu oma jõu ja kõik oma tohutud teadmised püüdis ta anda oma isamaale, oma rahvale. Ta esines väsimatult teaduslike ettekannetega, vastas arvukaile kirjadele, ta oli tulvil rõõmu oma kodumaa, oma rahva üle. Pavlov tahtis elada saja aasta-seks, nii ütles ta:

„Mispärast ma nii väga tahaksin kaua elada?

Kõigepealt oma kalli aarde, oma teaduse jaoks. Ma tahaksin tingimata ise lõpetada töö tingreflekside alal, tugevdada seda silda, mis viib füsioloogiast kliinikusse, psühholoogiasse, mida võib lugeda juba esialgsel kujul rajatuks.

Tahaksin elada kaua seepärast, et minu laboratooriumid Koltušis on saavutanud seninägematu õitsengu. Nõukogude võim

andis miljoneid minu teaduslikuks tööks, laboratooriumide ehitamiseks. Tahan uskuda, et need soodustused töötajatele füsioloogia alal — ja mina jään ikkagi füsioloogiks — saavutavad oma eesmärgi ja minu teadus saavutab erilise õitsengu minu kodumaa pinnal. Nõukogude võim annab teaduse käsutusse erakordseid vahendeid.

Mida ma ka teeksin, alati ma mõtlen, et teenin sellega, nii palju kui mu jõud lubab, kõigepealt oma isamaad... Kodumaa saatatus on mulle sügavalt südamelähedane.“

Pavlovi nimi muutus kogu maailmas helge ja mitmekülgse elu sümboliks, mis on jäägitult pühendatud teadusele. Pavlov töötas suure rõõmuga koos uue, nõukogude põlvkonna noorsoo esindajatega. Ta oli armunud teadusesse ja oskas seda armastust sisendada ka oma õpilastesse. Paljusid hämmastas tema kirglikkus, entusiasm, ja mitte kunagi temast lahkuv mõttevärskus, mis säilis temas ta elu viimse minutini.

Isegi surivoodil oli ta asjalikult tegev. Ta uuris ennast, oma haigust, diagnoosis ennast oma aistingute põhjal.

Surma eel kirjutas Pavlov oma kuulsa kirja noorsoole:

„Mida tahaksin soovida oma kodumaa noortele, kes on pühendunud teadusele?

Eelkõige järjekindlust. Sellest viljaka teadusliku töö tähtsamast tingimusest ei suuda ma kunagi kõnelda erutuseta. Järjekindlust, järjekindlust, järjekindlust! Oma töö algusest peale harjutage end rangele järjekindlusele teadmiste kogumisel.

Omandage teaduse algtõed, enne kui püüate tõusta ta kõrgustele. Kunagi ärge asuge järgneva kallale, omandamata eelnevat. Kunagi ärge püüdke varjata oma teadmiste puudulikkust, ka mitte kõige julgemate oletuste ja hüpoteesidega. Kuidas ka hellitaks teie silma see seebimull oma värvide mänguga, ta lõhkeb paratamatult, jättes järele vaid piinlikkusetunde.

Õppige olema tagasihoidlikud ja kannatlikud. Õppige tegema musta tööd teaduses. Uurige, võrrelge, koguge fakte! Kui täiuslik olekski linnu tiib, see ei suudaks teda kunagi kõrgustesse tõsta toetumata õhule. Faktid, see on teadlase õhk, nendeta ei suuda te kunagi kõrgele tõusta. Nendeta on teie teooriad tühjad pingutused.

Kuid uurides, eksperimenteerides, vaadeldes — püüdke mitte jääda faktide pealispinnale. Ärge muutuge faktide arhivaariks. Püüdke tungida nende tekkimise saladusesse. Otsige järelejätmatu visadusega seadusi, mis neid valitsevad.

Teiseks nõudeks on tagasihoidlikkus. Kunagi ärge arvake, et te teate juba kõik. Ja kui kõrgelt teid ka hinnatakse, olgu teil alati mehisust öelda enesele: „Ma olen võhik.“

Ärge laske uhkusel endas võimust võtta. Uhkuse pärast teie hakkate vastu rääkima seal, kus peaksite nõustuma. Tema pärast te hülgate kasuliku nõuande ja sõbraliku abi. Ja tema pärast kaotate objektiivsuse tunde.

Kollektiivis, mida ma juhin, on õhkkond peamine tegur. Meie oleme kõik rakendunud ühisesse tööle ja igaüks viib teda edasi oma jõu ja võimaluste kohaselt. Meie juures sa lihtsalt ei saa arugi, mis on „minu“ ja mis on „sinu“, kuid meie ühine töö võidab sellest ainult.

Kolmandaks on kirg! Pidage meeles, et teadus nõuab inimeselt terve elu. Ja kui teil oleks ka kaks elu, siis ei piisaks teile neistki. Tohutuid pingutusi ja suurt kirglikkust nõuab teadus inimeselt. Olge kirglikud oma töös ja oma otsinguis!

Meie kodumaa avab teadlaste ees suured avarused ja tööle au andes peab ütleva, et meie maal leiab teadus ulatuslikku rakendamist elus, äärmise võimaluseni ulatuslikku!

Mida siis ütelda noore teadlase seisundist meil? Siin on kõik niigi selge. Talle antakse palju, kuid talt nõutakse ka palju. Ja nii noortele kui ka meile on auküsimuseks õigustada neid suuri lootusi, milliseid meie kodumaa paneb teadusele.“

Suur teadlane oli kogu elu jooksul truu ideaalidele, mis on esitatud selles kirjas. Vaatlus ja täpsus olid tema lipukirjaks. Koltuši bioloogia-jaama peahoonele on raiutud tema juhendi kohaselt vääramatu juhtlause: „Vaatlust, vaatlust, vaatlust.“

Pavlov suri 1936. aastal 27. veebruaril 87 aasta vanuses.

Nõukogude rahvas austab mälestust sellest suurest kodanikust, tulisest patrioodist ja suurest õpetlasest, kes oma silmapaistvate avastustega tugevdas kodumaa füsioloogiateaduse prioriteeti.

Suur vene kirjanik-revolutsionäär.

(A. N. RADIŠTŠEVI 200-NDAKS SUNNI-AASTAPÄEVAKS.)

A. TURTŠINSKI.

S. M. Kirov võttis oma suurepärase artikli epigraafiks, mille ta kirjutas suure vene revolutsionääri-demokraadi Vissarion Grigorjevitš Belinski 100-nda sünni-aastapäeva tähistamiseks, tuntud vene poeedi sõnad: „Mida pimedam öö, seda eredamad tähed.“

Seda suurepäraselt võrdluspilti, mille tõi sm. Kirov Belinski iseloomustamiseks, võib täiel määral kasutada ka teise rahva õnne eest võitleja, isevalitsuse, vägivalda ja omavoli vaenlase Aleksander Nikolajevitš Radištševi suhtes.

Isevalitsuslik-pärisorjusliku rõhumise pimedal ööl, mis kattis Venemaad XVIII saj. teisel poolel, helkis esimese suuruse tähena Radištševi geenius. Katariina II valitsemise süngel ajal, mil maa vaevles raskeis orjusahelais, kõlas kogu Venemaal mehise revolutsionääri hääl, kes naelutas häbiposti „koletise paksu, tembuka, suure, sajasuise ja haukuva“ isevalitsuse, kutsudes rahvast võitlusele oma põliste rõhujatega.

Nõukogude rahvas ei unusta kunagi tegelasi, kes võitlesid ennast-salgavalt oma kodumaa õnne eest, lahutagu neid tegelasi meist kui-tahes paks ajamüür. Kogu meie maa tähistab uhkusega ühe XVIII sajandi suurepärase revolutsioonitegelase 200-ndat sünni-aastapäeva, kes mõtles sügavamalt kui ükski tema kaasaegseist Euroopas ja kes andis oma elu vabaduse ürituse teenimisele.

*

Aleksander Nikolajevitš Radištšev sündis 20. (31.) aug. 1749. aastal Saratovis mõisniku perekonnas. Kaheksa-aastaseni elas ta isa mõisas (Verhneje Abljazovi küla, Kuznetsi maakond), misjärel saadeti Moskvasse Radištševite sugulase M. F. Argamakovi juurde ja kasvas üles tema perekonnas. Argamakovi tutvussidemete tõttu võeti Radištšev 1762. a. sügisel Peterburi paažikorpusesse — asutus, kuhu võeti vastu vaid tuntud ja rikaste õukondlaste lapsi ja kus valmistati ette tulevasi õukondlasi. Juba noorusaastail viibis Radištšev sageli õukonnas ja vaatles vastikusega meelitamist, lipitsemist ja liiderlikkust, mis valit-sesid Katariina II õukonnas. Uhenduses seaduse projektidega Kata-riina valitsemise esimestel aastatel saadeti 1766. a. kuus paaži, nende hulgas ka Radištšev, Leipzigi ülikooli õigusteadust õppima.

Suure sünnipärase andekuse ja kolossaalse tööarmastuse tõttu omandas Radištšev tõeliselt entsüklopeedilised teadmised ja tal oli palav soov anda need kodumaa hüvanguks. Kuid naasmine Vene-maale kibestas teda väga. Kui Katariina II oma valitsemise esimesil aastail laskis ennast paista liberaalina: pidas kirjavahetust prantsuse valgustusaja tegelastega ja kutsus kokku komisjoni uue seadustekogu koostamiseks, siis oli nüüd isegi too näiv liberalism lõppenud. Maal valitses varjamatu orjus, vägivald, omavoli. Noore haritud inimese teadmisi isevalitsus ei vajanud. Radištšev oli sunnitud astuma senati teenistusse protokollikirjutajana, ja siin nägi ta täies elusuures „koletist“ — pärisorjust. Ta tutvus talupoegade kuritegeliku piinamise hirmsate asjadega mõisnike poolt.

Kohtuotsused olid naeruväärselt pehmed ja piirdusid kirikliku kahetsemisega. Radištšev nägi, et senatis endas on ametnike hulgas palju vargaid, altkäemaksuvõtjaid, lurjuseid. Ja juba tol ajal jõudis ta tähelepanuväärsele järeldusele: kõik need pärisorjadest talupoe-gade teotamised, kõik teda ümbritsev alatus ja madalus on Venemaa poliitilise korra tagajärg. Tsaari piiramatu isevalitsus, tema karista-matus — siin on nakatav eeskuju alluvaile.

Olla edasi vastu oma vaateid ja veendumusi teenistuses, mis on sügavalt vaenulik rahva vastu, Radištšev ei suutnud. Ja ta lahkus senatist.

Järelejätmatud mõtted paljukannatanud kodumaa ja rõhutud rahva saatusest ei andnud talle rahu, vaid kutsusid võitlusele rõhujatega.

Radištševi maailmavaate edaspidisele revolutsioneerimisele avaldas sügavaimat mõju 1773. a. puhkenud talurahvasõda Pugatšovi juhtimisel. Suure huvi ja erutusega jälgis Radištšev talurahvasõja kulgemist. Sm. Kalinin rõhutas, et talurahva ülestõusud „sundisid aadliklassi kõige haritumaid päid järele mõtlema, ergutasid neid kriitiliselt hindama talurahva olukorda ja mõisnike omavoli“. Mitte asjata ei ilmunud just 1773. a. abt Mably raamatu „Mõtisklused Kreeka ajaloo- loost“ tõlge. Oma tõlke varustas Radištšev suurepärase märkustega, kus ta näitas selgelt oma suhtumist isevalitsusse. Originaali sõnad „tyrannie“, „tyran“, „despotisme“ tõlgib Radištšev „piinamine“, „piinaja“ „isevalitsus“. Isevalitsust kommenteerib ta nii: „Isevalitsus on inimlikule loomusele enim vastandlik seisund... Valitseja seadusevastatus annab rahvale — tema kohtunikele — sellesama ja suurema õiguse tema üle, kui talle annab seadus kurjategijate üle“. Ja see kohtuotsus tehti pärisorjusele üheaegselt Pugatšovi ülestõusuga juba 17 aastat enne geniaalse „Teekond Peterburist Moskvasse“ trükis ilmumist.

Hoolimata teravalt tugevnenud reaktsioonist Venemaal jätkas Radištšev 70-ndate aastate lõpul ja 80-ndail aastail oma kirjanduslikku ja ühiskondlikku propagandat. Tal oli pooldajaid küll niinimetatud „Kirjandussõprade seltsis“, kuhu kuulusid ohvitserid, õukondlased, ametnikud, noored kirjanikud, küll Peterburi muudes ringides. Prantsuse kodanlikku revolutsiooni tervitas Radištšev rõõmuga ja käsitles seda signaalina tegutsemiseks Venemaal.

1789. aastal ilmus Radištševi anonüümne brošüür „Fjodor Vassiljevitš Ušakovi elukäik“.

Ušakov oli Radištševi ülikoolikaaslane ja suri Leipzигis enne õppeaja lõppu. Vastukaaluks pühakute askeetilis-religioossetele elulugudele on „Ušakovi elu“ sügavalt realistlik; see jutustab vene üliõpilaste elust Leipzигis, nende võitlusest major Bokumiga. Bokum, vene üliõpilaste kasvataja, jämedaim soldat, joomar ja varas, kiusas noori jõhkralt taga, julges tõsta isegi käe nende vastu. Lõppude lõpuks katkes üliõpilaste kannatus, nad tõusid üles ja taltsutasid lurjuse upsakuse. Kokkupõrget Bokumiga vaatles Radištšev ülestõusuna türanni vastu. On suuri ja väikesi türanne, kuid türann jääb ikkagi türanniks.

Konfliktist Bokumiga tegi Radištšev järelduse:

Õnn, et türannid ei tunne mõõtu rahvaste rõhumisel; piinatud rahvad tõusevad lõppude lõpuks üles ja vabastavad endid despotismist — „Piinamisest sünnib vabadus“. See Radištševi jõuliselt kirjutatud teos avaldas Peterburis suurt mõju.

Radištševi kogu revolutsioonilise tegevuse krooniks on tema geniaalne teos „Teekond Peterburist Moskvasse“.

Radištšev töötas oma suurima ja armastatuima teose kallal ligi kaks-kümmend aastat. Ja see on parim tõestus, et oma suurepärase raamatuga pole Radištšev hoopiski võlgu Prantsuse revolutsioonile. „Tee-

"kond Peterburist Moskvasse" on vene rahva elu ja talurahvaülestõusude palju aastaid kestnud uurimise tulemus Radištševi poolt, on tema palava soovi tulemuseks minna appi rahvale.

Epigraafiks oma raamatule võttis ta sõnad kirjanik Tredjakovski teosest „Telemahhida“: „Koletis paks, tembukas, suur, sajasuine ja haukuv.“

Mis on „koletis“? See on pärisorjusele toetuv isevalitsus.

Raamatus on hulk igapäevaseid küsimusi: ususalivus, õigus, kasvatuse, sõna- ja trükivabadus, tsensuur, andamid, maksud, kaubandus, tööstus, naiste seisund, suhe seisuste vahel, sõda ja rahu jne. Neid küsimusi ei tõsteta raamatus ainult üles, vaid nad leiavad ka lahenduse. Missugusena näeb Radištšev Venemaa tulevikku?

Venemaa on vabariik, kus kõrgeim võim kuulub rahvale. Maa on selle päralt, kes teda harib — talupoja päralt. Riigis pole majanduslikku ja poliitilist orjastamist, pole tsaari, mõisnike, pärisorjust, eesõigustatud seisusi. Maal on rahu, vaikus. Vabadus — hindamatu and — valitseb riigis. Usutunnistuse vabadus. Avalik õigusemõistmine vannutatud meeste osavõtul. Kehalised karistused likvideeritakse. Sõnavabadus — tsaaritsensuur on likvideeritud. Kuid Radištšev arvas, et eraomandus on püha ja puutumatu: talupojad kasutavad maad eraomanduse alusel. Ta ei teadnud ega võinudki teada, et eraomanduse edasipüsimisel tootmisriistadele ja -vahendeile on isegi isevalitsuse täieliku hävitamise korral vältimatu uue kurnamisliigi — kapitalistliku eksploatatsiooni tekkimine.

Armastus rahva vastu läbib punase niidina kogu raamatut. Radištševi teose tõelikeks sangareiks on inimesed rahva hulgast. Need on üllad, vastutulelikud, võimelised eneseohverdamiseks. Radištšev ei kahtle selles, et rahvas on ajaloo sangar, riigi võimsuse ja õitsengu looja.

Seepärast lõpetabki Radištšev oma suurepärase töö „Sõnakesega Lomonossovist“, kes võrsus rahva hulgast ja kellest sai geniaalne õpetlane isevalitsuse kiuste, olles tolle kultuuri tõeliseks eeskujuks, mille loob rahvas pärast revolutsiooni.

Raamat trükiti Radištševi oma trükipressil tiraažiga 650 eksemplari, kuid müügile jõudis vaid 100. Hoolimata sellest oli raamatul ebatavaline menu. Sellest kõneles kogu rahvas. „Teekond“ sattus kiiresti Katariina II kätte. Viimane tundis korraga, missuguse ohtliku vastasega on tal tegu. „Ta on mässaja, hullem kui Pugatšov,“ lausus keisrinna oma sekretärile.

Raamatut lugedes varustas Katariina II selle märkustega, mis tõendavad selgelt tema hirmu ja raevu:

„Selle raamatu kavatsus on igal leheküljel näha; selle koostaja otsib igati ja leiab kõik võimalused austuse vähendamiseks võimu vastu, rahva viimiseks nõrdimusele ülemate ja ülemuste suhtes... kõik see... kallutab talupoegi mässule mõisnike vastu, sõjaväge ülemuse vastu, koostaja ei armasta tsaare, ja kus võib vähendada armastust ja

austust nende vastu, sealt haarab ta haruldase julgusega ahnelt kinni. Tsaare ähvardab tapalava... Lootused paneb talumeeste mässule. Raamat on täiesti ja ilmselt mässuline. Selle oodi kohta küsida autorilt, kus kohas ja kus on koostatud."

1790. a. 30. juunil vangistati Radištšev ja paigutati Peeter-Pauli kindlusesse. Juurdlust toimetas Šeškovski, nurjatu timukas, „nuudiga peksja“, nagu teda Peterburis kutsuti. 15 aastat enne Radištševit käis Šeškovski käte alt läbi Jemeljan Pugatšov.

Kohus mõistis suurepärase kirjaniku-revolutsionääri surma pea maharaiumise läbi.

40 ööpäeva ootas Radištšev surmaotsuse täideviimist. 1790. aasta 4. sept. asendas Katariina II lõpuks surmanuhtluse 10-aastase asumiseleasaatmisega Ilimski türmi — Venemaa kõige kaugemaid nurki, 700 versta Irkutskist. Säärane oli isevalitsuse krokodillihalastus!

Kuid oli veel üks kohtualune — raamat. Geniaalsele „Teekonnale“ langetati kohtuotsus: et „kahjulikku“ raamatut „poleks kuskil müügil ega trükkimisel“.

Selle kohtuotsuse muutis Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon.

1792. aasta 4. jaanuaril jõudis Radištšev Ilimskisse. Siin, kurdis asulas igikülmumise piirkonnas, kus on kokku 45 talu, kuid mitte ainsatki kingseppa, rätsepat, küünlakaupmeest, lukkseppa, aga see-eest ametnikud — altkäemaksuvõtjad ja oluline papp. Radištšev veetis siin mitu rasket, sünget aastat. Oli vaja omada revolutsionääri kindlust, et mitte meeletult lasta langeda. Ja Radištšev pidas vastu. Enamgi: asumisel kirjutas Radištšev ulatusliku filosoofilise traktaadi „Inimesest, tema surelikkusest ja surematusest“, „Lühendatud jutustuse Siberi vallutamisest“ ja majandusliku traktaadi „Kiri Hiina turust“.

Palavast usust vene rahvasse on läbi imbunud „Lühendatud jutustus“, „Kindlus ettevõtteis, väsimatus teostamisel on omaduste tuum, mis iseloomustavad vene rahvast... Oo rahvas, kes sa oled suuruseks ja kuulsuseks sündinud!“

Erilist huvi pakuvad Radištševi filosoofilised vaated. „Radištševi revolutsioonilised poliitilised vaated omandasid sügava filosoofilise põhjenduse tema töödes. Klassivõitluse pärisorjusevastane iseloom Venemaal XVIII sajandil ei määranud ainult Radištševi poliitiliste vaadete revolutsioonilist iseloomu, vaid ka tema filosoofiliste vaadete materialistlikku suunitlust... Radištševi filosoofiline materialism on tema revolutsioonilise poliitilise programmi teoreetiliseks põhjenduseks.“ („Kultura i žizn“, 11. aug. 1949. a.)

Koos Lomonosoviga oli Radištšev vene materialismi rajajaid. Tema filosoofilised vaated teenisid vene revolutsioonilist liikumist.

Filosoof Radištšev seadis endale ülesandeks rahva vaimse vabastamise pärisorjusest. Ta astus teravalt välja religiooni vastu, mis koos tsaarivõimuga orjastab rahvast (ood „Vabadus“).

Kapitaalseks filosoofiliseks tööks oli Radištševi traktaat „Inimesest, tema surelikkusest ja surematusest“. Traktaat oli suunatud religioosse

ebaus, massoonide, idealismi ja müstika vastu, millel oli suur mõju tookordsele aadliühiskonnale.

Traktaadis käsitleb Radištšev põhjalikult küsimusi, mis on seotud mateeria ja selle omadustega — liikumine, aeg, ruum. Siin arendab Radištšev suure jõu ja veenvusega materialistlikke ideid. Ta pooldab seda, et loodus on objektiivne ja lõputu, mateeria primaarne, teadvus — sekundaarne; aeg, ruum, liikumine — mateeria põhilised omadused ja temast lahutatamad. „Sa mõtled kehalise elundiga. Kuidas võid enesele kujutella midagi peale kehalise.“

„Asjade olemine on sõltumatu nende tunnetamise jõust ja eksisteerib omaette.“

„Usu, surmaga läheb kõik sinust mööda ja su hing kaob.“ Radištšev arvas, et meeleline kogemus on meie teadmiste ainsaks allikaks.

Radištšev oli materialistliku tunnetusteooria kirglik pooldaja, ta propageeris oma kaasaja loodusteaduse saavutusi, geniaalse Lomonosovi avastusi. Ta jätkas Lomonossovi materialistlikke traditsioone. Lomonossovit palavalt toetades kirjutas Radištšev: „Loodus, nagu me teda näeme, ei hävita midagi ja mitteolemine või hävitamine on tarbetu sõna ja tühi mõte.“

„Mingi jõud looduses ei saa kaduda, hävida.“

Traktaat pole siiski vaba mõningaist ebajärjekindlusist ja idealistlike vigadest: üksikuis kohtades kaldub Radištšev tõestustele hinge surematuse kasuks. Neid idealistlikke vigu sünnitasid rasked isiklikud elamused asumisel ja need olid vägivallaks iseenda üle.

Seejuures on väga iseloomustav, et materialist Radištšev ise õien-das halastamatult arved oma idealistlike mõõndustega. Ta tunnistas ise, et tõestused hinge surelikkuse kasuks on loogiliselt ümberlükka-matud. Mis puutub hinge surematusse, siis on „meie arutlused hinge surematusest fantaasiale lähedased“. Idee, mis tõestab teispoole elu võimalust, on absurdne, ütleb ta. Seega võitis filosoof Radištšev ise oma üksikud idealistlikud eksimused.

Radištšev oli materialist-metafüüsik: tol ajal, teaduse tookordse sei-sundi puhul ei võinud ta metafüüsilise materialismi piiridest välja hüpata. Engels kirjutas valgustusaja tegelaste kohta: „XVIII sajandi suured mõtlejad, nagu kõigi varemate sajandite mõtlejadki, ei võinud väljuda neist piiridest, mis neil seadis nende ajastu.“ See märkus on täiesti rakendatav ka Radištševi suhtes.

Radištšev oli omapärane mõtleja-materialist, kes suhtus kriitiliselt Lääne-Euroopa filosoofide teooriaisse. Lomonossovi ja Radištševi filo-soofilised ideed on vene materialistliku filosoofia vundamendiks.

*

1796. a. 6. novembril suri äkki Katariina II. Troonile astus tema poeg Paul, kes oli niisama julm pärisorjuse pooldaja ja vabaduse lämmataja nagu tema ema. Ta ei armastanud Katariina II. Muutmata

viimase pärisorjusliku poliitika olemust saatis ta Siberisse palju isikuid, kes olid tema ema lähikonnas. Tingedusest surnud ema vastu, ent mitte põhimõttelisist kaalutlusist andis Paul korralduse Radištševi asumiselt vabastamiseks. Poja halastus erines vähe ema omast. Impeerator lubas Radištševil elada väljasõidu õigusega oma väikeses Kaluga mõisas, seades tema järele alatise politseivalve.

1797. a. juunis, olles viibinud üle viie aasta asumisel, jõudis Radištšev Kaluga kubermangu.

Kuid suur revolutsionäär ei loobunud oma ideedest. Ta astus endiselt välja pärisorjuse vastu oma töös „Minu mõisa kirjeldus“. Selle lõpetamata töö mustandid näitavad, et Radištšev tahtis teaduslikult tõestada vabastamise paratamatust.

1801. a. 11. märtsil toimus kojarevolutsioon: Paul I surmati ja troonile astus tema poeg Aleksander I. Uus tsaar laskis end paista Katarina II taoliselt liberaalina ja peaaegu vabariiklasena. See Puškini väljenduse järgi „paljaspäine keigar, töö vaenlane“ lubas terve rea reforme, kuid nagu Katariinagi ei asunud neid teostama. Oma liberaalse näitamiseks amnesteeris Aleksander I Radištševi, andis talle tagasi aadliseisuse õigused, tiitli ja ordeni ning võttis ta tööle seaduste koostamise komisjoni.

Radištšev asus energiliselt tööle. Ta koostas esitise „Seadusandluse kohta“, valmistas ette suure tsiviilseadustiku projekti. Ta võitles uuesti inimese vabaduse, kehaliste karistuste kaotamise ja vannutatud meeste kohtu poolt.

Kuid väga kiiresti jõudis ta arusaamisele, et Aleksander I puhul pole võimalikud mingisugused tõsised edasinihkumised Venemaal. Aleksander I lähikond suhtus Radištševisse teravalt, vaenulikult. Radištševi ülemus komisjonis krahv Zavadovski, olles ärritatud tema projektide üle, hirmutas teda: „Oo, Aleksander Nikolajevitš, sul on endiselt tahtmine tühje sõnu teha! Kas sulle oli Siberist vähe?“

Seega jäi kõik vana viisi: küll haisev isevalitsus, küll alatu pärisorjus, küll julma arveteõiendamise oht. Radištševi elutingimused muutusid täiesti talumatuiks. Ja lõpuks ei suutnud ta enam vastu pidada. 1802. aasta 11. septembri hommikul võttis ta mürki ja ööl vastu 12. septembrit suri ta hirmsais piinades. Kuid isegi tema hävitamine oli protestiks türannia vastu. Enne surma lausus ta: „Järeltulevad põlved maksavad minu eest kätte.“ Radištševi ennustus täitus.

1917. aastal kukutati alatiseks alatu isevalitsus, mõisnike ja kapitalistide võim. Ja Radištševi mehine kuju, keda kurnajad tahtsid rahvast isoleerida, muutus taas elavaks kogu rahvale.

*

Aleksander Nikolajevitš Radištšev on esiklaps kuulsate revolutsionitegelaste plejaadis. Vene ühiskondliku mõtte ajaloos oli ta esimene, kes astus terava, raevuka protestiga isevalitsuse ja pärisorjuse

vastu ja kutsus üles talurahvast revolutsioonile. Ja kuigi Radištšev polnud talupojasõja ja talupojarahutuste otseseks, praktiliseks osavõtjaks, on tema mõju määratu järgnevale revolutsioonilisele liikumisele ja vene kultuuri arengule.

Tema mõju tundsid esijoones Puškin ja dekabristid. Noor Puškin kirjutas oma kuulsa „Vabaduse“ Radištševi „Vabaduse“ mõjul. Väljakujunenud Puškin kirjutas samuti Radištševi mõjul oma „Gorjuhino küla ajaloo“. Puškinit vaimustas sügavalt Radištševi mehisus, tema ebatavaline julgus, rüütellikkus.

Artiklis „Aleksander Radištšev“, mida isevalitsus ei lubanud trükkida, kirjutas Puškin: „Kui kandume mõttes 1791. aastasse, kui meenu-tame tookordseid poliitilisi olukordi, kui kujutleme meie valitsuse jõudu, meie seadusi, mis pole muutunud Peeter I aegadest saadik, nende valjust... Kui mõtleme: missugused karmid inimesed ümbritsesid Katariina trooni, siis näib meile Radištševi kuritegu hullumeelse tegevusena. Väike ametnik ilma igasuguse võimuta, igasuguse toetuseta julgeb relvastuda üldise korra vastu, isevalitsuse vastu, Katariina vastu!“ Kirjas A. A. Bestuževile, kes oma artiklis vene kirjanduse kohta ei meenutanud Radištševit, kirjutas Puškin 1823. aastal: „Kuidas võib artiklis vene kirjanduse kohta unustada Radištševit?“

„Mälestussamba“ esialgses variandis hüüdis Puškin:

И долго буду тем любезен я народу,
Что звуки новые для песень я обрел,
Что вслед Радищеву восславил я свободу
И милосердие воспел.

Kui dekabristide asjas loodud uurimiskomisjon kuulas üle areteeritud revolutsionääre ja neilt küsis, kus on nende vabamõtlemise allikas, nimetasid peaaegu kõik „Teekonda Peterburist Moskvasse“.

„Millest ta ka oleks kirjutanud, kohe kuuled tuttavat keelt, mida me oleme harjunud kuulma küll Puškini esimestes luuletustes, küll Rõlejevi „Mõtetes“, küll omaenda südames. Pisarad, meelepaha, kaastunne, iroonia, lahutaja ja kättemaksja iroonia — kõik see voolas välja tema suurepärasest raamatust. Need on meie unistused, dekabristide unistused.“ — Nii iseloomustas Radištševit suur vene revolutsiooniline demokraat A. I. Herzen.

„Teekonna“ mõjul kirjutas Belinski oma draama „Dmitri Kalinin“. Radištšev avaldas suurt mõju raevuka Vissarioni filosoofilis-poliitiliste ja kirjanduslike vaadete arengule.

Suured revolutsionäärid-demokraadid Tšernõševski ja Dobroljubov pidasid endid Radištševi revolutsiooniliste ideede jätkajaiks.

Sügava marksistliku hinnangu andis Radištševi tegevusele V. I. Lenin. Oma kuulsa artiklis „Suurvenelaste rahvusuhkusest“, mis on kirjutatud 1914. aastal, ütles Lenin: „Meil on kõige valusam näha ja tunda, missugust vägivalda, rõhumist ja irvitamist tarvitasid meie suurepärase kodumaa kallal tsaari timukad, aadlikud ja kapitalistid. Me oleme uhked selle üle, et see vägivald kutsus välja vastulöögi meie

keskelt, suurvenelaste keskelt, et see keskkond tõstis esile Radištševi, dekabristid, seitsmekümnendate aastate revolutsionäärid-mitteaadlikud, et suurvene töölisklass lõi 1905. aastal masside võimsa revolutsioonilise partei, et suurvene talunik hakkas samal ajal muutuma demokraadiks, hakkas kukutama pappi ja mõisnikku."

Radištšev oli suure revolutsioonilis-vabastusliku liikumise algataja, mis eesotsas proletariaadiga bolševike partei juhtimisel teostas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni.

Seltsimees Stalini — meie isa, õpetaja ja sõbra — juhtimisel kommunisti ehitav vaba nõukogude rahvas meenutab hardalt üllast vabaduslaulikut tema 200-ndal sünni-aastapäeval.

A. N. RADIŠTŠEVI PEDAGOOGILISED VAATED.

J. MARK.

Kasvatusküsimustes esines Radištšev julge uuendaja ja revolutsionäärina. Kasvatuse eesmärki nägi ta inimese-kodaniku ettevalmistamises, kes julgelt võitleb rahvahulkade õnne eest.

Venemaal oli Katariina II valitsemisajal, kes nimetas ennast „rahvaalgustamise ja hariduse kirglikuks kaitsjaks“, haridus täielikult allutatud valitseva klassi huvidele. Rahvakoolidele määratud õpikutes kiideti kehtivaid feodaal-pärisorjuslikke suhteid, näidati, et ühiskonna jaotus on korraldatud jumala enese poolt ja et inimeste õnn seisneb alistumises ja rahulolus oma saatusega, monarhi ja jumala alandlikus teenimises.

Fanaatiline kummardamine lääne ees ning põlgav suhtumine vene rahvasse, vene teadusesse ja vene keelde oli noorsoo kasvatamise aluseks. Nii näiteks isegi ülikooli õppeprogrammis ei olnud vene keelt.

Aadlikud, mitte hoolides oma emakeele õppimisest, ümbritsesid oma lapsi välismaalastega ning õpetasid neid prantsuse keeles, sisendades neisse ükskõiksust ja põlgust oma maa, tema keele ja kultuuri vastu.

Kogu ladina ja teistes võõrkeeltes teostatav haridus- ja kasvatustöö oli läbi immutatud skolastikast, hoopis eemaldunud rahvast ja kättesaamatu laiadele rahvahulkadele. 1789. a. oli kogu maal kokku 288 kooli, kus õppis 14 389 aadlisoost õpilast.

Radištšev astus otsustavalt ja julgelt välja kasvatuse klassiiseloому vastu, hariduse kosmopoliitiliste ideede vastu, mida sisendasid mõisnikud — pärisorjapidajad — „barbarid, kes ei ole väärt kandma inimese nime“.

Kasvatuse põhiülesandeks pidas Radištšev inimese kui vaba kodaniku, kui patrioodi, isamaa poja kujundamist.

Radištšev väitis julgelt, et rahva vägistajaid ja rõhujaid, talupoegade orjastajaid — rõõvleid-mõisnikke, kes püüavad vaid jäädvustada orjust, ei või lugeda isamaa poegadeks, patriootideks.

Radištšev ütles, et kui seadused või monarh ise käsivad kahjustada rahva huve, kallale tungida inimisiku vabadusele, siis on inimene kohustatud asuma rahva ja inimese võõrandamatute õiguste kaitsele.

"Kui seadus ei ole võimeline tema kaitseks välja astuma," kirjutas Radištšev, "või seda ei taha, või ta on võimetu andma eelolevas hädas silmapilkset abi, siis on inimesel loomulik õigus enda kaitsmiseks, säilitamiseks ja heaoluks. Sest kodanik, saanud kodanikuks, ei lakka olemast inimene, kelle esmaseks kohustuseks on enda säilitamine, kaitse ja heaolu."

Kasvataja kohustuseks on Radištševi järgi kodaniku-patrioodi kasvatamine, kelle kõrgemaks huviks on omakasupüüdmatu kodumaa teenimine, hoolitsemine maa heaolu tõusu eest, tema kodanike olukorra parandamise eest, tema võimsuse, teaduse ja kunsti õitsengu eest. Oma kodumaa huvide eest, rahvahulkade õnne eest peab kodanik valmis olema igasuguseiks ohvreiks, vajaduse korral võitluses rõhujatega andma oma elu. "Juhul, kui seadus või valitseja või mingisugune maapealne võim," kirjutab Radištšev, "sunnib sulle peale valet ja voo- ruse rikkumist, ära anna sellele järele. Ära karda pilkamist, piinamist, haigust ega surma ennastki. Ole kõigutamatu oma hinges nagu kivi keset mässavaid, ent võimetuid laineid. Sinu piinajate raev puruneb sinu tugevuse vastu kildudeks; kui nad sind surmaga nuhtlevad, muutuvad nad pilkealusteks, aga sina elad üllaste inimeste mälus kõigi aegade lõpuni."

Radištšev nõudis, et koolist aetaks välja jõhkrad sunnivahendid — piits, kepp ja nuut, kuna nad kasu asemel toovad kasvatusele vaid kahju.

Kasvatuse ülesandeks on tugeva iseloomu kasvatamine, ühiskondliku kohusetunde ja isikliku väärikuse arendamine. Nende omaduste kasvatamisel omistas Radištšev suurt tähtsust füüsilisele kasvatamisele töö abil. Ta nõuab, et laps õpiks vastupidavust valu ja puuduste suhtes, kiiresti jooksmata, ujuma ja ratsutama, tõstma raskusi, oskama „juhtida atra ja kaevama peenart“, töös osavalt kasutama „vikatit ja kirvest, hõõvliit ja peitlit“.

Kogu õppimise ja kasvatuse protsess peab looma füüsiliselt terve, moraalselt vastupidava kodaniku; julge võitleja kodumaa õnne ja vabaduse eest.

Oma töös „Vestlus sellest, mis on isamaapoeg“ joonistab Radištšev selgelt isamaapoja, oma rahva patrioodi kuju sellisena, nagu ta peab olema, et pälvida patrioodi üllast nime. „Ta ei karda raskusi,“ kirjutab Radištšev, „mis kohtavad teda tema üllal kangelasteol, ületab kõik takistused, püüdlilikult valvab aususe säilitamise eest, annab häid nõuandeid ja juhendeid, aitab õnnetuid, päästab eksimuste ja pahede hädaohust, ja kui ta on veendunud, et ta surm toob tugevust ja kuulsust kodumaale, siis ei karda ohverdada elu.“

Radištševi pedagoogiline teooria asetab ta kõrgemale Locke'ist ja Rousseau'st, kelle õpetust ta sügavalt tundis. Rousseau ja Locke nägid

kasvatuse eesmärki inimese kui bioloogilise indiviidi ettevalmistamises ja üleskasvatamises. Radištšev aga rajab kasvatuse sotsiaalsele printsibile, nõudes kodaniku kujundamist, kes on võitleja sotsiaalse õigluse, rahvaste õnne ja vabaduse eest.

„Radištševi mõtteid kasvatusest,“ kirjutab M. I. Kalinin oma brošüüris „Meie rahva moraalsest palgest“, „võib kuni tänase päevani lugeda progressiivseiks.“

A. Radištšev pidas vene rahvast andekaks ja töödarmastavaks, kes on võimeline iseseisvaks loominguks, vabadustarmastavaks ja vastupidavaks võitluses rõhujatega. Radištšev oli uhke vene rahva kangelaslikule minevikule ja näitas, et tugevus ja meelekindlus vene rahva iseloomus teevad ta tulevikus üheks esimeseks maailmas.

„Lühendatud jutustuses Siberi vallutamisest“ kirjutab Radištšev: „Kindlus ettevõtteis, väsimatus teostamisel on omaduste tuum, mis iseloomustavad vene rahvast... Oo rahvas, kes sa oled suuruseks ja kuulsuseks sündinud!“

Radištšev oli sügavalt veendunud, et rahvarevolutsioon Venemaal suurendab mõõtmatult vene rahva loovaid jõude, annab talle võimaluse saavutada suuri edusamme progressiivse ühiskondliku arengu teel.

Meie päevil, mil Nõukogude Liit Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja sotsialismi võidu tulemusena muutus eesrindliku teaduse ja kultuuri eest võitlejaks, aitab Radištševi ideeline pärandus, ta sügav revolutsioonilisus ja tuline patriotism nõukogude rahval kindlalt ületada kõik takistused teel kommunismile.

Система работ по развитию письменной речи на занятиях русским языком в эстонской школе.

Г. Тукумцев.

Успешное обучение русскому языку в нерусской школе зависит от удачного сочетания занятий устной речью, чтением, грамматикой и письмом; при этом задача письменных работ — в цементировании, закреплении усвоенного и в привитии навыков правильного письма.* Таким образом, письменные работы как бы завершают, увенчивают работу по усвоению языка и обычно в первую очередь служат формой контроля полноты его усвоения (экзаменационные диктовки, изложения и сочинения). Владение правильной и достаточно развитой русской письменной речью является одним из основных практических требований (наряду с пониманием русской речи и умением объясняться устно по-русски), которые предъявит жизнь к каждому окончившему советскую школу. Изучение грамматики и литературное чтение — лишь средства к достижению указанных практических целей. Этим объясняется первостепенное значение правильной постановки

* «Программа по русскому языку для нерусских начальных школ РСФСР». УЧПЕДГИЗ 1947, стр. 5, раздел «Письмо».

работы над русской письменной речью, такой постановки этой работы, которая обеспечила бы всестороннее её развитие.

К сожалению, в большинстве случаев эта работа недооценивается: письменным работам уделяется совершенно недостаточно времени и внимания; они обычно крайне однообразны по форме и этим однообразием скоро приедаются учащимся, вызывают скуку, а скука является плохим союзником в педагогической работе. Это однообразие зависит от незнакомства педагогов с возможными видами и разновидностями письменных работ. Кроме того, нередко преподаватели не умеют правильно распределять работы по степени трудности, дают непосильные работы — и потом сами жалуются на громадное количество ошибок в работе учащегося. Если в письменной работе сделано много ошибок, значит, главную ошибку сделал сам преподаватель, предложивший учащимся непосильную работу; такие работы не только бесполезны — они вредны, так как каждая ошибка в письме (будь она в правописании или в обороте речи — в выборе слова или его формы, в порядке слов) создаёт ошибочный навык, который не так-то легко бывает загладить последующими упражнениями в правильном написании слова или предложения: первое впечатление и особенно первое самостоятельное действие оставляет глубокий след в мозгу учащегося. Многие учителя грешат тем, что превращают почти каждую письменную работу в контроль. Надо сначала учить — и долго учить, постепенно увеличивая трудности, обеспечивая возможную безошибочность выполнения учебных работ, и только потом проверять достижения.

Все эти недочеты в постановке письменных работ происходят прежде всего от того, что преподаватели не имеют перед глазами развернутой, достаточно детализованной системы письменных работ, предусматривающей всестороннее развитие письменной речи и построенной по ступеням возрастающей трудности.* Настоящая статья ставит задачу предложить учителю такую систему.

Письменные работы расположены в этой системе не по годам обучения: в каждом классе проделываются письменные работы разных типов и назначений; с другой стороны, работа одного и того же типа входит в программу 2-3 смежных классов (иногда и более) в усложняющихся разновидностях, а потому перечень работ в программах производит впечатление пестроты, не позволяющей ясно представить себе каждую из частных задач в деле развития письменной речи и последовательных ступеней, которые надо преодолеть для её достижения. В основу предлагаемой системы положено деление письменных работ по их источнику, т. е. по тому, что является основным побудителем к письму; с этой точки зрения можно наметить четыре основных группы письменных работ:

- 1) письмо по тексту (списывание, ответы на вопросы к прочитанному, переложения и т. п.);
- 2) письмо по слуху (диктовки, свободные диктовки, изложения, протоколирование и т. п.);

* Программы не дают, к сожалению, такой системы; в них указаны далеко не все желательные виды работ; одни и те же наименования повторяются в разных классах и полугодиях без указания на различия в постановке работы (на то или иное её осложнение). Некоторые виды работ не расчленены, — например, «Сочинения» и «Деловые бумаги».

3) самостоятельное письмо, т. е. письмо, выражающее мысли учащегося (всякого рода сочинения);

4) переводы, т. е. русское письмо по тексту на родном языке.

В каждой основной группе выделяются несколько видов письменных работ, а внутри каждого из видов — ряд разновидностей по степеням возрастающей трудности. Конечно, есть немало конкретных разновидностей письменных работ, которые являются по своему источнику смешанными; так, например, изложение со своим окончанием имеет источником и воспринятое на слух и свои мысли; сочинения по литературе — прочитанное (текст) и свои мысли. Такие смешанные виды работ отнесены условно к той группе, чей возбудитель (источник) является исходным — в приведенных примерах изложение со своим окончанием ко 2-ой группе, сочинения по литературе — к 1-й. В процессе преподавания учитель не только комбинирует свой годовой план по развитию письменной речи из работ различных разрядов, но даже для достижения хороших результатов одной работы прибегает к различным приемам; так, например, при работе над описанием леса дети читают и заучивают стихотворение, слушают рассказы или чтение учителя, рассматривают картину, работают над соответств. лексикой, и, наконец, ходят на экскурсию — и только на основании всего этого пишут свое описание. Однако, для ориентации учителя необходима более или менее стройная система, хотя бы ценой некоторых упрощений.

Предлагаемая система является, само собою разумеется, только примерной, схематичной: с одной стороны она максимальна, рассчитана на хорошо подготовленных учащихся, не обязательна во всем объеме для каждого преподавателя; каждый выбирает из неё то, что считает полезным для своего класса; в то же время она является неполной, не исключающей ряда других, не известных автору полезных разновидностей письменных работ, найденных и проверенных на опыте теми или иными преподавателями.*

Каждая работа в системе зашифрована 1) систематическим шифром, соответствующим общей системе, и 2) сплошным порядковым номером, более удобным для быстрого нахождения нужной работы (этот номер поставлен в скобках справа).

Ввиду ограниченности листажа автор не был в состоянии давать исчерпывающее описание методики проведения каждого вида работ; подробные методические указания преподаватели найдут в специальных методических пособиях:

1. Добромислов. Изложения и сочинения в семилетней школе. УЧПЕДГИЗ, 1946 г.

2. Смирнов. Письменные работы в средней школе. УЧПЕДГИЗ, 1946 г. (то же Лат. гос. изд., Рига, 1948 г.) —

а также в ряде методических статей, которые будут указаны ниже.

К сожалению, в методической литературе по преподаванию русского языка в нерусской школе нет почти ничего на эту тему, если не считать нескольких беглых указаний в гл. IV раздела четвертого книги В. М. Чистякова «Основы методики русского языка в не русских школах», до 2—3 статей по частным вопросам

* Автор обращается с просьбой к преподавателям, знающим полезные разновидности письменных работ, пропущенные в настоящей системе, сообщить о них или в форме статьи для журнала «Nõukogude Kool», или же в форме письма на имя автора (по адресу: г. Таллин, Янсени 9-а, кв. 12). В последнем случае автор использует их, с указанием фамилии корреспондента, при переработке статьи для нового издания.

в журнале «Русский язык в школе». Ввиду этого автор считает необходимым остановиться на некоторых методических указаниях, специально касающихся проведения того или иного вида письменных работ в нерусской школе.

І ГРУППА. ПИСЬМО НА ОСНОВАНИИ ПРОЧИТАННОГО.

1. С п и с ы в а н и е.

1) Списание с доски коллективно составленных и проверенных преподавателем предложений и небольших связных текстов . . . . . (№ 1)

2) Списание с книги предложений и статей, предварительно прочитанных, осмысленных и разобранных в отношении правописания . . . . . (№ 2)

Главная опасность при выполнении этого упражнения — его механичность: если учащиеся будут списывать, не представляя себе ни звучания, ни значения текста, думая о другом, это будет потерянное время; поэтому для простого списывания не рекомендуется давать больших текстов. Чтобы гарантировать сознательность списывания, рекомендуются следующие разновидности и виды письма (№№ 3, 4, 5, 6, 7).

3) Комбинированное списывание . . . . . (№ 3)

Часть предложения, например, подлежащее, списывается из одного столбика, а другая часть, например, сказуемое или сказуемое с пояснительным к нему словами, — из другого, причем учащийся должен подобрать подходящие друг к другу части.

4) Списание с амплификацией (восполнением) отдельных слов или словосочетаний . . . . . (№ 4)

(Их перечень дается особо, причем в ином порядке (чтобы нужно было выбирать). В нерусской школе работы №№ 3 и 4 должны предварительно решаться в классе устно, чтобы не получалось нелепостей; затем дети пишут в классе или дома.

2. З р и т е л ь н а я с а м о д и к т о в к а.

1) Самодиктовка с доски . . . . . (№ 5)

Предложение (лучше всего составленное коллективно на тему о виденном или прочитанном) пишется преподавателем на доске; попутно преподаватель разъясняет все трудности в правописании (этих трудностей на первых порах не должно быть много). Затем учащимся предлагается внимательно прочесть про себя это предложение 2-3 раза и запомнить с тем, чтобы написать его потом на память. После этого преподаватель завешивает занавесочкой,* повторяет еще раз хором вместе с классом все предложение — и все пишут. Когда написали, преподаватель отдергивает занавесочку (вправо) и все с жадностью всматриваются в текст, проверяя правильность написанного (буква за буквой). Этот момент повышенного интереса к открываемому тексту весьма эффективен для прочного запоминания орфо-

* Для этого надо вбить в края верхней рамы доски два гвоздя, натянуть на них проволоку и надеть на нее занавесочку на кольцах. В худшем случае можно приколоть кнопками 2-3 скленных куса оберточной бумаги.

графии и форм словесного выражения мысли на русском языке. Если всё же были ошибки, они исправляются и предложение пишется ещё раз; однако, при правильно поставленной подготовительной работе у большинства ошибок быть не должно.

Следующее предложение дается чуть подлиннее или труднее. При этом надо указывать учащимся, чем новое предложение труднее предыдущего, чтобы они чувствовали рост, прогресс в работе: часто они сами просят: «Давайте еще, теперь потруднее!» — и этот спортивный задор надо всячески поощрять. Однако, следует очень осторожно градуировать (набавлять по ступенькам) трудности, чтобы избежать появления массовых ошибок; а если они появились, значит, допущен «пересол» и надо сделать решительный шаг назад, чтобы можно было продолжать планомерное движение вперед. После 2-3 таких занятий можно перейти к следующей разновидности.

2) Классная самодинтовка по книге . . . . . (№ 6)

Преподаватель предлагает учащимся открыть книгу для чтения на определенной странице и заготовить закладку (сложенный вчетверо в длину листок бумаги); затем он читает вслух — ясно и выразительно — намеченное предложение (из ранее прочитанного и хорошо осмысленного рассказа), разбирает в беседе все трудности, предлагает прочесть несколько раз это предложение про себя, вглядываясь в указанные трудные места; затем он предлагает закрыть книги и писать (можно повторить предварительно предложение хором). Затем книга раскрывается (на закладке) и все проверяют написанное. Сам преподаватель обходит ряды и выборочно проверяет, нет ли пропуска ошибок при проверке. Можно предложить соседям обменяться тетрадками и проверить работу друг у друга. При повторении этого вида работы (больше 3 предложений подряд писать в один урок не следует) надо приучать учащихся всё к большей самостоятельности с тем, чтобы можно было перенести эту работу на дом.

3) Домашняя самодинтовка по книге . . . . . (№ 7)

Продельвается так же, как и классная. Преподаватель указывает, какой надо взять текст. Надо указать (при задании), как расчленять длинные (сложные) предложения на осмысленные «порции». Задание можно дать сразу на неделю. Учащиеся должны иметь для этой работы особую тетрадь и каждый раз указывать дату. За один раз пишется 4-5 предложений, так, чтобы вся процедура заняла не более 20-25 минут времени. Преподаватель особенно настаивает на тщательности письма (чисто, красиво) и, особенно, проверки (ни одной пропущенной ошибки!) Время от времени, например, еженедельно, преподаватель проверяет тетради. Если несколько раз подряд ошибок нет, можно разрешить увеличивать дозу (в порядке особого поощрения учащемуся, награды, о которой надо объявить — вот, мол, Клаасу я разрешаю писать предложение по 8-10 слов, так как у него в течение недели небыло ни одной ошибки.). Очень хорошо, если учащиеся почувствуют спортивный задор в этом упражнении, стремление научиться запоминать и писать без ошибок все большие и большие куски текста. Эффективность этого рода упражнения огромна;* при этом, ввиду заучивания вслух (посте-

* Я знал нерусских по рождению людей, которые, начав изучать русский язык взрослыми, довели свою письменную речь этим методом до совершенства, не только орфографического, но и стилистического, совершенно не изучая грамматики и занимаясь без учителя.

ленно) большого количества текстов, развивается наряду с письменной и устная речь. Поэтому не следует жалеть энергии и времени на внедрение этого вида работы в домашний обиход в с е х учащихся нерусских школ, особенно же отстающих. Делать это упражнение надо обязательно ежедневно, как физзарядку, и, по возможности, с утра или же сразу после дневного перерыва в занятиях (прогулки, игры), н а с в е ж у ю г о л о в у.

Во избежание обмана со стороны учащегося (вместо того, чтобы каждый день писать по 4 предложения в порядке зрительной самодиктовки, иной возьмет да спишет перед сдачей тетради прямо с книги сразу всю недельную порцию и расставит вымышленные даты) следует делать выборочную проверку этих тетрадей среди недели и требовать знания списанных предложений наизусть. Хорошо также заключить союз с родителями учащихся, с их мамами в первую очередь, уяснив им важность этого вида упражнения и предложив им следить за тем, чтобы предложения писались при закрытой книге, по памяти.

4) Самодиктовка с интервалами во времени между чтением и письмом . (№ 8)

Помимо увеличения отрывка, прогресс может заключаться в том, что предложение записывается не сразу после того, как оно прочтено и заучено, а через определенные промежутки времени — в 1 минуту, в 5 мин., в полчаса, в 2 часа, в полсуток, в сутки . . . в неделю . . . Величина интервала указывается при дате и также увеличивается очень осторожно, каждый раз с особого разрешения преподавателя. Таким путем этот вид упражнения незаметно смыкается со следующим.

3. Письмо наизусть.

Этот вид письменных работ предоставляет собой отличную проверку для предыдущего (ос. разновидностей №№ 7 и 8). Преподаватель задает тот или иной текст из хрестоматии для списывания на дому способом зрительной самодиктовки с расчетом, предположим, на 8 дней и предупреждает, что через 8 дней будет классная письменная работа: учащиеся должны уметь написать безошибочно любое место из заданного текста наизусть. В назначенный день учащиеся по очереди или хором цитируют текст с начала и, когда доходят до намеченного преподавателем места, он говорит: «Довольно. Теперь дальше напишите 2 предложения наизусть, кончая такими-то словами». Все пишут. Дальше цитируют опять вслух до следующего места, намеченного для письма. Так, на основании 5—6 предложений (2-х—3-х отрывков из текста в 1¹/₂—2 стр.), написанных учащимися наизусть, преподаватель может судить о качестве всей недельной домашней работы класса. Ошибок, как правило, не должно быть ни одной или 1—2 случайного порядка. Если кто-нибудь сделал много ошибок, он должен писать тот же текст снова тем же способом при особом контроле преподавателя.

Здесь, по характеру материала, возможны две разновидности:

а) Письмо наизусть стихотворного текста . . . . . (№ 9)
(он легче запоминается).

б) Письмо наизусть прозаического текста . . . . . (№ 10)

Здесь желательна смена жанров: повествование, деловое описание, рассужде-

ние, художественное описание — т. е. статьи должны выбираться различные по характеру текста, в порядке постепенного возрастания трудности.

4. Составление деловых документов.

Это скучный вид работы; однако, интерес к ней может быть всё же обеспечен указанием на практическую ценность навыков делового письма: как будет приятно уметь оказать помощь членам семьи, соседям и т. п. в случае необходимости оформить тот или иной документ по-русски.

Методика работы здесь несложная: образец пишется на доске, разбирается, осмысливается; обращается внимание на особенности некоторых выражений, характерных для документа данного типа, на расположение частей текста. Затем документ копируется. Далее учащимся дается задание написать аналогичный документ, подставляя в него свою фамилию и свое имя или имена и фамилии домашних или соседей, а также изменяя некоторые другие конкретные обозначения. Можно наметить такие разновидности работ этого типа:

- 1) Адрес (домашний, школьный); адрес родственников или друзей . . . . . (№ 11)
- 2) Расписка, акт о приеме имущества, доверенность . . . . . (№ 12)
- 3) Заявление, запрос и т. п. . . . . (№ 13)

5. Ответы на вопросы по прочитанному и хорошо осмысленному тексту.

- 1) Ответы на альтернативные вопросы . . . . . (№ 14)

Альтернативными называются вопросы, включающие в себя разделительный союз: Дети пошли гулять в лес или в поле? Погода была плохая или хорошая? — В таких вопросах есть всё для ответа; надо только выбрать.

- 2) Ответы в форме цитат . . . . . (№ 15)

Вопросы формулируются так, что ответ на них можно найти полностью в тексте.

- 3) Ответы на вопросы, когда недостающее слово или словосочетание можно найти в тексте в нужной форме . . . . . (№ 16)

- 4) Ответы на вопросы, требующие некоторой переработки предложений текста . . . . . (№ 17)

В последнем случае обязательно предварительное устное упражнение и запись с доски необходимых слов или форм, которых нет ни в вопросе, ни в тексте.

6. Составление плана прочитанного текста.*

- 1) План-вопросник . . . . . (№ 18)

Эта работа ведется продолжительное время коллективно, в классе. Очень полезно на время этой работы вывесить таблицу вопросительных местоимений и наре-

* См. ст. Докшина «Обучение планированию, конспектированию и тезированию» в журнале «Русский язык в школе» за 1948 г. № 5. Впрочем, эта статья имеет в виду старшеклассников, русских.

чий из двух отделяющихся друг от друга половин: на 1-й половине поместить вопросительные слова по-эстонски, на 2-й — соответствующие вопросительные слова по-русски; после нескольких дней работы 1-я половина убирается прочь. Эта табличка списывается учащимися в тетрадь и служит им при переносе работы на дом. Учащиеся записывают себе также и склонение вопросительных предложений и, когда составление плана-вопросника задается на дом, в классе проводится предварительная устная тренировка в выборе падежной формы вопросительного местоимения и в правильном словорасположении.

2) План из предложений . . . . . (№ 19)

Здесь трудность — в отборе и сокращении (редко в перефразировке) опорных предложений рассказа или статьи.

3) План из заголовков . . . . . (№ 20)

Это более сложный вид работы; его постановка возможна лишь тогда, когда начато знакомство с образованием существительных от глагола. Однако, коллективно, с помощью преподавателя, можно начинать работать над этим планом и раньше — это занятие сильно облегчит изучение образования отглагольных существительных. План следует составлять также (и главным образом) по деловым статьям (общественно-политического и научно-популярного характера).

7. Конспектирование делового текста.

1) Конспектирование по плану . . . . . (№ 21)

После того, как составлен план деловой статьи (см. № 20), проводится тренировка в сжатом устном пересказе статьи по плану; затем этот пересказ записывается — это первый шаг к конспектированию; далее учащиеся приучаются к более самостоятельному письменному сокращенному пересказу текста без предварительного устного пересказа. Это — очень существенная разновидность работы (также, как и след. №), и она может смело задаваться на дом, так как за редкими исключениями, весь материал имеется перед глазами учащегося; давая почти полную гарантию безошибочности, этот вид работы хорошо развивает письменную речь и дает полезный жизненный навык.

2) Конспектирование без данного плана . . . . . (№ 22)

После достаточной тренировки учащиеся могут уже сами составить для себя планчик прочитанной и разобранный в классе статьи и по этому плану составить ее конспект.

8. Переложение прочитанного рассказа или стихотворения.

1) Переложение по плану-вопроснику . . . . . (№ 23)

2) Переложение (без данного плана) без изменения содержания . . . . . (№ 24)

В работах № 23 и 24 мыслятся несколько сжатое переложение содержания прочитанного учащимися и разобранный рассказ или стихотворения.

3) Переложение рассказа с тем или иным видоизменением . . . . . (№ 25)

Так, напр., рассказ, изложенный в 1-м лице, передается в 3-м. Вместо одного

главного участника события мыслятся двое («мы» вместо «я»); вместо мальчика — девочка и т. п.

4) Переложение рассказа, богатого диалогами, в форме сценки (драматизация) . . . . . (№ 26)

Описательная часть сильно сокращается и дается в форме мизансцены; ***) действия (сокращенно) указываются в форме ремарок. Диалог может быть расширен. Эта работа возможна, конечно, лишь в средних и старших классах и проводится коллективно, с помощью преподавателя; она очень заинтересовывает детей; в результате из рассказа получается пьеска, которая разучивается учащимся и может быть показана на школьном вечере.

5) Переложение рассказа в форме киносценария . . . . . (№ 27)
Тоже проводится коллективно; это еще более трудная, но и еще более увлекательная (потому и эффективная) работа. Содержание делится на кадры (отдельные сценки); описывается сжато обстановка каждого кадра и пишутся те фразы, которые производятся в нем действующими лицами.

9. Отзыв о прочитанной книге.

Без правильно организованного внеклассного чтения по русскому языку нечего и думать добиться сколько-нибудь заметных успехов в усвоении русского языка. А как только учащиеся начали читать по-русски дома, они должны сейчас же делать сначала очень краткие, потом более подробные записи в «Дневнике чтения на русском языке». Здесь мыслятся следующие подвиды работы:

1) Коллективное составление отзыва о прочитанном в классе (или дома всем классом) рассказе . . . . . (№ 28)

В отзыве пишется № по порядку, даты начала и конца чтения, фамилия автора и инициалы, вид произведения, (рассказ, поэма, сказка) и его название (в кавычках), размер (в страницах); год издания книги. Далее (с новой строки): место и время действия, социальная среда, сжатая передача сюжета (с именами главных действующих лиц) и свое заключение, более или менее развернутое. Прежде чем приступить к самостоятельному составлению отзыва, следует составить несколько коллективных отзывов в классе.

2) Самостоятельное составление кратких записей (в форме аннотаций) с краткой оценкой о самостоятельно прочитанных книгах . . . . . (№ 29)

3) Составление более развернутых записей (в форме рецензий) с цитацией наиболее понравившихся мест, с мотивировкой своей оценки . . . . . (№ 30)

Не реже, чем раз в месяц устраивается час домашнего чтения (лучше в форме кружка) и там зачитываются лучшие из этих отзывов.

10. Характеристика.

1) Характеристика одного или 2—3 главных действующих лиц рассказа по вопросам, позволяющим ответы почти полностью цитировать из текста . . . . . (№ 31)

***) Мизансцена — указания автора в начале действия о декорации, о расстановке предметов и о месте на сцене действующих лиц.

2) Характеристика, требующая более самостоятельных формулировок (№ 32)

Такие характеристики сначала несколько раз составляются коллективно в классе, а затем уже задаются на дом с обязательным предварительным коллективным составлением плана и составлением устной характеристики по этому плану; наиболее трудные выражения, отсутствующие в тексте, записываются с доски в тетрадь. Начинать эту работу следует, конечно, с небольших и очень элементарных характеристик, отмечающих возраст, физические свойства героя, его социальное положение или профессию, его костюм и те основные свойства характера (или одно свойство), которые ярко выявлены в рассказе; в виде мотивировки цитируется соответствующее место рассказа. В таком виде характеристика на русском языке вполне доступна уже 6-му классу нерусской школы.

3) Сравнительная характеристика двух героев одного рассказа или двух рассказов, основанная на противопоставлениях . . . . . (№ 33)

Также предваряется устной беседой.

11. Сочинение.

(Сочинение в связи с прочитанным.)

Это, конечно, может показаться слишком трудным для нерусской школы; однако, если поставить перед собой скромную задачу — сформулировать в связи с прочитанным рассказом несколько выводов, более или менее подсказанных подробно составленными вопросами, и подкрепить эти выводы цитатами и если проводить эту работу в классе, обсуждая коллективно формулировки, записывая их в исправленном преподавателем виде с предупреждением ошибок и выписывая цитаты, одобренные преподавателем, из текста, то, думается, работа над сочинением не покажется трудной. Тематику наиболее легких сочинений см. в указанных пособиях, а также в статьях Добромыслова («Русский язык в школе», 1946 г., № 6), Грызловой (1946 г. №№ 3—4), Красильникова (1948 г., № 1). Здесь возможны такие варианты:

1) Классное коллективное сочинение в связи с прочитанным художественно-литературным произведением (небольшой повестью, рассказом) (№ 34)

2) Классное коллективное сочинение в связи с 1—2 прочитанными статьями делового характера (письм. реферат по вопросам) . . . . . (№ 35)

3) Домашняя работа над художественным текстом (с предварительной классной беседой и записью труднейших выражений) . . . . . (№ 36)

4) Домашний письменный реферат по научно-популярной статье или 2—3 статьями по данному вопросу, словарику труднейших слов, при обеспеченной консультации преподавателя . . . . . (№ 37)

(Продолжение следует.)

Indoneesia.

(Majandusgeograafiline ülevaade.)

M. G. SOLOVJOVA.

Laialdane saarte maailm, mis asub Aasia ja Austraalia mandri vahel ja kannab Indoneesia nimetust, kuulus 1945. aastani peamiselt Hollandi koloniaalvalduste hulka ja väikeste kolooniatena Inglismaale (kirdeosa Borneost) ning Portugalile (Timori saare idaosa); peale selle sultanaadid (Saravak, Brunei). Kogu Indoneesia pindala võrdub 2,2 milj. km², mis ületab Suurbritannia, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Hispaania ja Portugali territooriumi ühtekokku. Indoneesia saarterühmad laiuvad läänest itta 5000 km ulatuses (s. t. peaaegu kahekordne laevatee pikkus New Yorgist Liverpooli) ja põhjast lõunasse — kuni 2000 km ulatuses.

Hollandi kolooniate territoorium hõlmab 1 904 000 km², elanikke 1946. a. andmeil 75,3 milj., sellest rõhuv enamus elab Jaava saarel.

Pärast Jaapani purustamist, kes Teise Maailmasõja aegu okupeeris Hollandi India, kuulutati seal välja Indoneesia demokraatlik vabariik. Vastukaaluks sellele lõi Holland marionetliku Hollandi India, kuhu kuuluvad mitmesugused sultani- ja vürstiriigid, kes püsivad võimul hollandi täakide abil.

Teise Maailmasõja tulemusel käis Indoneesia majandus allamäge. Eriti kannatas põllumajandus. Kui aastail 1935—1939 oli riisisaak ligi 4,5 milj. tonni aastas, siis moodustas see aastail 1946—1948 3—3,5 milj. tonni. Tugevasti vähenes maisi- ja tapiokitoodang. Langes kohvi-, tee-, pipra-, tubaka-, rea tähtsate kultuuride ja eriti roosuhkru toodang. Suhkrutööstuse purustamine Jaaval oli sedavõrd suur, et Indoneesial tuleb praegu suhkrut importida. Aastail 1939—1940 toodeti toorsuhkrut 1,6 milj. tonni, ent 1947.—1948. aastal vaid 85 tuh. tonni.

Sõja-aastail purustati tugevasti naftatööstus. 1949. a. saavutas naftasaaduste toodang vaevu poole sõjaeelsest tasemest.

Teistsugune seisukord on kautšuki- ja tinatööstuses, millest olid eriti huvitatud USA kapitalistlikud monopolid. Sõjaeelne kautšukitoodang Indoneesias, kellele kuulus selle tähtsa tooraine alal esikoht maailmas, saavutas väga tähelepandava ulatuse — 450 000 t aastas. Pärastsõja-aastail omandas USA erandlikult suurt mõju Indoneesia kautšukitoodangu saatusele. Ameerika imperialistid, olles huvitatud kautšuki strateegiliste varude loomisest, püüdsid igati suurendada selle toodangut, mis saavutas juba 1948. a. 375 000 tonni.

Samasugune asi on ka inglistinaga. Asudes inglistina toodangult teisel kohal maailmas, tootis Indoneesia enne sõda 28—30 tuh. tonni inglistina aastas. 1949. a., samuti USA survele, peaaegu taastati sõjaeelne inglistina toodang.

USA positsioonide kindlustamise tulemusel Indoneesias suurenes

järsku Ameerika osa välismaa kapitalimahutuste üldsummas. Välismaa kapitaliinvesteeringute üldsumma Hollandi koloonias, mida 1947. a. hinnati 2,5 miljardile ameerika dollarile, jagunes nii: 1 miljard dollarit langes USA-le (kes tõrjus esikohalt Hollandi välja, kellele see kuulus kuni Teise Maailmasõjani); Inglise kapitalimahutused moodustasid 500 milj. dollarit, Hollandi osa veel vaid 400 milj. dollarit. Ülejäänud summa langes Belgia, Prantsuse ja Jaapani kapitaliinvesteeringuile.

Ameerika intensiivset tungimist Indoneesiasse tõendab ilmekalt ka USA osa tähelepanav suurenemine Indoneesia impordis, mis kasvas 1948. aastaks sõjaeelsega võrreldes peaaegu neli korda, küündides 40⁰/o-ni üldsisseveost. Seega osutusid väljatõrjutiuks mitte ainult Jaapan ja Saksamaa, vaid ka suurel määral Inglismaa ning Holland.

*

Indoneesia paelus eurooplaste tähelepanu juba ammuseist aegadest. Kui Vasco da Gama jõudis Hindustani rannikuni (1497—1498), said eurooplasted teada, et vürtside kodumaa, mis etendasid tollal peaos Euroopa maade kaubanduses Aasiaga, asub Indiast ida pool.

Esimestena ilmusid Indoneesia saarte juurde portugallased (XV saj. lõpul), nendele järgnesid arvukad hollandi meresõitjad. Saarte alistamine hollandlaste poolt algas 1602. a., pärast Hollandi Ida-India kompanii asutamist, kes sai Madalmaade valitsuselt monopoli kauplemiseks vürtsidega. Tõrjunud portugallased Moluki saartelt („vürtside maa“ keskus) sõjalisel teel välja, asutasid hollandlased Jaaval faktooria ja muutsid selle saare oma alles loodud koloonia keskuseks.

Elanikkond, keda hollandlased kohtasid saartel, koosnes Malai rühma arvukaist rahvastest ja hõimudest. Üksi Jaaval jagunesid elanikud kolme etnilisse rühma: jaavalased, sundalased ja maduurid. Väikestel saartel oli palju niisuguseid keelelt, kultuurilt ja elu-olult erinevaid rühmi. See etniliselt koosseisult komplitseeritud rahvastik erineb ka oma arengutaseme poolest. Enamus hõime, kes asustasid väikesi saari, ent samuti Borneo ja Uus-Guinea sisealasi, ei tundnud isegi primitiivset põllundust: nad piirdusid metsikult kasvavate puude ja põõsaste viljade kogumisega. Samal ajal oli Jaaval iidne põllunduskultuur saavutanud väga kõrge taseme. Jaavalased kasutasid keerukaid niisutusseadiseid ja neil oli kõrgesti arenenud käsitöö. Nende templid on ka nüüdisajal arhitektuuri suurepäraseid mälestusmärke kogu maailmas. Laialt on tuntud Jaava nukubarjuteater. Jaavalased löid suurepärase kirjanduse. Jaava enamarenenud hõimud kujunesid sageli vanade feodaal-impeeriumide keskusteks, kes laiendasid oma mõju laialdasile saartealadele ja koguni Malaka poolsaarele. Kuid need impeeriumid lagunesid kiiresti sisetülide tõttu üksikuiks vürstiriikideks.

Vürstiriikide sisemine nõrkus aitas hollandlastel vallutada ja alistada elanikkonna, kes ületas vallutajaid arvuliselt palju kordi.

Ida-India kompanii valitsemisperioodi iseloomustab vürtsitoodangu range reguleerimine (kultuuride keelamine väljaspool kompanii poolt kindlaksmääratud saari, saagi ühe osa, ent ajuti ka istandike endi hävitamine) kõrgete hindade hoidmiseks Euroopa turgudel ja rea uute kultuuride sunniviisiline kasutuselevõtt.

XIX saj. esimesel poolel muutus Indoneesia võitlusväljaks Hollandi, kes oli tollal tihedalt seotud Prantsusmaaga, ja Inglismaa vahel. Selles võitluses hõivasid inglased Jaava ja Sumatra ja valitsesid neil saartel kaks aastakümnet. Inglise võimu aegu kiirenes pärismaalastest vürstiriikide lagunemine, ilmusid välismaalastele kuuluvad istandused.

Kuigi Londoni konventsiooniga 1814. aastast anti Indoneesia Hollandile tagasi, sünnitasid Inglise pretensioonid üksikuile saartele tõsisaid vaidlusi, mis lahendati alles 1824. a. Mõjupiirkonnad jagati nii, et Inglismaa kindlustus Malaka poolsaarel Singapuri sadamaga, Hollandi aga sai Sumatra tagasi.

XIX saj. 70-ndaiks aastaiks tugevnes väliskapitali juurdevool. Aktiivseimaks oli ses suhtes Inglismaa, kes kogus kiiresti enda kätte 30% kõigist välismaa kapitalimahutustist.

Suurel määral rakendatud väliskapital suurendas istanduste arvu, laiendas maavarade töötlemist ja metsamassiivide kasutamist. Uht-aegu juba tuntud piirkondade kasutamise jätkasid hollandlased väikeste saarte vallutamist, ja XIX saj. alguseks laiendas Hollandi oma võimu kogu saarestikule, välja arvatud Põhja-Borneo, mille vallutasid inglased, idapoolne osa Timori saart, kus püsis portugallaste võim, ja pool Uus-Guineat, mille jagasid omavahel Saksa- ja Inglismaa. Sisserännanud elanikkonna peahulga moodustasid hollandlased ja hiinlased, keda meelitas siia kaubanduse kasv ja töökäte puudus istandikes.

Hollandlaste majanduspoliitika oli suunatud ekspordiks määratud kultuuride laiendamisele. Kohalike elanike vajadusi ei võetud arvesse. Toiduainete puudujääk kaeti sisseveoga. Maailmaturude orienteerumise tulemusel muutus korduvalt Indoneesia põllumajanduse spetsialiseerumine. Varases koloniseerimisjärgus moodustasid majanduse aluse vürtsid ja troopiliste puude viljad. XVIII sajandil, seoses tekstiiltööstuse laienemisega Euroopas ja värvide vajadusega, levis Jaaval indigokasvatust. XIX saj. esimesel poolel astus indigo asemele kohvi, millele varem ei kuulunud väljapaistvat kohta.

XIX saj. teisel poolel taandus kohvi suhkruroo ees. Nüüdisajal etendab paljudel saartel peaosatähtsust. XIX saj. lõpust peale algab maavarade intensiivne eksploateerimine; eriti suurt tähtsust omandas naftatootmine ja tinamaakide kaevandamine — väga tähtsad strateegilise tooraine liigid, mis köitsid imperialistide tähelepanu.

Teise Maailmasõja eel kuulus Indoneesiale kuni 98% kapitalistlike

maade hiniini-, 40% kautšuki-, 44% palmiõli-, 30% kopra-, 16% tee-, 9% suhkruroo-, 5% kohvitoodangust ja väike kogus riisi, tubakat, maapähklit. Naftatoodangult tõusis Indoneesia neljandale kohale (pärast USA-d, Venezuelat ja Iraani), tinatootmiselt teisele kohale (niisama palju kui Boliivia) kapitalistlike maade keskel.

Peale selle köitis imperialistide tähelepanu ka Indoneesia saarte strateegiline asend, mis moodustavad justkui „silla“ Aasia ja Austraalia vahel ja on Vaikse ning India ookeani „barjääriks“.

Hoolimata mõnede tootmisharude tähelepandavast arengust jäi Indoneesia tüüpiliseks koloniaalmaaks mahajäänud majandusega: tooraineturuks ja kapitalimahutuste paigaks väliskapitalile.

Koloniseerimise algusjärgus haaras Ida-India kompanii vägivaldselt maid, kus ta lõi oma istandused, kihutades sageli terved hõimud neilt maadelt minema. Pärastpoole kuulutas Hollandi valitsus kogu maa riigi omandiks ja jagas seda kruntidena välismaa kontsessioonäridele. Laialdased maad said ka Indoneesia feodaalne ülimik, kellega hollandi vallutajad leidsid ühise keele. Väiketootjaile pandi peale kõrge maaüksuse ja need langesid suurmaaomanike ja istandike-peremeeste orjusse. Kuigi statistika järgi $\frac{3}{4}$ Jaava talunikest töötab „oma“ maalapil, on viimane nii väike, et ei suuda oma pidajat toita. Maalapi keskmiseks suuruseks on hinge kohta 0,18 ha.

Väiketootjate diferentseerumise ja maata jäämise protsess edenes kiires tempos, kusjuures kõrvuti sulaste ja istanduste töölistega suurenes rentnike arv, kes tavaliselt tasuvad rendi natuuras. Sageli andis laostunud talunik oma maa istandusele ja läks ise sulaseks. Talupoegade massilise lahkumisega oma maadelt kaasnes maa kiire koondumine väheste kätte.

Väiketootjate orjalik sõltuvus sundis neid kasvatama oma armeituul maalappidel turustamiseks määratud kultuure, mis viis üksikute piirkondade spetsialiseerumiseni ühele kultuurile, kuna Indoneesia kliimas võib peaaegu kõikjal kasvatada paljusid kultuure. Spetsialiseerumise määras kindlaks maa selles või teises osas asuvate istanduseperemeeste nõudmine, kes ei varustunud oma istanduse toodanguga, vaid ostsid vajalikke kultuure ümberkaudseilt väiketalunikelt. Spetsialiseerumise suund sõltus sellest, kelle käes oli istandus. Nii tegeles hollandi kapital eelistatavalt suhkruroo kasvatusega, inglise istandused kultiveerisid kookuspalmi, hiniinipuud, teed, kohvi. Ameerika kapitalistide tähelepanu köitis juba ammu ajast kautšuk — strateegilise tooraine kõige tähtsamad liike.

Loomakasvatust arenes nõrgalt ja piirdus linnalähedaste vöönditega. Istandus ja suurmajandis kasutati hobuseid ja pühvleid tööloomadena. Väiketalunikud ei suuda loomi pidada ja töötavad põllul käsitsi.

Indoneesia rikkalikemaid loodusvaru on mets. Määratud metsamassiivid katavad saarte suurt osa, kusjuures sageli on metsade all 80—90% saare pindalast (Borneo, Moluki saared jt.). Indoneesia troo-

pikametsad on rikkad mitmesuguseilt puuliikidelt. Töötlemisel annavad nad nii ehitusmaterjali kui ka hinnalist puitmassi, kohalikud elanikud aga valmistavad põõsaist niinematte ja palju muid punutud esemeid. Metsade kasutamine kannab teravat rööviseloomu. Mingi puuliigi mahalõikamisel „mille kohta on nõudmine“, laastatakse määratud metsaalad, hävib palju väärtuslikku toormaterjali. Raiealadele kasvab bambus ja harva võetakse see kultiveerimisele.

Hoolimata Indoneesia maavarade tähelepandevast rikkusest ja nende mitmekesidusest, kasutatakse neid nõrgalt. Sumatral, Tselebesel, Jaava keskosas, Borneo saare Inglise valdustes ja Paulu-Lanti saartel (suurimad leiukohad) avastatud kivisöelademeid peaaegu ei kaevandata. Leiukohti Moluki saartel ja Saravakis pole tööstuslikus mõttes uuritud. Sedasama võib öelda rauamaakidest. Kuigi nende uuritud varud Indoneesias ületavad Mandžuuria tuntud lademed, ei kaevandata siin rauamaaki, välja arvatud mõned käsitöötetevõtted Borneol.

Suurel määral kasutatakse vaid naftavarusid. 1939. a. andis Indoneesia 9 milj. t naftat (sellest 7,9 milj. t Hollandi valdustes ja 1,1 milj. t Inglise osas). Naftatööstus asub inglise-hollandi kompanii „Royal Dutch Shell“ ja ameerika „Standard Oil Company“ kätes.

Väljaveos omab tähtsust tinatööstus, kus tegutseb hollandi kapital ja Hollandi-Indoneesia segakompanii. Enne sõda kuulus sel tootmisalal kontroll faktiliselt inglastele, ent siirdus nüüd ameeriklaste kätte. 1939. a. andsid Banka, Billitoni, Sinkeni ja Balli saare kaevandused 28,2 tuh. tonni inglistina.

Välismaa kapitalistlikud kompaniid kaevandavad kulda ja hõbedat Sumatra lõunarannikul ja Menado poolsaarel Tselebesel; sõja eel algas Sumatral volframi- ja niklikaevanduste ekspluateerimine, aga Kesk-Borneos — teemantide kaevandamine.

Kõigi mäetööstusharude toodang peale eksporditakse peaaegu täielikult toorel kujul.

Töötlev tööstus kajastab Indoneesia majanduse koloniaaliseloomu. Välismaalastele kuuluvad suurettevõtted töötlevad põllumajandussaadusi ja mäetööstuse toodangut, valmistades seda ette ekspordiks. Eriti palju on suhkrufabrikuid (üksi Jaaval loendatakse neid üle 170), võitkehaseid jt. Kohaliku elanikkonna tarbed kaetakse valmistoodete sisseveoga, ent samuti käsitööstusega. Väikesi saari asustavad paljud suguharud rahuldavad oma tarbed kodutööstuse toodetega. Käsitöölaladest, eriti Jaaval, on enim arenenud riidekudumine ja värvimine. See põline tootmisharu („batik“) on sedavõrd juurdunud rahva keskel, et isegi jaapani odavad kangad, mis Teise Maailmasõja eel ujutasid üle maa, ei suutnud hävitada seda puht Jaava töödust.

Suurimat tähtsust Indoneesia majanduses omab Jaava ja selle juurde kuuluv Madura saareke, mida sageli kutsutakse „väikeseks Jaavaks“. Jaavale on koondunud suurimad istandused ja suured linnad tööstusettevõtetega.

Siin elab ka talupoegade põhihulk. Siit kulgevad kõigisse maailma

maadesse selle rikka saarteriigi hinnalised kaubad. Jaaval on raske leida isegi pisikest harimata maalappi. Ulesharitav maa ületab 80% saare territooriumist. Saare põhjapoolne madalik on suhkruroo, riisi, maisi, tubaka jt. kultuuride all. Lääneosas on ülekaalus suhkruroo istandused, idas on rohkem väiketalumajandeid, kes kasvatavad riisi. Lõunas, vulkaaniliste mäeahelike jalamil, on hajali teestandusi, mis saare idapoolses osas vahetuvad kohviistandustega. Mägede vahelisi orge kasutatakse kautšuki-, teka- ja hiniinipuu kasvatamiseks. Kõikjal on levinud tubakas (jaava sigarid lähevad ekspordiks), kookospalm, maapähkel.

Põllundus (peale istanduste) on nõrgalt tehnikaga varustatud, talupoegade käsitsi töö intensiivsusest võib seda võrrelda vahest ainult Hiina põllundusega. „Maksab vaid pilku heita riisipõldudele, mida lõikavad loendamatud kitsad kraavikesed puhta, värske veega, põldude suurepärasele niisutussüsteemile mäekülgedel, kus riis kasvab terrasidel, mis tõusevad astmeina mäeaheliku tippudeni — maksab vaid sellele pilku heita, et mõista, missugust kolossaalset vaeva, kuipalju jõupingutusi maksis nende põldude harimine.“*

Põldude keskele on laiali pillutud palju väikesi külasid, kus on „kõrkja- ja bambusmattidest korralikud majad, kaetud punaste katusekividega. Need upuvad tihedaisse banaani-, mango- ja bambusetihnikuisse, millede üle tõusevad ülevalt palmide igirohelised kroonid. Õued on puhtaks pühitud. Kičsal tänaval, mis sarnaneb metsasihiga, jooksevad alasti musta nahaga lapsed.“**

Nüüdisajal on paljudest rahulikest küladest rahu kadunud: Hollandi sõjaväed tulistavad asulaid inglise ja ameerika kahureist, tuues surma tuhandeile tööd armastavale rahulikele elanikele. Külade kohal tiirlevad ameerika ja inglise lennukid, milledelt hollandi lendurid surmavad kaitsetuid naisi ja lapsi.

Suurimad linnad asuvad saare põhjarannikul; siia on koondunud kõik tööstuskäitised. Randumiskohtadest ja sadamaist vedasid laevad enne sõda inglise, hollandi, ameerika ja muude lippude all kõigisse maakera nurkadesse kautšukit, suhkrut, teed ja muid hinnalisi saadusi.

Indoneesia suurim linn — Hollandi endise koloonia pealinn — on Batavia. See asub soodsa lahe ääres saare loodetipus. Hollandlased, kes tulid siia 1640. a., ristsid Bataviaks Jaava linna Džakarta. Hollandi nimetust Batavia ei tunnustanud rahvas, kes kutsub seda linna endiselt Džakartaks. Džakartas loetakse üle miljoni elaniku, kellest üle poole moodustavad eurooplased, hiinlased ja järglased hollandlaste abielust jaavalastega. Koloonia halduskeskus muutus samal ajal kõrgemate õppeasutuste (kokku vaid 1000 üliõpilast***) ja muude asutuste

* O. Tšetsotkina. Indoneesia (matkamärkmed), ajakiri „Novoje Vremja“, 1947., nr. 31.

** Sealsamas.

*** Seda fakti, et Teise Maailmasõjani 60-miljonilise elanikkonnaga maa üliõpilaste üldarv ei ületanud üht tuhandet, esitavad Hollandi koloniseerijad oma avalikes esinemises erilise „saavutusena“ tsiviliseeriva tegevuse alal.

(avalik raamatukogu, observatoorium) keskuseks, mis teenindasid Hollandi koloniseerijate ülimikku. Kõik nad asusid (uuslinnas) — tüüpiliselt hollandi moodi linnas. Sirged kitsad kanalid läbistavad seda linnaosa, suurepärased villad teravnurksete punaste katuste ja suurte terrassidega upuvad aedade ja lillede rohelusse.

Sadama juurde on koondunud tööstusettevõtted: suhkru-, tubaka- ja konservivabrikud, laevaremontimis- ja lennukitöökojad, dokid jne. Elanike põhihulk elab vanalinnas, mis piirab poolrõngana uusi kvartaale. Siin on vähe toredaid maju, pole laiu tänavaid. Väikesed majad asuvad tihedalt kül-g-külje kõrval, niinematid asendavad kiviseinu, ja üksnes lopsakas troopiline taimestik varjab oma rohelusega üttide armetust.

Teine suurem sadama- ja tööstuskeskus Surabaija asub ranniku idaosas. Tähtsa transpordisõlmena teel Singapurist Austraaliasse omab Surabaija heade seadmetega sadamat pika kaiga. Linnas asuvad Indoneesia suurimad käitised ja tähelepanuväärseid remonditöökojad. Muude ettevõtete keskel paistavad silma suhkru- ja riisipuhastusvabrikud.

Rannikust eemal asub Bandungi linn, kus hiniinikoor töödeldakse hiniiniks, ent samuti Džokjakarta — Indoneesia vabariigi pealinn. See linn (üle 600 000 elaniku) annab maale palju kõigvõimalikke tooteid.

Võrreldes teiste saartega on Jaaval arenenud raudteevõrk, mis palistab saare rannikut. Rida meridionaalseid raudteid ühendab siseosad rannikuvööndiga. Palju on ka maanteid. Nüüd on neist enamus tühjad: sõda toob seisaku, purustab maa majanduse.

Majanduslikult tähtsuselt teine on Sumatra saar. Selle asustamine algas Jaavast tunduvalt hiljem ja enamikult mitte hollandlaste, vaid ameeriklaste kapitaliga. Viimased rajasid siin kautšuki- ja kookuspalmiistandused, asusid naftarikkuste ekspuaterimisele ja laiendasid vanu hollandlaste kulla- ja hõbedaleiukohti saare siseosades ja lõunarannikul (Benkuleni, Padanga ja Lahadi ligiduses). Hiljuti asuti volframi ja nikli kaevandamisele. Palembangi linna lähedal asuvaist naftatööstusist saadakse 50% kogu Indoneesias toodetavast naftast. Linnas on ehitatud naftapuhastamistehas. Sumatra metsadest, mis katavad suurema osa saarest, saadakse must- ja raudpuud ning rida muid väärispuuliike. Kuid saare rikkuste majanduslik kasutamine hõlmab vaid rannikuvööndid ja väikesi sisealasi.

Sõja-aastail oli suure tähtsusega rannikulähedane piirkond loodes, mis kulgeb piki Malaka väina rannikut. Siin, Medana linna ümber, paiknevad kautšuki-istandused, mis paelusid imperialistlike kiskjate tähelepanu. Lähedus Malakale, Birmale, Indiale, kontrollija asend kitsa Malaka väina mereteel — kõik see omab suurt tähtsust. Mitte asjata polnud Medana jaapani vägede toetusbaasiks, kes teostasid operatsiooni Birma rindel. Nüüd tegutsevad ses veel äsja kõrvalises kolkas eriti aktiivselt ameeriklased.

Indoneesia suurim saar on Borneo. See on äärmiselt nõrgalt uuritud ja seda on eurooplased vähe koloniseerinud. Saare ulatuslikud sise-

osad on kaetud põlismetsadega, kuhu eksib harva valge inimese jalg. Uksnes kitsal rannikuribal ja suurimate jõgede (Kapuas, Barito ja Mahanam) orgudes on laialipillatult kautšuki- ja kohviistandusi, ent väiketalumajandid kasvatavad riisi, tubakat ja kookuspalmi. Maa- varadest omab suurimat tähtsust nafta (kagurannikul Balikpapan linna juures ja inglise valdustes). Vähesel hulgal (kohalikeks vajadusiks) kaevandatakse kagus ja Paulu-Lanti saarekesel kivisütt.

Suuri linnu saarel pole. Väikesed sadamalinnad asuvad hajusalt piki rannikut.

*

Imperialistide koloniaalpoliitika viis Indoneesias tähelepanuvate proletariaadihulkade ja maata talurahva tekkimisele, kes on võimaks baasiks rahvusliku vabastusliikumise arengule.

1920. a. loodi Indoneesias kommunistlik partei, kes laiendas oma mõju kiiresti suurtele tööstustöölise, käsitöölise, sulaste ja vähese maaga talupoegade hulkadele. Kiiresti asetasid Hollandi võimud kommunistliku partei väljapoole seadust, tema liikmete suhtes rakendati julmi repressioone ja partei oli sunnitud minema põranda alla. See ei suutnud muidugi rahvavõitlust peatada. Aastail 1926—1927 omandas liikumine Jaava ja Sumatra saarel relvastatud ülestõusu kuju. Inglise-maa abil õnnestus hollandlastel ülestõusu maha suruda ja teostada kõigi vasakpoolsete elementide suhtes seninähtamatut terrorit. Tuhanded kommunistliku partei liikmed heideti vanglaisse, hukati, saadeti Uus-Guineale asumisele. Vähesel õnnestus põgeneda välismaale ja hiljem tagasi pöörduda.

Rahvarevolutsioonilise liikumise maksimaalse tõusu perioodil enne sõda (1927. a.) lootis kodanlus kasutada liikumist oma huvides ja lõi „rahvusliku“ partei. Selle vasakpoolsed elemendid heideti vanglasse pärast ülestõusu purustamist.

Jaapani okupatsiooni aegu Teise Maailmasõja perioodil siirdusid teatud kodanlike natsionalistide ringkonnad okupantide teenistusse. Jaapanlased löid neist marionetliku „rahvusnõukogu“.

Jaapani lüüasaamise tulemusel Teises Maailmasõjas arenes taas Indoneesia rahva võitlus oma sõltumatuse eest. 1945. a. 17. aug. kuulutati välja Indoneesia vabariik. Hollandi imperialistid, keeldunud vabariiki tunnustamast, alustasid sõjategevust indoneesia rahva vastu. Aktiivset osa ses ürituses etendasid inglise relvastatud jõud, kes randsid Jaava saarel justkui selleks, et desarmeerida saarel asuvaid Jaapani vägede riismeid. Kuid desarmeerimise asemel tegi Inglise väejuhatust jaapanlastele ettepaneku „pidada korda“ saarel kuni „seadusliku võimu“ taastamiseni, s. t. kasutas faktiliselt Jaapani vägesid võitluseks indoneesia rahva vastu. Ameerika tankide ja lennukitega varustatud intervendid hävitasid halastamatult rahulikke elanikke, põletades üksikuid maju ja terveid asulaid, surmates kuulipildujaist

naisi, rauku ja lapsi. Kuid hoolimata määratuist eelseist tehnikas ja metsikuist sõdimisviisidest ei suutnud imperialistid rahva vastupanu murda, kes kaitses ennatsalgavalt ja kindlalt oma noort vabariiki.

Indoneesia rahvusliku vabastusliikumise kaitseks tõusid maailma demokraatlikud jõud.

1946. a. 21. jaanuaril esitas Ukraina NSV delegatsioon Uhinenud Rahvaste Peaassamblee esimesel istungjärgul Julgeoleku Nõukogule kirja ettepanekuga saata Indoneesiasse Uhinenud Rahvaste komisjon olukorra uurimiseks kohapeal ja rahu kehtestamiseks. Indoneesia rahva aktiivse vastupanu mõjul ja kõigi maailma rahvaste protestide tõttu olid inglise-hollandi imperialistid sunnitud ajutiselt taanduma. Nad alustasid Indoneesia valitsusega läbirääkimisi, mis lõppesid 1946. a. novembris Cheriboni kokkuleppega, mille kohaselt Hollandi tunnustas de facto Indoneesia vabariiki Jaava, Madura ja Sumatra saarel.

Seejärel alanud väikest puhkeaega kasutasid imperialistid oma relvastatud jõudude suurendamiseks, tõstes need 1947. a. juuniks 120 000 meheni, kaasa arvamata laevastikku, kes jätkas kokkuleppe vastaselt Indoneesia saarte blokeerimist. 1947. a. 20. juulil algas uus järk Hollandi sõjas koloniaalvõimu taaskehtestamiseks Indoneesias. Esitanud vabariigile ultimaatumi, milles nõuti faktiliselt vabariigi likvideerimist ja saarte kaitse ning Indoneesia siseelu andmist hollandlaste kätte, alustas hollandi sõjavägi, kelle olid inglased ja ameeriklased ette valmistanud ning varustanud, uut pealetungi. Ameeriklaste aktiivne osavõtt, kes taotlesid muuta Indoneesia Hollandi-Ameerika kolooniaks, aitas hollandlastel hõivata rea suuri linnu, kuid maa sisse-
müsse tungida nad ei suutnud ka sel korral.

Indoneesia küsimuse arutlemine Julgeoleku Nõukogus 1947. a. 31. juulil tõi korraga ilmsiks imperialistlike riikide esindajate soovi toetada hollandi anastajaid. Nõukogude esindaja seltsimees Võšinski ere kõne tõi välja küsimuse tuuma ja näitas kogu maailmale USA, Inglismaa ja Hollandi imperialistlikku poliitikat. „Hääletamismasina“ abil surusid ameeriklased oma resolutsiooni läbi. Indoneesiasse saadeti heade teenete komisjoni Belgia, Austraalia ja USA esindajaist ameeriklase Grahami eesistumisel. See komisjon tegi kõik, et taastada Indoneesias hollandi võim.

1948. a. jaanuariks olid Indoneesia vabariigi esindajad ameerika laeval „Renville“ sunnitud alla kirjutama ajutisele kokkuleppele Hollandiga, mis hõlbustas Hollandil sõjaliste jõudude koondamist, kergendas ameerika kapitalistidel, ettevõtjail ja ameerika relvald Indoneesiasse tungimist, mida uuesti rikuti. Kasvab Indoneesia orjastamine ameerika kapitali poolt. Wall Streeti magnaadid teostavad indoneesia rahva vastupanu mahasurumise poliitikat, et muuta Indoneesia USA tähtsaks strateegiliseks baasiks Aasia lõunaosas võitluses Aasia rahvaste rahvusliku vabastusliikumise vastu. Ameerika imperialistid venitasid igati Uhinenud Rahvaste Organisatsioonis Indoneesia küsimuse

arutlemist, mis võeti päevakorda Ukraina NSV delegatsiooni esitusele, ja tugevdasid oma mõju Indoneesia majandusele. Kautšukiistandardid, naftatööstused ja muud ettevõtted hakkasid siirduma ameeriklaste kätte.

1948. a. 2. juulil sõlmis Hatta valitsus ameerika pankuri Faxiga lepingu, mille järgi kogu Indoneesia väliskaubandus anti temale 15 aastaks rendile. Teised ameerika kapitalistid saavutasid oma endiste kontsessioonide laiendamist ja uute kontsessioonide loomist Jaaval ja Sumatral.

Rahvahulgad nägid, et imperialistid tahavad kõvendada Indoneesia orjastamist. Indoneesia kommunistlik partei, olles kasvanud ja karastunud, toetudes ametiühinguile, talurahvaliitudele, noorsoole, koondades rahva parimaid patriootilisi jõude, nõudis Indoneesia vabariigi valitsuselt põhjalikke sotsiaalseid reforme ja imperialistide täielikku väljakihutamist maalt.

Rahvusvahelise imperialismi reaktsioonilised jõud, kes leppisid kokku Indoneesia rahvusliku kodanluse ja feodaalse ülimikuga, taotlevad indoneesia rahvast maha suruda, kes võitleb oma sõltumatus eest kommunistliku partei juhtimisel. Sel eesmärgil kutsuti kokku 1948. a. juulis Jaava mägiastangus Saranganis niinimetatud „heade teenuste komisjoni“ (mille löid ameeriklased) esindajate salajane nõupidamine. Ameeriklased nõudsid „kommunismi juurteni hävitamist“, milleks lubasid relvastust ja sõjalisi instruktoreid „eriliste ülesannetega“ armee väljaõpetamiseks. 1948. a. septembris täitis müüdiv Hatta valitsus Ameerika nõudmise.

Hatta klikk siirdus avaliku terrori poliitikale. Ule 25 000 patrioodi mõisteti vangi. Hollandi imperialistid ja nende ameeriklasist kaitsjad tegutsesid läbiproovitud koloniseerimismeetoditega. Rikkudes vahe- rahu lepingut tungisid nad seejärel vabariigi kallale, taotelles Indoneesia rahvusliku vabastusliikumise kiiret purustamist.

1948. a. 18. detsembril teostasid hollandi langevarjurid õhudessandi vabariigi pealinna Džokjakartasse. Samaaegselt asusid hollandi väed läbirääkimiste aegu reetlikult pealetungile. Hatta valitsus kapituleerus. Kuid rahvas ajas imperialistide plaanid nurja. Rahva põhilised relvastatud jõud, keda kutsutakse „Laskars“, taandusid mägedesse, et jätkata võitlust anastajatega.

Kuigi hollandlased kuulutasid vabariigi likvideerituks, ei suuda nad relvajõuga toime tulla paljumiljonilise rahvaga. Kogu maal areneb laialdane partisaniliikumine. Seepärast kiirustavad hollandi imperialistid nüüdisajal uue „föderaalse valitsuse“ loomist, kes peaks olema sobivaks kattedeks välismaise võimu varjamisel. Sel eesmärgil otsustasid hollandi vallutajad koos ameerika kaitsjatega selle aasta mais sõlmida Batavias uue „kokkuleppe“ Hatta klikiga, keda kutsutakse valitsuseks. Hollandlased teatasid oma nõustumisest koostööks Hattaga. Viimane kohustus pöörduma elanikkonna poole üleskutsega võitluse õhutamiseks rõhujate vastu.

Seda, et „Indoneesia tragöödia dirigendiks“ oli USA, näitas ilmekalt selle küsimuse arutlemine Julgeoleku Nõukogus, kus Ameerika esindaja pani ette resolutsiooni, mis kiitis heaks faktiliselt Indoneesia vabariigi vallutamist hollandlaste poolt. Nõukogude Liidu esindaja võitles Julgeoleku Nõukogus selle eest, et ohjeldada ülekäte läinud koloniseerijaid.

Kuidas ka manööverdaksid koloniseerijad ja nende relvakandjad, nende plaanide ja kavatsuste röövellik sisu on arusaadav demokraatlikule avalikkusele. Indoneesia rahvas pole võidetud. Olukorda Indoneesias iseloomustab rahva kasvav võitlus imperialistide vastu.

Seitsmekümmemiljonilise indoneesia rahva poolel on kogu maakera kõigi ausate inimeste sümpaatiad. Rahupooldajate ülemaailmsel kongressil tervitasid 70 maa esindajad palavalt võitlevat Indoneesiat.

Ajaloo õpetaja tööplan V—VII klassile 1949.—50. a. esimeseks poolaastaks.

S. GURIN.

V klass.

I VEERAND (18 tundi).

Sissejuhatus (1 tund).

Kirjandust: UK(b)P ajalugu. Lühikursus (1946), lk. 119—120.

V. Kartsov, NSV Liidu ajaloo meetoodika (1947), lk. 3—4 ja 91—101.

A. Stražev. Ajaloo kursuse käsitlusest kronoloogilises järjekorras ja kronoloogiaõppimisest. „Nõukogude Kool“ 1946, nr. 10.

* M. Iljin ja I. Segal. Kuidas inimesest sai hiiglane (1947): Hüljatud majas, lk. 89. Surnud jutustavad elavaist, lk. 178.

Koduseks tööks õpilastele: Aja graafiline kujutamine e. m. a. ja m. a. järgi.

I. Urgkogukondlik kord (2 tundi).

Kirjandust: F. Engels. Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine (1946), lk. 159, 165 ja 169—172.

V. I. Lenin. Riik ja revolutsioon. Valitud teosed I, lk. 112—116.

NSV Liidu ajalugu (NSVL Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, 1949), lk. 11—18.

* M. Iljin ja I. Segal. Kuidas inimesest sai hiiglane: Urginimene, lk. 36—37 ja 46. Kiviaeg, lk. 62. Tuli, potsepa töö, lk. 162. Pronks, lk. 180. Esimesed rändsuguharud, lk. 171. Orjapidamine, lk. 172, 175. Sugukonna laostumine, lk. 182.

Koduseks tööks õpilastele: Kuidas lagunes sugukond? Miks riiki nimetatakse ekspuateritavate klasside rõhumise masinaks? Tooge näiteid, kuidas rõhutakse töölisi meie ajal kapitalistlikes riikides.

II. Orjapidamiskord.

1. Vanimad Idamaa riigid ja rahvad (3 tundi).

Kirjandust: UK(b)P ajalugu. Lühikursus (1946), lk. 123.

A. Mišulin. Vana-aeg.

S. Gurin. Uldajaloo elementide koht V—VII kl. kursuses (materjale võib saada Vabariiklikust Õpetajate Täiendusinstituudist).

Koduseks tööks õpilastele: Kirjutada vihikusse Urartu ja sküütide kultuuri mälestusmärkidest ja mõned neist joonistada. Urartu, Assüüria ja Pärsia sõdade iseloom.

2. Vana-Kreeka (5 tundi).

Kirjandust: F. Engels. Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine (1946), lk. 110—121.

J. Stalin, Teosed II, lk. 288.

S. Glušankov. V. Lenini õpetused sõjast. „Eesti Bolševik“ 1946, nr. 3.

A. Pankratova. NSV Liidu ajalugu I.

A. Mišulin. Vana-aeg.

S. Gurin. Uldajaloo elementide koht V—VII kl. kursuses.

Koduseks tööks õpilastele: Vana-Kreeka visandkaart. Maratoni lahing — graafiline kujutis. (Vt. „Prepodavanije istoriji v škole“ 1946, lk. 43, joon. 2 ja lk. 43, joon. 3, 4, 5). Lahing Termopüülides (jutustus).

Mispärast võitsid kreeklased pärslasi?

Kirjutada vihikusse kuulsamate kreeka kirjanike, ajaloolaste, skulptorite nimed ja eluajad. Koostada Kreeka ajaloo tabel (lahtrid: sajandid või aastad, sündmused, ajaloolised isikud).

3. Vana-Rooma (7 tundi).

Kirjandust: F. Engels. Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine (1946), lk. 121—132.

V. I. Lenin. Riigist (1947).

A. Mišulin. Vana-aeg.

A. Pankratova, NSV Liidu ajalugu I, lk. 19—22.

Keskaeg I köide. (NSVL Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, 1948) lk. 51.

K. Juhanson. Lenin usust. „Ateist“ 1941, nr. 1.

Ristiusu tekkimine ja ta lühike ajalugu. „Ateist“ 1941, lk. 110.

N. Rumjantsev. Kas Kristus elas? (1941).

Koduseks tööks õpilastele: Spartacuse elulugu.

Rooma linn ja ta mälestusmärgid.

Rooma ajaloo tabeli koostamine.

II ÖPPEVEERAND (16 tundi).

III. Feodaalkorra tekkimine ja arenemine.

1. Feodaalkorra tekkimine (7 tundi).

Kirjandust: UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 123—124.

Slaavlased: Keskaeg I, lk. 46—50 ja 178—201.

A. Pankratova. NSV Liidu ajalugu I, lk. 32 ja 44—46.

H. Moosberg. Muistseist ida-slaavlasist „Nõuk. Kool“ 1945, nr. 10.

Araablased: Keskaeg I, lk. 208—214 ja 215—216.

A. Pankratova. NSV Liidu ajalugu I, lk. 34—40.

Feodaalne killustatus Lääne-Euroopas: Keskaeg I, lk. 94, 103—104, 161—167; 140—151; 218—223.

Koduseks tööks õpilastele: Slaavi rahvaste tabeli koostamine. Kirjutada araablaste kultuuri tähtsamaist mälestusmärkidest.

Kesk-Aasia rahvaste kangelaslik võitlus oma vabaduse eest.

Ori ja pärisori (võrdlus).

2. Kiievi riik (5 tundi).

Kirjandust: A. Pankratova. NSV Liidu ajalugu I, lk. 46—54; 57—58 ja 68—72.

L. Genss. Arheoloogilised uurimistööd Vana-Vene kultuuri alal. „Sirp ja Vasar“ 1946, nr. 41.

Koduseks tööks õpilastele: Vene sõdurite kangelaslikkus (Svjatoslav). Ulestõusud Kiievi riigis.

Joonistada skeemid: Relvastatud jõudude organisatsioon slaavlastel. Slaavlaste lahingukord (vt. „Atlas kart i shem po russkoi vojennoi istoriji“, 1946, lk. 2).

3. Feodaalne killustatus meie riigi territooriumil (3 tundi).

Ida-Euroopa ja Taga-Kaukaasia XII sajandil ja XIII sajandi algul.

Kirjandust: A. Pankratova. NSV Liidu ajalugu I, lk. 59—68.

Koduseks tööks õpilastele: Klassivõitlus Novgorodis.

VI klass.

I VEERAND (18 tundi).

1. Vene riik XVII saj. lõpul. Peetri esimesed valitsemisaastad (2 tundi).

Kirjandust: A. Pankratova. NSV Liidu ajalugu I, lk. 274 ja 279.

V. Mavrodin. Peeter I (1948), lk. 5—12 ja 20—24.

*A. Tolstoi. Peeter Esimene (1948). Aasovi sõjakäigud, lk. 312—374.

*Peeter I. „Rahva Hää!“ 1947, nr. 193.

2. Põhjasõda (4 tundi).

Kirjandust: NSV Liidu ajalugu I, lk. 284—292 ja 301.

V. Mavrodin. Peeter I, lk. 53—58; 78—90; 95—100.

*A. Tolstoi, Peeter Esimene II: Narva piiramine (lk. 276—282), aadlike maakaitseväge argus (lk. 294—296), lahing (lk. 300—301, 303—304, 307—308). Peeter lüüasaamisest Narva all (lk. 313—316).

I. Sepp. Peeter I ja Eesti. „Rahva Hää!“ 1945, nr. 228.

*A. Gronski, Peeter I Tallinnas. „Õhtuleht“ 1946, nr. 186.

Poltava lahing. „Rahva Hää!“ 8. VI 1949, „Noorte Hää!“ 1949, nr. 159.

*B. Alver. A. Puškin. Poltava (1949).

S. Gurin. Niinimetatud „Kuldne Rootsi aeg“. „Eesti Bolševik“ 1948, nr. 9.

3. Peetri reformid, Rahva ülestõusud (3 tundi).

Kirjandust: A. Pankratova, NSV Liidu ajalugu I, lk. 285—289; 293—296; 298—300.

V. Mavrodin. Peeter I, lk. 72—77; 116—128.

Koduseks tööks õpilastele: Põhjasõja tabeli koostamine. Poltava lahing (kirjalik).

Riigi valitsemise skeemi joonistamine (vt. „Prepodavanije istoriji s škole“ 1946, lk. 47, joon. 8).

Manufaktuuride kasvu diagramm.

Peetri tegevus ja tema iseloomustus (plaan).

4. Vene impeerium XVII sajandi keskel ja teisel poolel.

Jelizaveta Petrovna valitsemine (1 tund).

Kirjandust: NSV Liidu ajalugu I, lk. 363.

*V. Prigorjev. Suvorov (1945), lk. 14—17.

Berliini vallutamine vene vägede poolt 1760. ja 1813. a. „Postimees“ 1945, nr. 72.

5. Katariina II (7 tundi).

Kirjandust: NSV Liidu ajalugu I, lk. 343—348 (Pugatšovi ülestõus), lk. 338—339; 353—354 ja 379—384 (Poola jagamine), 363—366 (vene kultuur).

*Prigorjev. Suvorov, lk. 21—26 (Türgi sõda), lk. 33—38 (Ismaili vallutamine).

*V. Danilevski, M. Lomonossov. „Rahva Hää!“ 1949, nr. 161.

Koduseks tööks õpilastele: Talupoegade orjastamise tabeli koostamine (Ivan III ajast alates. Lahtrid: aeg, vürst-tsaar, seadus).

Talupoegade ülestõusud Venemaal (XVII saj. alates).

Mis nägi Pugatšov rännates mööda Venemaad? (talupoegade müümine, Siberisse saatmine, sõduriks andmine). Loominguline kirjatöö: J. Pugatšov ja tema kaaslased.

Vene impeeriumi territooriumi kasv XVIII sajandil.

II VEERAND (16 tundi).

Lääne-Euroopa, Ameerika ja Venemaa XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi algul (14 tundi).

1. Lääne-Euroopa ja Ameerika (4 tundi).

Kirjandust: J. Stalin. Leninismi küsimusi (1945), lk. 97—98.

A. Jefimov. Uus-aeg.

Koduseks tööks õpilastele: Manufaktuur ja vabrik. Miks revolutsioon Prantsusmaal on kodanlik revolutsioon?

2. Venemaa majanduslik areng XVIII saj. lõpul ja XIX saj. algul. A. N. Radištšev. Katarina II võitluses revolutsiooniga (3 tundi).

Paul I (1 tund).

Kirjandust: NSV Liidu ajalugu I, lk. 326—332, 366—367, 378—379, 387—390.

NSV Liidu ajalugu II, 1. vihk, Venemaa XIX sajandil, lk. 5—8; 13—18.

I. Mark, A. N. Radištšev — vene rahva suur patrioot. „Nõukogude Õpetaja“, 1949, nr. 33.

*V. Prigorjev, Suvorov, lk. 58—59 ja 70—71.

3. Aleksander I valitsemise algus (1 tund).

Kirjandust: A. Jefimov, Uus-aeg. NSV Liidu ajalugu II, I vihk, lk. 33—39.

*L. Tolstoi. Sõda ja rahu I: 1805. a. (lk. 201—204); Kutuzov ja Aleksander I (lk. 227—230); Austerlitz (lk. 327—329).

4. 1812. a. Isamaasõda (2 tundi). Viini kongress, „Püha Liit“. Araktšejev ja sõjaväelised asundused (1 tund).

Kirjandust: J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast (1945), lk. 133.

A. Jefimov, Uus-aeg.

Suur vene väejuht M. I. Kutuzov. „Abiks agitaatorile“ 1945, nr. 22.

*L. Tolstoi. Sõda ja rahu III: Borodino lahing (lk. 296—300, 301—304, 314—315); Borodino tähtsus (lk. 321—322), Napoleon Moskva all (lk. 394—398 ja 401), Kutuzovi marss-manööver (IV köide lk. 83—86), partisanisõda (IV köide, lk. 147—150).

NSV Liidu ajalugu I, lk. 437—438 ja 440—441.

NSV Liidu ajalugu II, 1. vihk, lk. 84—106; 117—125; 131—132.

Borodino lahingust 1812. a. „Õhtuleht“ 1946, nr. 209, „Talurahvaleht“ 1945, nr. 101.

5. Aadlike-revolutsionääride salaühingud. 1825. a. 14. detsembri ülestõus (1 tund).

Kirjandust: V. I. Lenin, Valitud teosed I, lk. 529.

NSV Liidu ajalugu II, 1. vihk, lk. 162—182.

Koduseks tööks õpilastele: Vene rahva kangelaslik võitlus 1812. a. Isamaasõjas.

Venemaa sõjad Prantsusmaaga (tabeli koostamine) „Käsitöelise jutustus 14. detsembri 1825. a. ülestõusust“ — loominguline kirjatöö.

VII klass.

I VEERAND (18 tundi).

1. Imperialism XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul (2 tundi).

Kirjandust: V. I. Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium. Valitud teosed I, 1945.

J. Stalin, Leninismi küsimusi (1945), lk. 2—6.

Uus-aeg II (NSVL Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, 1946), lk. 216—224 ja 229; 54—57.

2. Töölisklassi juhtide V. I. Lenini ja J. V. Stalini revolutsioonilise tegevuse algus

(2 tundi).

Kirjandust: UK(b)P ajalugu. Lühikursus (1946), lk. 13—20.

J. Jaroslavski. Lenin. Biograafia (1946), lk. 9—15.

V. Lenin. Lühike elu ja tegevuse ülevaade (1944), peat. I, II, III.

*N. Veretennikov. Volodja Uljanov (1940).

J. Stalin. Lühike elulugu (1947) lk. 1—18.

*Jutustusi Stalinist (1946).

A. Beria. Taga-Kaukaasia bolševistlike organisatsioonide ajaloo küsimusest, lk. 23—25; 27—32; 38.

3. Töölise poliitilised demonstratsioonid ja streigid XX sajandi alguses.

J. V. Stalin Batumis. Talurahva liikumine (1 tund). „Iskra“. VSDTP moodustamine ja II kongress. Bolševismi tekkimine (1 tund).

Kirjandust: UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 28—31, 40—44.

V. I. Lenin. Uks samm edasi, kaks sammu tagasi. Valitud teosed I.

J. Stalin. Proletaarlaste klass ja proletaarlaste partei. Teosed I, lk. 60—71.

*Siin trükiti Lenini „Iskrat“, „Rahva Hää!“ 1948, nr. 106.

4. Vene-Jaapani sõda. Tsarismi lüüasaamine (1 tund).

UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 55—58.

J. Stalin. Kaukaasia töölisel, aeg on kätte maksta. Teosed I, lk. 72.

*A. Stepanov. Port-Artur I (1946) lk. 510—512, 521—522; IV, lk. 134—135, 277—278, 300—301, 332—333.

*A. Novikov-Priboi. Tsušima (1948) II, lk. 96—98 ja 385—388.

5. Verine pühapäev 9. jaan. 1905. a. Ülestõus soomuslaeval „Potjomkin“. Üldine poliitiline streik 1905. a. oktoobris. Detsembri ülestõus Moskvas ja teistes linnades. Talupoegade ülestõusud (5 tundi).

Kirjandust: UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 58—60, 77—84.

J. Stalin. Kaks heitlust (9. jaanuari puhul). Teosed I, lk. 189.

V. I. Lenin. Moskva ülestõusu õppetunnid. Valitud teosed I, lk. 459—464. J. Stalin. Relvastatud ülestõus ja meie taktika. Teosed I, lk. 125.

P. Keerdo. Detsembri ülestõus 1905. a. „Eesti Bolševik“ 1945, nr. 23/24.

6. Revolutsioonilise liikumise mahasurumine 1907. a. 3. juuni riigipööre. Revolutsiooni lüüasaamise põhjused. Esimese vene revolutsiooni tähtsus (1 tund).

Kirjandust: UK(b)P ajalugu, lk. 92—93.

V. I. Lenin. Revolutsiooni õppetunnid. Valitud teosed I, lk. 470.

J. Saat. Kodanlik revolutsioon Venemaal 1905—1907. „Talurahvaleht“ 1948, nr. 10.

Õpilastele soovitatav kirjandus:

S. Mstislavski. Künnavares, kevadine lind. — Jutustus N. Baumani revolutsioonilisest tegevusest ja võitlusest 1902—1905. (1948).

*V. Katajev. Valendab üksik puri (1947).

A. Tulik. Õige elu. „Sirp ja Vasar“ 1949, nr. 1.

M. Gorki. Uks vabariigi kuningaid. „Sirp ja Vasar“ 1949, nr. 25.

M. Gorki. Kollase saatana linn. „Sirp ja Vasar“ 1949, nr. 14.

A. Kaldver. 1905. aasta jaanuari sündmused Tallinnas. „Rahva Hää!“ 1947, nr. 13.
40 aastat veretööst Tallinna uuel turul. „Õhtuleht“ 1945, nr. 253.

Nemad mälestavad. „Õhtuleht“ 1945, nr. 213.

7. Reaktsioonaaastad ja uus revolutsiooniline tõus Venemaal (3 tundi).

Kirjandust: V. Lenin. Stolõpin ja revolutsioon. Valitud teosed I.

J. Stalin. Partei eest. Teosed II, lk. 208.

J. Jaroslavski. Lenin. Biograafia, lk. 73—78.

UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 138—142 ja 148—152.

V. I. Lenin Revolutsiooniline tõus. Valitud teosed I.

J. Stalin. Leena veresauna aastapäev. Teosed II, lk. 364.

M. Moskalev. Leena sündmused 1912. a. „Rahva Hää!“ 16. IV 1947. a.

Sündmused Leena kullakaevandustes. „Postimees“ 1948, nr. 91.

1912.—1914. aasta „Pravda“ osast eesti töölisliikumises. „Rahva Hää!“ 1949, nr. 104.

II ÕPPEVEERAND (16 tundi).

1. Esimene Maailmasõda (2 tundi).

Kirjandust: V. I. Lenin. Sõda ja Venemaa sotsiaaldemokraatia. Valitud teosed I.

Diplomaatia ajalugu II (1948), lk. 293—295; 312—313; 334—335.

UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 158—161.

35 aastat Esimesest Maailmasõjast. „Rahva Hää!“ 1949, nr. 180.

2. Kodanlik-demokraatlik revolutsioon Venemaal (2 tundi).

Kirjandust: V. I. Lenin. Kirjad kaugelt. Esimene kiri. Esimese revolutsiooni etapp. Valitud teosed I.

V. I. Lenin kaksikvõimust. Valitud teosed II.

UK(b)P ajalugu, Lühikursus, lk. 172—176.

E. Jaanimägi. Veebruarirevolutsioon 1917. a. „Eesti Bolševik“ 1947, nr. 3/4.

V. Pavlov. Kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsioon Venemaal. „Rahva Hää!“ 12. III 1948. a.

3. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistus (4 tundi).

Kirjandust: J. V. Stalini tagasitulek asumiselt. V. I. Lenini saabumine Venemaale.

V. I. Lenin. Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis. Teosed II. — J. Stalin.

Tööliste ja soldatite saadikute nõukogudest. Sõjast. Maa talupoegadele. Teosed II.

J. Jaroslavski, Lenin, Biograafia, lk. 104—107, 110—112.

J. Stalin. Lühike elulugu, lk. 51—52.

N. Sutokski. 30 aastat Lenini „aprilliteesidest“. „Eesti Bolševik“ 1947, nr. 7.

Juulidemonstratsioon: J. Stalin. Mis on juhtunud. Kontrrevolutsiooni võit. Teosed III.

V. Pirson. 30 aastat 1917. aasta juulipäevadest Petrogradis. „Eesti Bolševik“ 1947, nr. 2.

I. Käbin. Juulidemonstratsioon Petrogradis. „Rahva Hää!“ 16. III 1947. VI partei-kongress, Kornilovi mäss.

J. Stalin. Sõnavõttud Venemaa soldatite, tööliste (bolševike) partei VI kongressil. Teosed III, lk. 154—166, 169—171.

Me nõuame vandenõu revolutsiooni vastu. Teosed III.

UK(b)P ajalugu, Lühikursus, lk. 193—201.

I. Käbin. Kindral Kornilovi mäss. „Rahva Hää!“ 11. IX 1947.

E. Külaots, Nõukogude bolševiseerumine 1917. a. „Eesti Bolševik“ 1947, nr. 17.

4. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit (3 tundi).

Kirjandust: Ülestõus Petrogradis: V. I. Lenin. Tööliste ja saadikute nõukogude II ülevenemaaline kongress 25.—26. okt. 1917. a. Valitud teosed II.

J. Stalin. Oktoobripöore. Teosed IV.

J. Stalin. Lühike elulugu, lk. 56—58.

A. Ivanko. Oktoobri relvastatud ülestõus ja sotsialistliku revolutsiooni võit. „Abiks agitaatorile“ 1940, lk. 60.

Dementjeva. Oktoobri relvastatud ülestõus ja sotsialistliku revolutsiooni võit. „Abiks agitaatorile“ 1945, nr. 24.

Lenin ja Stalin Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni juhid. „Eesti Bolševik“ 1947, nr. 19.

M. Moskalev. Bolševistlik partei — suure sotsialistliku revolutsiooni võidu organisaator. „Rahva Hää!“ 28. X 1947.

Proletaarse revolutsiooni maailma-ajalooline tähtsus. J. Stalin.

Leninismi küsimusi, lk. 89—92; 153—159.

J. Stalin. Oktoobripöörde ülemaailmne tähtsus. Teosed IV — UK(b)P ajalugu, Lühikursus, lk. 209—211.

5. Bresti rahu. Trotski reetlus (1 tund).

Kirjandust: V. I. Lenin. Sotsialistlik isamaa on hädaohus. Valitud teosed II.

J. Stalin. Sõnavõtt VSD(b)P Keskkomitee istungil sakslastega rahutegemise küsimuses 11. jaan. 1918. Teosed IV. UK(b)P ajalugu, Lühikursus, lk. 212—216.

Diplomaatia ajalugu II, lk. 383—384, 404—409, 410—416, 419—420.

*A. Tolstoi. Leib. Lenini ja Stalini vestlus rahu sõlmimisest, lk. 18—20.

Trotski reetlus, lk. 27—29. Sakslaste pealetung, lk. 33—35. Vastupanu sakslastele, lk. 39—42.

6. Ukraina, Valge-Vene ja Baltikumi okupeerimine sakslaste poolt. Võitlus saksa anastajatega (1 tund). Nõukogude Vabariigi seisund 1918. a. suvel ja sügisel. Esimene nõukogude konstitutsioon (1 tund).

Kirjandust: V. I. Lenin. Kõigile kubermangu ja maakonna saadikute nõukogudele. Valitud teosed II, lk. 282.

J. Stalin. Ukraina keerdsõlm. Teosed IV.

L. Rimmelgas. Töötava ja ekspuuteeritava rahva õiguste deklaratsioon. „Rahva Hää!“, 17. I 1948.

*E. Serafimovitš. Raudne vool (1948), lk. 156—160; 170—173; 176—178; 214—224.

*A. Tolstoi. Leib. Lk. 70, 73—74, 76—77, 79—82.

7. Tzaritsõni kaitsmine. Atentaat Leninile. 26 Bakuu komissari mahalaskmine

(1 tund).

Kirjandust: J. Stalin. Telegrammid ja kirjad V. I. Leninile. Teosed IV, lk. 111—126. Lõuna-Venemaal. 26 Bakuu seltsimehe mahalaskmisest inglise imperialismi agentide poolt. Teosed IV.

*A. Tolstoi. Leib, lk. 202—203, 219—221, 271—274, 280—284, 292—295, 303—309.

*G. Gusseinov. Kartmatud võitlejad Lenini-Stalini ürituse eest. „Noorte Hääli“ 1948, nr. 233, „Edasi“ 1948, nr. 120.

Kordamistundides tuleb läbi võtta V klassi kursus. Samuti tuleb õpilastele anda koduseid töid kordamiseks, nagu plaanide ja tabelite koostamine, kirjalik ümberjutustamine, materjali süstematiseerimine õpiku järgi (Šestakov). V klassi kursust korrata kuni Moskva riigini.

Märkusi: 1. On antud ainult kirjandus, mis on ilmunud eesti keeles. 2. Tärganiga märgitud kirjandust võib õpetaja kasutada tundides ettelugemiseks või anda õpilastele iseseisvaks lugemiseks.

Geograafilise väljaku korraldamisest.

Geograafiline väljak, mille korraldamine kooliõuele ei tee raskusi ühelegi koolile, aitab tublisti parandada geograafia õpetamist meie koolides.

Konkreetsuse puudumine geograafia õpetamisel viib selleni, et aine omandatakse formaalselt.

Allpool märgime, kuidas organiseeris geograafilise väljaku Nõukogude Liidu kangelase Zoja Kosmodemjanskaja nim. 201. Keskkooli kollektiiv Moskvast.

Väljakuks eraldati kooliõuest 56×31 m maa-ala, mis piirati taraga. Sellele väljakule paigutati kõik geograafia õpetamiseks kasutatavad vahendid järgmiselt:

1. Ruumiliste kujutluste arendamiseks: 1) 10 m kõrgune tulp, mille kõrguse iga meetri märgiti erivärviga; 2) 1 m² suurune, telliskivipuruga kaetud maa-lapp ning 3) laudadest (või vineerist) valmistatud kuupmeeter.

2. Orienteerumiskogemuste omandamiseks ehitati gnoomon (päikesekell): ühe meetri kõrguse tulba otsa seati valge õlivärviga kaetud 20×20 cm lauakene, selle keskele 3 mm läbimõõduga teravaotsaline raudvarb püstiasendis. Edasi märgiti gnoomoni kohale 2,5 m kõrguse tulba vahele traadiga meridiaani suund, traadi külge riputati lauake tekstiga: „Selle koha pikkus on... kraadi“. Järgmiseks märgiti kohaliku paralleeli suund. Selleks tõmmati kahe tulba vahele traat risti meridiaanile. Traadi külge paigutati tahvlike tekstiga: „Selle koha laius on... kraadi.“

Siis tehti veel väljaku lõunaküljele meridiaani suunas rumbiline peenar, millel ilmakaared märgiti erinevate lilledega.

3. Abinõudena tähistava vaatluseks ja koha laiuse määramiseks ehitati maatähe näitaja: ühe meetri kõrguse tulba külge kinnitati kallakult latt, mille üks ots toetub tulbale, teine toetub maha, nii et latt oleks suunatud Põhjanaanale.

Koha laiuse määramiseks püstitati ka ühe meetri kõrgune neljakandiline tulp, mille tahkude laius 10 cm. Tulpa kasutatakse vertikaalnurgamõõtja alusena Päikesekõrguse, üksikute ehitiste või muude esemete kõrguse määramisel.

4. Aja määramise vahendina kohalike abinõude abil kasutatakse päikesekella,

mille ehitus sarnaneb eespoolmärgitud gnoomoniga, ainult teraviku asemele on paigutatud plekist täisnurkne kolmnurk, mille hüpotenuusi kallak vastab antud koha laiusele.

Teiseks tehti liivakell, s. o. peenrale istutati lilled, millede õied avanevad või sulguvad kindlal kellaajal.

AVANEVAD:

Kell 4 — 5	Aas-piimjuur (õitseb maist juulini).
5 — 6	Võilill (õitseb kogu suve). Magun (juuli—august).
6 — 7	Sigur (juuli—august). Sarik-hunditubakas (juuli—september). Põldpiimaohakas (juuli—oktoober). Rõngaslill (juuli—august).
7 — 8	Saialill (juuni—oktoober). Linnupiim (juuni). Lina (juuli).
9 — 10	Tulp (aprill—mai).

SULGUVAD:

Kell 10 — 11	Aas-piimjuur
11 — 12	Lina
12 — 13	Sigur Piimaohakas Võilill
15 — 16	Tulp Saialill Hunditubakas
16 — 17	Linnupiim
17 — 18	Rõngaslill
19	Magun

5. Ilmastikuvaatluse vahenditena asetati kohale järgmised abinõud: tuulelipp-tuule tugevuse mõõtjaga, sademetemõõtja, lumekaal, anemomeeter, isekirjutajad, psühromeeter, maksimum- ja miinimumtermomeeter, aneroid-baromeeter.

6. Maapinna soojenemise vaatlusteks korraldati eraldi järgmised lapikesed: taimedega ja taimedeta, liivase ja savise pinnaga, märja ja kuiva turbapinnasega.

7. Pinnavormide tundmaõppimiseks ehitati kunstlik 1,5 meetri kõrgune kün-gas, mille üks külg on järsk, teine laug. Kün-gas kaeti mätastega. Samasse ossa kuulub ka liivakast 5×1 m, mille ääri piirab laud. Liivakasti kasutatakse prak-tilisteks töödeks. Veel valmistati laud ja pingid, mida kasutatakse tundideks.

8. Viimasena organiseeriti dendraarium, mida kasutatakse meie laiuse taimede ning nende omaduste tundmaõppimiseks.

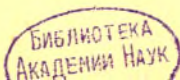
See ongi kõik. Nagu nähtub eeltoodust, pole geograafilise väljaku korralda-mine seotud eriliste raskustega, seepärast oleks vajalik, et kõik koolid selle kor-raldaksid ning seda pidevalt kasutaksid.

Toimetuse kolleegium: J. Seiental (toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 24. aug. 1949. Trükkimisele antud 15. sept. 1949. Paber 67×95 cm 1/16. MB-07030. Trüki-arv 2610. Trükitähti trükipoognas 55 556. Trükipoognaid 4,25. Arvutuspoognaid 6,25. Tellimise nr. 1422. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk t. 54/58.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishind: 6 kuud — 30 rubla.

Väljaandja: RK Ajalehtede Kirjastus, Tallinn.

На английском языке. „Ньюкогуде Коол“ (Советская школа)
Орган Мин. Просв. ЭССР.

СОДЕРЖАНИЕ.

	Стр.
А. Рауд. Министр просвещения ЭССР. Итоги работы школ за 1948/49 уч. год и очередные задачи на 1949/50 уч. год	517
Т. Артеменко. Великий русский ученый Павлов и его мировое значение	538
А. Турчинский. Великий русский писатель-революционер (к 200-летию со дня рождения А. Н. Радищева)	545
И. Марк. Педагогические идеи А. Н. Радищева	553
Г. Тукумцев. Система работ по развитию письменной речи на занятиях русским языком в эстонской школе	555
М. Соловьева. Индонезия	565
С. Гурин. Планирование работы по истории в V—VII классах	575
Географическая площадка	583

Rbl. 5.—

136

99 57

197.65

9)